

Kniznica Státnaho pedagogického ústavu
v Bratislave

16197 U

ČÍTANKA

PRE

ĽUDOVÉ (ELEMENTARNE) ŠKOLY.

DRUHÝ SVÄZOK.

VLASTNOSŤ UHORSKEJ DRŽAVY.

V BUDAPEŠTE.

Z TLAČIARNI KRÁĽ. UHOR. UNIVERSITY.

1894.

ČÍTANKA

PRE DRUHÚ TRIEDU

ĽUDOVYCH ŠKÔL.

Z ODMENENEJ

KRÁĽ. UHORSKÝM MINISTERSTVOM VEREJNEJ VÝUČBY
A NABOŽENSTVA

UHORSKEJ ČÍTANKY

JÁNA GÁSPÁR-A,

KR. ŠKOLDOZORCU,

S POVOLÉNÍM TOHOŽE MINISTERSTVA

SLOBODNE PREPRACOVAL

IGNÁC SLUŠNY.

NOVÉ VYDANIE PREZREL

KAROL SEBESZTHA

KR. ŠKOLDOZORCA.

Krámska cena viazaného výtisku 24 kr.

V BUDAPEŠTE.

VLASTNOSŤ UHORSKEJ DRŽAVY.

1894.

II. Olvasók. (tót.)

Revízia
1965

REVÍZIA 1976

U

Čís. dielstva:

Čís. dielstva:

Čís. Inv. den:

16197

1013/50

Knižnica štátneho pedagogického
ústavu v Bratislave

1. V mene božom. *)

V mene božom začíname, — ráč nám dat pomoci pane! Keď nám ty budeš pomáhať, bude práca prospech mávať; leš ak nedáš požehnania, marne naše namahania. Preto v tvojom mene pane prácu našú počíname.

2. Malý žiačik. *)

Predci už raz volakedy — ma sem do školy privedli;
Pod pazuchou knižtičku mám — v srdci chuť k učeniu badám.

Tatuško ma došikoval — do knihy hneď zapísať dal:
Za čím som tak dávno túžil — toho som sa už dnes dožil.

Chlapcov, šta ja, sem šíkujú, — kolo mňa ích usadzujú.

Každý sa ma opytuje: — povedz, meno akô ti je? —
Ja ím pekne odpovedám — potom sa ích tiež vyzvedám.

Takto sa dohovárame — kým sa všetci nepoznáme.
Novák som ja pravda tuná — ale jestli to pán Boh dá,
chcem pracovať a sa učiť, — bych hodný človek mohol byť.

*) Slobodne prekladané.

3. 0 knižke.

Malý žiačik knižku nesie so sebou do školy. Aj ja mám čítanku. Ona je celkom nová. Môj tatuško ju kúpil od knihára. V čítanke mojej sú listy. Listy zošil knihár, a dostatočné pevné — tvrdé — pergamieny dal na ne, aby sa nedriapali. Ale ja preto zašetrím predci moju knižku; lebo milujem čistotu. Listy (karty) našich kníh sú s papieru. Na kartách a stranách stoja vety. Vety sú zostavené zo slov, slová zo složíek, složky z písmen. V knižke mojej jestvujúce písmeny tlačili; preto ich tlačennými písmenami zovú. Ja už i tlačené písmeny dobre poznám. Aj čítať viem; ale ešte nie s dostatočnou ľahkosťou. Keď čítam, viditeľné vety na slyšateľné premieňam. Vypovedanú vetu možno počuť. Môj učiteľ o mnoho chytrejšie číta, nežli ja. I ja sa usilujem, aby som čím skorej dobre čítal.

④ Palko. *)

Palko náš by chcel, vraj, kňazom byť. No ťažko mu to dá Boh dožiť. Veď knižku on nevelmi pestuje; pre hračky ju často odhadzuje.

A keď sa mu v pákri škola, nerád chodí do kostola; tam sa on nevie modliť, len na dvore krik robiť: „že až na kňazstvo dovedie časom.“ Hlúposť! keď za takým dychtí stavom.

Hej! pilnosť, práca sa ta vyhľadáva. Veď tá pravda dávno stojí napísaná: odním pluh zemi,

*) Slobodne prekladané.

divou, pustou, stane sa; dobrý kňaz, kým žije, vše on len učí sa.

5. Luprová tabuľka.

Ja už viem písať. Dosaváď som na luprovú tabuľku črknom písal. Písané litery nevyzerajú tak celkom, ako tlačené písmeny. Na luprovej tablici písané riadky povstanú, a v knižke sa nachodia riadky tlačené. Ja znám vyrečenú vetu napísať. Písané a tlačené písmeny sú obrazy alebo znaky hlasov. Písmeny sa nedajú počuť, ale len vidieť.

Tabuľka moja je z kameňa lupru, v drevený rámeč vmiestnená. Tabuľka je hladká, rovná, čierna a štvorhranná. Luprová tabuľka sa ľahko rozbije, a preto sa nesmi z ruky na zem pustiť alebo práve hodiť. Luprové tablice nie len k písaniu ale i počtovaniu, ba aj na kreslenia potrebujeme.

Ja už viem aj s černidlom písať perom na papieri. Predo mnou leží kaľamáč. Pero si omáčam do kaľamáča a tak píšem. Dakedy mi zrazu moc černidla vykvapne z pera. Vtedy sa mi robí na písme bakuľa. Nuž ale budem dávať na to pozor, aby som si nenabral mnoho černidla do pera.

6. Chlapec a pero. *)

Oj! ty pero, husie pero, nemrz ma. Čo si tak ťarbavé v mojích rukách há? Či ťa slabo držím a či stískam veľa. Inakšie sa držíš u môjho priateľa. Šumnulinké šumné píše on písmeny, tak i

*) Slobodne prekladané.

čísla, ba i všetké ťahy, čiarky. Nuž a ja? veď sa ani mne nelení — a predci len všade robím hakybaky.

Ale pero nič nevetí, len z riadku na riadok letí. Píše chasník, píše mnoho. A čo má za radosť z toho? Písmeny nie sú už viacej kvačky-kluky. Nuž a riadky? Každý je rovný, hladký — i ty on už zdarne ta šústa od ruky.

7. Dobrosrdečné dieta.

Istá matka mala jedného synačka. Matka upadnúc do choroby takto slovila k synovi: „Synačku, či vidiš, jako som ja zle, nevládzem stať. Tu je groš, kúp si zaň chleba.“ — Synček odišiel. — Na ceste sa stretnul s jedným starým, nemocným človekom. Starec osloví chlapčeka: „Moje dieta, dobré vidiš, aký som ja biedny; včera a dnes som ešte ani mak nejedol.“ Chlapček ho poľutoval, z radosti mu ta dal svoj jedinký groš, a potom celý deň hladuval.

8. Muška a dievčatko.

Istá muška okolo horiacej sviečky poletovala. Pri stole sedelo jedno dievčatko a napomínalo mušku: „Ale muška, nepoletuj tak blízko okolo horiacej sviece, lebo veru shoriš.“ Ale muška nič nebdala na jej slová. Dotiaľ obletovala hore dolu, sem a tam okolo sviečky, kým si neodpálila krýdelka a do plameňa nevpadla.

„Či som ti nepovedala?“ reklo v zármutku dievčatko. Ale darmo sa smútila, neopatrná muška tam už shorela.

9. Stenová tabuľa.

Stenová tabuľa je väčšia, ako moja luprová tabuľka. Stenová tabuľa má dve strany: ale my len jednu z nich vidíme, lebo druhá strana je k stene obrátená. Dakedy nám obráta tabuľu, a vtedy sa môže i tá druhá strana vidieť. Naša tabuľa má štyri uhly: dva dolu a dva hore, alebo dva z pravej a dva od ľavej ruky. Barva stenovej tabule je čierna; stolár ju zpravil z dreva. Stenová tabuľa na stene visí. V daktorej škole ináč nájdeme (postavenú) veľkú čiernu tabuľu; lebo na drevených nohách stojí alebo na podstávke leži. Na stenovú tabuľu nie črknom, ale bielou kriedou píšeme. Na tabuli sa dá nie len počtovať ale i kresliť (rajzovať).

10. Malý Bandi.*)

Bandi neľúbi písmeny; čítať, písať, sa mu lení. Ani k počtom nemá vôle; od toho ho v boku kole.

Ovca, baran, to ho teši; papier a černidlo deší. Netreba mu litier, čísla, nech je len na holi chvíľa.

„Ta v doliny, ta na grúne“: to mu vždy len v duši dušie. A ak mu šťastia poslúži, bojtár bude za tým túži.

Priateľ Bandi to je veľa; tvoja túžba je pri-smelá. — Uveríš to a či nie? že toľko aj belko (pes valaský) vie.

*) Slobodne prekladané.

II. Zvieratá (živočíchy).

(Zver v užšom smysle vyznamenáva vlastne divý zver, a slovo „zvierá“ „zvieratá“ označuje vôbec živočícha; zvláštne ale všetky štvornohé a domáce zvieratá.) Zvierá dýcha a žije. Telo zvierata ponáša sa na telo človeka (t. j. má mnoho podobnosti s telom človeka). Aj ono cíti i radosť i bôl. Varuj sa tedy, aby si dajednemu neublížil. Jedno zvierá chodí, behá, druhé skacká; iné zas lietajú alebo plávajú. Jesú i zemeplazy. Mnohým zvieratom slúži na miesto odevu srst' abo plst', druhým peria. Dajedno pokrývajú šupiny, druhé je celkom holé. Akože volajú medzi ľuďmi žijúce zvieratá? Krotkými, ináčej domácimi zvieratmi. Tyto človek skrotil. Divé zvery bývajú v lesoch a v horách. (Vlk je zver: to ješ divý zver, a medveď tiež.) Aj vo vode žijú zvieratá. (Vo vodách sa nachodí nepočetné množstvo drobných živočíchov.) Mnohé zvery svojích padruhov t. j. sebe podobné zvieratá žerú. A tito sa menujú dravecami. (Jastrab je dravec a líška tiež. Aj nektoré drobné živočíchy napádajú svojích padruhov a nimí sa živia. Tak pavúk popadne muchu, zaškrťí a zje.) Zvieratá majú i svoju prirodzenú zbroj, (ktorou sa brána pred nepriateľom alebo útok robia naň.) Tak vól rohamí kole; kôň zadnými nohamí kope; a pes zubami trhá, hryzie; medveď ale nie len zubami trhá ale i pazúramí. A malá včela bráni sa žihadlom.

Najkrajšie živočíchy sú vtáky. Aj motýl je šumný tvor. Holá a plzká koža črviakov je nie tá najkrajšia. Bručania bujakové a rev osla je nepríjemné počúvať. Krkánia žiab je tiež nie premilé.

Najradšej počúvam prepelicu podzpodokať, sláviku
zpievať a včeličku žumieť.

12. Chlapček a psík.

Chlapček.

Pod sem psíčku! pod len sem bližej; naučím
ta pekne sedieť hej?

Psík.

Dobry gazdičku, zbytočný váš príhlas; keď
narastiem, potom bude na to čas.

Chlapček.

Malý psíčku, to nenie všetko jedno. Či ti je
chutnejšia holá kosť, a či tučné stehno? Práve tak
je s časom i v predmete našom. Kdo včassie vychá-
dza, ten ďalej prichádza.

13. Kolomanko.

Kolomanko raz v záhrade naháňal pestrého
motýľa. Motýľ ale dobre vedel lietať, aj pozor dal
na seba, — a Kalmánko ho nemohol lapit. On pre-
to príde do jedu, a obkrične sa naň: „Predci ťa ja
chytím!“ Zchytí čiapku dolu a chce ju na motýľa
hodiť, práve keď tento na jeden kvet sádol. Avšak
v náhlosti nepomyslel na priekopu, ktorá medz
ním a tým kvetom bola. Slepó beží ku kvetu a —
padne do vody až po pás. Motýľ pokojne ostal na
kvietku; a Kalmánko zplúhaný (zcundraný) bere
sa domou.

14. Chlapček a motýľ.*)

Chlapček.

Švarný motýľko pekny panič, to by som rád vedieť, z čoho ty tak ľahko žiješ?

Motýľ.

U mňa veľkej misy niet. Príď ko mne na náprstok rosy, hneď to zvieš. Môj obed je ozaj krátky; dúverne ti poviem jaký. Vlahá a vôňa kvetín to je, čo mňa živi. Nuž a slnečný lúč, je môjho zdravia kľúč.

Vtom náš chlapček hrou chce ho pridláviť. Motýľ ale ďalej uletuje. Chlapec hrozí, motýľ prosbu predostiera: „Milosť udel. Nech si hoviem v slnku aspoň do večera. Veď ja i tak žijem len jeden jedinký deň.“

15. Kamene (skála).

Kameň je tvrdý a ťažký; i s čakanom ho je ťažko lámať. (Veľký kameň sa volá: skala, a malý: kameňček abo skaločka. V horách nachodíme skaly, i skaliská.) Z kameňov stavajú domy a kresú sochy (podobizne). Kto kamene okresáva, toho kamenárom menujeme. (Kresaný kameň sa vždy volá len kameňom a nikdy nie skalou. Tak i o kamenárovi má sa hovoriť, že kreše z kameňa, a nie zo skaly.) Nachodia sa i drahé kamene. Tyto sú veľmi tvrdé a pekne ale ony len tak majú väčšiu cenu, keď ich vybrúsa na hladko. V zemi našej je veľmi mnoho kamenia. (Tu je skalnatý breh, skalnatá úboč, tam kamenitá

*) Slobodne prekladané.

zem.) Aj dná riek (a iných vôd) bývajú akoby posiate kamením. Skaly nerastú, jako rastliny a deti. Zbožia mlynským kameňom melú; (z toho povstáva múka). Nože na osličke (alebo na brúse) ostriajú. Ako volajú ten brúsny prístroj, ktorý kolesom točia? To je brús, aký vidáme u brúseníkov (šlajfiarov). Brús bez kolesa, len s kľukou v kameni, mávajú gazdovia; jeho obyčajný názov je: točenec.

Kamenim neopatrne hádzať, je neslobodno.*)

16. 0 Jankovi.**)

Janko náš je živý šuhaj. Hvizdy, skoky to on rád. Nikde neposedí dlho, všade ho je všade plno. Medzi spevom výnde von. Ale zrazu zdvihne kameň — a šmerí ho — preň to všetko jedno kam? U susedov je veľký oblok, „štrng“! Sused von, — pozrieť: — kdo ho nepokojí; no ale ani Janko náš nestojí. Vzal nohi na plece, a poza plot uteče. Nuž a doma? — to vie Jankov kabát: čo dostal na chrbát. — Je to ale zly chlapec.

17. 0 skle.

Sklo je priezračné a krehké. Table v oblokách sú sklá; a preto možno cez ne vidieť. I najsilnejšie sklo sa rozbije. Toto zo skúsenosti znám; lebo som

*) Slovo „Kameň“ nemá sa zamieňať s výrazom „skala“ pri menovitom spomínaní niektorej rozdruchy kameňov. Na pr. lupér (Schiefer) je kameň, a nie skala; kameň piesočnák, a nie skala piesočnák.

**) Slobodne prekladané.

už i sám dvá tri poháre rozbil. Na rozbitom skle si lahko porežeme ruku. Jeden chlapec stupil na kúštik skla, porezal si nohu a štyri týždne ležal. Sklo nekopú jako skáľu, ani nerastie zo zeme jako drevo. Odkiaľ ho teda dostáva sklár? Zo sklenej huty. Tam robia sklo. Ľad sa ponáša na sklo, čili ľad je podobný sklu, oboje je krehké a priesračné. Raz jeden hlupák zamýšľal nahnúť sklo, ale to sa radšie rozbilo a predci sa nezohlo. Tak by pochodil i ten, kto by chcel ľad zohnúť.

18. Konvályjky.

Veselo trávila čas Katka v zahráde. Sadla si pod strom; počúvala spev vtáčkov. Ale veru nezahálala. Ale pletením sa zaneprazdňovala. Keď prestala pliesť, konvályjky (alebožto zvončeky) trhala medzi kramí a do kytky ich zviazala. S veselou radosťou spiechala s ňou hore. Jej malinká sestrička, útla Pavlínka, tichúčko spála v kolíske. Keď sa toto maličké dievčatko prebudilo, šumnú kytku našlo si pri hlávke. Vzalo ju do rúčky, a jak' ľubežne sa zabavkalo s ňou!

19. O vtákach.

Ako zovú tý operené živočíchy o dvúch nohách? Čo za živočíchy hniezdia? Ktoré živočíchy vedia lietat? Či len lietat znajú vtáci? Či znáš vtáky, čo plávajú? Či bývajú vo vašom dvore vtáky? Ako ich zovú? A vtáčky z čoho si robia hniezda? Čímže krmia svoje mladé? Či poznáš aspoň

jednoho spevavého vtáka? Ktorého si ty videl najvätsieho vtáka? Ktorý je najmenší? Či ty vieš, prečo zovú nektorých vtákov dravými vtákami? Či kavka má také peria ako holub? Aké peria má straka? A peria husí či je čierne? Čím loví kačka rybky? Nuž a orol čímže polapí mladého zajačka. Akože ešte inak zovú vtači pysk? Zobákom. Či je zobák holubov taký jako orlov? Po čomže poznávaš vtákov?

20. Dieťaťko a vtáčik.*)

Dieťa. Oj jako by ja dychtíve rád — zobáčik i zelené perká mať, — a lietat tak, ako ty malý vták; lietat svetom, bystrým letom — ta cez hory.

Vtáčik. Menej u mňa predností, viac u teba. Nemáš mne ty čo závidet. Tvoj priamy chod ti je viac vhodný, jako mne ty zelené perká! Nuž a či nemám dost čo želeť — celý môj celučický živôt, že mne chybí ľudská mluva? Oj človeče! cti sám seba; ty si tvorenia koruna!

21. Vtáčik a chlapček.

V ružovom kriku pestrý vtáčik mal hnieždatko. V hniezdočku bolo pekných päť mladých. Jeden chlapček dostrežal samičku, vynajšol hniezdo, a chcel pobrať jej mladé. Mládatá plakaly i samička nariekala. Ona prosila chlapčeka: „Dobrý chlapček, neber mi ty nemluvniatka; vidiš, zahynú

*) Slobodne prekladané.

nebožiatka, keď nebudú mať matky, — veď budem i ja mnoho, oj mnoho želeť, žalostiť.“ Chlapček sa slutoval nad vtáčikom, tam mu nehal mládatá. Len jednu ružičku si odtrhnul zpopri hniezda.

22. Chlapec a vtáčik. *)

Vtáčik. Zastaň chlapče, ak máš ľútosť. Tuná si mi nevítaný hosť. Cudzie hniezda bárať, — či je to pekne? Za to ťa učiteľ sekne. Mojím mladým pokoj načíň.

Chlapec mrzutý — do krša skalu rúti. A čoby len to! Jemu tu patrí nadvláda; už druhú skalu hľadá — rozpustilec tento. Vtom náš vtáčik v húšti — do plaču sa pustí. To chlapcom trhlo; on stojí, váha. Na slzách sa lomí jeho zlá snaha. — Samička, od ľaku ešte celkom bledá, — ďakuje chlapcovi, a ku mladým sedá.

23. Strom (drevo).

Každý strom má koreň, peň a konáre. Korene do zeme púšťa. Týmí sa prijímá a vťahuje do seba svoju obživu. Z koreňa vyrastá peň. Kôra (kožka) na starom strome je hrubá (tlstá) a chrablavá, na mladom hladká. Mladý stromček volajú pníkom. Peň sa rozkonári. Konáre, mladé konáriky vyhávajú. Na vetvách rastú očká a puky (púčky). Z očiek sa vypukajú lístky, z púčkov kvet. Z kvetu konečne bude ovocia. Mnohý strom dobrú ovocinu

*) Slobodne prekladané.

rodí; preto ho ovocným stromom nazývajú. Otec môj divé pníky štepí, aby vzácnejšie ovocia donášaly. V našom sade je mnoho útlych štepor. Všetky otec sadil. V jaseňi on štepy starostlivo čistí. Suché konáre a zbytočné výhonky obreže. Húseničné hniezda pozberá a spáli. Z času na čas i pne stromov okolo koreňa okope. Z tejto príčiny naše ovocné stromy výborne sa daria, a znamenitú ovocinu rodia. V našom chotáre jest i hora. Hornie stromy sa menujú divými stromami. Z hory vozíme ohrievne drevo, drúky, haluzinu, a stavivo. Suché drevo lepšie horí nežli surové.

24. Ovocina.

Zrelá ovocina je zdravá. Od nezrelého ovocia človek ochori. I malý Jurík bol raz tak pochodil. On veľmi ľúbil ovocinku. Víchor raz bol hrbu nezrelých slivák natriasol v zahrade. Jurík ich zazrel, hneď tam bežal a želúdok si s nimi preplnil. Nuž ale to aj draho zaplatil. Celé dva týždne musel ležať. — Nezrelú ovocinú ľahko môže poznať. Na nezrelej je vrchnia kožtička zelená, sama je tvrdá jako kameň a jadrá sú biele. Keď hrušky a jablká zrú, nuž žlknú. Zrelé jahody, a maliny majú príjemnú vôňu. Sučovitá (zaftovitá) ovocina zaháša smäd. Aj živočíchy ľubia sladké ovocia. Čerešne sotvá možno obrániť pred vrabcami a drozdmí, hrušky a hrozno pred osami.

25. Zvedavá Klárka.

Zvedavá Klárka mihajúc ráz na jedno jablko, počuje v jablони šustenie, a vzdychnie si: „Ale, ale či by bolo dobre, keď by som sa dozvedela, čo to tam šusti v nej.“

Na palce si stávajúc, a na starý strom sa drapajúc, dosiahne až po dieru pňa, ale nema dlhú radosť z toho, lebo jedná osa ju tak pichla, že jej tupý nosčok skoro celkom prebodla.

Zvedavej sa prihodilo; od bolesti spadla, a nosčok jej tak napuchnúl, že ju mámka doma sotvy poznala.

26. Väčšie jablko.

Palko a Hanička boli brat a sestra. Raz jako zo školy prišli, dala im matka po kuse chleba a po jednom jablku. Aničke sa dostalo väčšie jablko; lebo bola staršia od brata.

Palko sa preto nahneval a začal sa rozhadzovať, že prečo on má menšie jablko. Sestra mu na to taktó povedala: Nuž milý Palko, mne je to všetko jedno, ktoré koľvek jablko; jestli si tak žiadaš, teda čarujme. Len potom sa tak nemršt, neukazuj takú kyslú tvár. Deti si popremieňaly jablká a Palko sa viac nehneval. Aničke lepšie chutnalo menšie jablko; ba ani to väčšie jablko by jej tak nebolo na chuť padalo, keby bola musela hladet, jako sa Palko pri menšom durdí.

Ich maminka ale práve pri obloku sedela; videla a počula všetko. Vážne a prísne pozrela na Palka... Tento tomu hneď porozumel a zahanbil

sa. Ani to veľké jablko mu už viac nepadlo na chuť; a on si umienil, že druhý raz nebude závidieť.

27. Zpevčí Danko.*)

Kto nepozná Zpevčí Danka, — čoho tak chváleva mamka? Sestra, tetka ho má rada. On ím aj pesničky skladá. Od Danka uteká smútok, — z úst sa mu prúdi piesni tok. On býva veselý, milý, — a k tomu i v knižkách pilný; nedudre nikdy, nešomre, — nerobieva pletky na dvore. Čierny chlebičkej dá mu v jedlo, nemrášči on preto čelo. Viac sedáva v izbe, dnuká. Piesne skladá, keď nunuká. Hračkám sa len vtedy oddá, — keď už svoje úlohy zná. Starších ctí, s chlapci sa nepere; poriadok vo všetkom vedie. Na ulici, v dome, v škole, — nik nepovie naňho zle. Vo všetkom má svoju mieru. Z neho príklad mnohí berú. Krásne sú vlastnosti jeho; pevec, rektor bude z neho. A Boh dá, i dačo viac!

28. O ružach.

Ruža je prekrásny kvet. Jej barva je červená, biela abo žltá. Vôňu má veľmi príjemnú. Slušne ju držia za kráľovnú kvetov. Ruža na kre raste. Aj kry sú rastliny akoli i stromy. Z jedneho koreňa ale viac pníčkov vyženú. Tyto sú o mnoho tenšie jako pne stromov. Ružové pníky čili prútky aj na siahu narastú. Prútky a vetvičky špicaté ostníky, (ostré šípiky) pokrývajú. Tyto ochraňujú kvet pred

*) Slobodne prekladané.

všetečnými detmí. Šípiky je ľahko odtrhnúť; lebo sú len na kôre prirastené. Pečné zelené lístky ruží na spoločnom stebľe sedia. Daktorej ruže červené ovocia plné je drobulinkého semienka. Z červených šípok ruží varia znamenitý lekvár (hečepeč).

29. Ružička sirotka. *)

Neznám odkedy a z čej strany, žltý suchý smädný bledý — tam u cesty kriček sedí, jako väzeň za mrežami. Ružový kriak štá sirota, keď je v cudzom svete chorá, zvädne u pusteji priekopy; ani neslycha o šťastí. Črŕstva zeleň tam nesidli, a kvietkov niet ani stopy. Len suchý list tu zachreští — vtáčikovi pod nohami. Vandrovník sa sem nezvalí; chybí mu tam list čalún zelený, tak aj chládoček príjemný. S ružičkou nik nesúsedí; len belian od sucha hnedý — čučí pri nej zaprášený. I z neho vyzerá psota. Oj! ruža, tys tu sirota. Vúkol úpek a suchota. Kde vzať vodu, oj kvapku, čo má omyť tvoju hlávku? No koniec je už neresti. Suchá tráva kroky vedí. Už pred ružou stojí deva; vodou ju kropí, polieva; od nej ružička okrieva. Plášť z kvetov si už odela, vúkol vôňu rozosiela.

30. Vrabec.

Ale čo je to ozaj za vtáča tam na streche domu? Tolký je jako lastovička, počernosivý kabátič nosí, hrubú má hlavu; i zobák jeho je dosť ťarbavý. Hneď na streche, hneď na strome sedí,

*) Slobodne prekladané.

hneď zas po zemi, hneď na smetisku skaká, alebo v povetří si poletuje. Celý deň sa zvrta, krutí, jako keby zo živého sriebra bol; ustavične pokrikuje: čvilik, čvilik, čvilik! Slamky a koňskú srst, aj peria pod strechu nosí a hniezdo robí. A keď vyľahne, hnedky svojim nahým mládatám húsenice a chrobáky nosí na pokrm. Tento bodrý živý vtáčik, nemôže iný byť jako vrabec. My by sme veľmi radi videli obratné, malé vrabce, keby len záhubné húsenice pustošili; ale oni ver' veľmi mnoho škody zvykli robiť na ovocine, v sejných zahradách a v osení na poli. Z tejto príčiny ich ľudia lapajú a strielajú; preto hubia ich hniezda. Ich mäso je tiež chutné, zvlášte v žatvu a pod jaseň. Ale veru vrabec viac osoží ľuďom jako škodí.

31. Špačok (škorec).

Strýčik Stefan, starý poľovník, držal si jedného vycvičeného škorca. Tento škorec vedel aj niekoľko slôv vyškrekotať. Keď starý poľovník oddaľ sa domou prišiel a zavolať: „Maťko kde si?“ Maťko vše verne zvyknul odpovedať: „Tu som!“

Janko, susedov syn, nadmier ľúbil podivného vtáčka, a často ho navštevoval. Raz práve vtedy trafil prísť, keď strýčik Stefan nebol doma. Chvatne vtáčka, do vrecka ho vstrčí a chce s ním uvrznúť.

V tom okamžení domou prichádza starý poľovník, a zamýšľajúc, jako aj inokedy, zábavku zrobit Jankovi, už zo dverí volá: „Maťko kde si?“ A náš vtáčik z chlapcovho vrecka plným hrdlom skričí: „Tu som“.

32. Buď povďačný naproti rodičom.

Jedna chudobná vdova mala troje detí; keď ich otec umrel, byly všetky ešte malinké. Plakala neborká matka, keď dobrého otca pochovali, ale preto ona predca verne pečovala o svoje siroty. Nádenníckou robotou vyhladávala pokrm a odev, no predca ich ona pekne vychovala a vyučiť dala.

Z tých troch sirôt Imro bol najstarší. Často ľutoval svoju matičku, keď videl, jako ona mnohokrát i ten ostatní svoj kúštik od úst si odtrha a deťom delí. Preto kadenáhle školu vychodil, šiel slúžiť k jednému hospodárovi. Tam sa dobre spravoval. Jeho gazda si ho oblúbil a už hneď v druhý rok väčší plat mu dal. Z tocho Imro, čo len možno bolo, ušporil, a domou matke priniesol, aby to na seba a na deti vynaložila. Tomu sa dobrá matka zaraduvávala, že skoro plakala od radosti; než potom taktó rečila k Imrovi: „Nie synak! tvcojích peňazi netreba; ja už len vychovam i tých tvcojích bratov s božou pomocou, jako som aj teba vychovala; ale poneváč tak dobrosrdečný si bol ku mne, peniaze tvoje popracem pre teba.“

Imro skutočne potom vždy donášal svoje peniaze mamičke svojej. Práve tak robil jako pečlivá včela. Dobrý Bôh ho požehnal, lebo neskoršie poriadny hospodár stal sa z neho, a potom i svoju matičku prijal k sebe.

33. Sirota.

Kto odieva ľalije lúk? Kto opatruje vernou starostou nebeského ptáka? Bezcestnému bludincu.

kto vodi kroky? Koho otcom volá sirota bez otca? Žije ešte dobrý Boh, on aj mňa ľubi, dá mi, keď ho prosím, každodenný chlieb.

34. Za školou túživý Adamko. *)

Prosím vás otče! nedajte mi zas, keď nám nastúpi teplý letní čas, pásavať telce a voly! ja radšej pôjdem do školy. Ta do mesta treba vám ísť už daraz — po knižky, papier, perá a ceruže. Keď vyrastem, bude potom zo mňa kňaz. A pást, to kážte Marke lebo Zuze. Vlaní, keď byly tý veľké mrazy, bol som tam v škole len zo desať razý. A už som vám dúškom čítal, — jako keby hrachom sypal. I to som vám znal vyprávať — za rozpravkou pána učiteľa, — že raz jedna myš pascu ovoňat hcela, ale pasca na ňu padla! A myš viac z nej nevylezla.

Aj to ste čuli vtedy odo mňa, jako mladá líšočka raz, dva, tri — navedla vlčka vložiť si chlpatý chvost do ohňa. Tú rozpravku očul som tiež v škole vlaní; na nej ste sa i so strýkom mnoho smiali.

Oj otče, ta ma do školy: a nie mlátiť do stodoly. Pilný som ja, to je nie žiadna lož. Na mňa darmo nevyhodíte groš.

35. Tri motýle.

Boli raz tri motýle, jeden žltý, druhý červený, tretí biely. Všetky tri veselo sa i hrávali na

*) Slobodne prekladané.

úslní, a hneď na tomto, hneď na tom kvete plesali, tak, že pre samú radosť neboli by vedeli unaviť sa. Medzi tým veľký dážď prišiel, domou chceli letieť, ale dvere na dome boli zapreté — a dážď len lial sa. Zašli tedy k tulipánovi a oslovili ho: „Malý tulipánik, otvorže nám trocha tvoj domček, radi by sme sa pred dážďom uchýliť.“ Tulipánik takto odpovedal: „Žltému aj červenému vďačne otvorím, ale bielemu nie.“ Na čo červený a žltý toto rekli: „Ak ty nášho bieleho brata nepustiš dnu, tak aj my nejdeme k tebe.“ Medzi tým ešte väčší opustil sa dážď. Malí motýľci teraz k ľaliji odleteli a hovorili: „Milá ľalija, roztvor nám tvojho kvietočka, aby sme nezmokli.“ Na to ľalija takto vetila: „Bieleho vďačne prijmem, lebo to je taký jako ja, ale vás nie.“ Na čo biely motýľik nasledovne odpovedal: „Jestliže nepritúliš mojích bratov, to ani ja si nežiadam ist k tebe. Rádšej zomkne vedno, nežli by sme sa jeden druhého opustili.“ A takto potom ďalej leteli.

Slnce z po za oblakov počulo, že sú traja motýľci tak svorní: zapudilo dážď, svietilo zase jasne do zahrady, a krydelka motýľkov osušilo. Tyto znova veselo plesali a hrave poletovali, kým neprišiel večer, potom spolu pekne šli domou spať.

36. Vandrovné vtaký.

Pod jaseň väčšia časť vtákov odstehuje sa od nás do teplejších krajov; pretože by si u nás svoj pokrm nemohli viacej zaopatriť. V zime vody zamrznú; preto vodné vtáky, divé kačky, divé husy

a t. ě. musia odputovať. Chrobaci cez zimu sú skryti; z tejto príčiny z vtákov živiacich sa z chrobače, len ty ostávajú tu, ktoré i ukrytý hmyz znajú vynájst. Takýto je: čižik, strnádka, pinka, a inšich viac. Jašterice, žaby, hadi tiež spia cez zimu a tak aj tymito živočíchami žviace sa vtáky: bociaň (góla), čapeľ (voláv), žeriav sú prinutené odísť preč. Z pomedzi vtákov zrnozobných odchádzajú prepelica a škovránok, lebo, keď veľký sneh napadne, nevedia si svoj pokrm z pod snehu vyhrebať.

Na tento spôsob by v zime veľká časť týchto neborkých vtákov od hladu pohynula. Oni to dobre vedia a preto odtiahnu do teplejších krajín, kde ích dobrotivý Bôh s prikrytým už stolom očakáva. Jaknáhle došiel čas k odchodu, i mladí i starí sobsbierajú sa v jeden veľký krdeľ a vydajú sa na preďalekú cestu. Tenkrát i zdomácnené bociane a prepelice nepokojné bývajú a svojim odchádzajúcim súdruhom na rozlučnô povreskujú. Po nad hory, vrchy, jezerá, rieky ba i po nad more vedie ích cestá, a predca ju nikdy nezmyla.

Najlepšie lietajúce jako bociaň, žeriav čili darvaj a lastovička konajú dlhé cesty jedným dóškom, obyčajne nocou vo veľkých húfoch. Slabého letu vodné vtáky nasledujú vody, ale len také rieky si vyvolia, čo na juh tečú. Často sadajú dolu oddychovať a pokrm hľadať. Tyto i vo dne putujú, lebo idúc za vodami musejú spolu s tymito mnohé obchody robiť, kým ku svojmu cieľu dôjdu.

Drobné a slabšie lietajúce zpevné vtáky pri-držiavajú sa k juhu tiahnúcich sa hôr, ovocín, stromoradov, a často oddychujú. Tyto vtáky v teplých krajinách nehniezda ani nespievajú, len za stravou

chodia. Na jar nevedia sa ani dočkať času svojho návratu; hnedky vystehujú sa, a jakmile domou dôjdu, započnú priam spievať a hniezda robiť. Tu zná každý vták svoju starú hospodu dostať; lastovička traťí do tej dediny, do toho domu ba i do hniezda, kde vlní liahla. A jestli mu jeho miestečko nezkazili, roky a roky na tom istom mieste hniezdi každý vták.

37. Dieťa a stehujúci sa vtáci. *)

D i e ť a.

Celé voje, krdle, riadne húfy!
Bystrí vtáci kamto letíte vy?

V t á c i.

Kde zem zelená, vozduch nie otčim,
ta my bratku! ta letíme za ním. —

D i e ť a.

V ceste vám stoja moria, ozruty
hory; či máte známosť o púti?

V t á c i.

Boh nás vedie, istý je tedy zdar, —
v ten kraj, kde nás už nová čaká jar.

Miznú vtáci za lesmí čiernymí,
a dieťa vždy len ta hľadá za nimí.
„Istá púť! keď je váš vodca taký.“
Vtom vníká jeho zrak ťa v oblaky.
„Ach Bože môj! ty buď vodcom aj mne“
Boh pohnutý vetí: Nech sa stane!

*) Slobodne prekladané.

38. Rozlučná vtákov. *)

Tam na streche u komína
čo je to za šuchot rachot?
Nuž to panská tam rodina
plače, volá: „Dnes je odchod!“
Otec bociañ smutnú rapká:
„Obliekaj sa moja starká,
Aj vy dva moji synovia,
klep, klap!
hneď a hneď do popútnych šiat.
S Bohom môj zámok z rákosia,
klep, klap!
nový letník načím hľadať.
klep, klap!
A ty ľadná dcéra nekvíl;
Veď tam za morom, pár sto míl,
čaká na tabä slavný los;
keď aj máš o zblo dlhý nos,
predca pri tvojích vнадách ja
najdem ti krásu ženicha“
klep, klap!
Ťažko s tým mestom luči sa
bociaň, kde svoje grunty má:
ten pevný zámok z rákosia
čistý od dane a dvloh,
istý pred každou pravotou
hore pri starom komíne.
Nuž a rozsiahle revíre:
Šiaša, močiare, trestiny,
kde rád polúval so synmí?
I tý je ťažko opustiť,
v nich sa po panský dalo žiť.

Už je na ceste pán bociañ
rozlučnú dáva sem i tam:

*) Slobodne prekladané.

„S Bohom ty drahá moja vlasť,
nech ťa ušetrí každá strasť!“
Len čo odznel bociaňov šuch,
už je zas v pôjde nový ruch.
I lastovičky pakujú,
na mraku sa odísť chystajú.
Stará už v čepci pod bradu —
v prístreší volá na gazdu:
„Pán gazda len na minútu,
už viacej so mnou nebudú!
Boh vás opatruj všetkých tu,
deťom daj zdravia a umu;
dobré to vždy deti boly,
v hniezdy nerobily škody.“

Slnce kape na obzore,
a lastovky letia k hore!

39. Jaseň.

Dni sa vždy kráta, jaseň blíži sa. Listá na stromoch žlkne a padá na zem. Veselo švitorčivé vtáčky do teplých krajov sa prestehujú a do jari nenavrátajú sa. Len nektoré kvietky rozprskávajú sa: drišťel, vrbovník. Tráva na lúkach je už dávno skosená; lístky rastlín zvädly a zoschly.

Hrušky, jablká, orechy a druhá ovocina dozrela, a tu je čas oberačky. Deti veselo lezú hore na stromy, trhajú červené jablká a do košíkov kladú. Ovocinu pracú na zimu, aby úplne dozrela a ešte chutnejšia bola.

I hrozno už dozrelo. Tu je čas vinobrania. V každom dvore je hluk a lárma; hotujú sudy a kade. Potom ich naložia na vozy a šikujú do viníc. Aj tam je všade hluk a veselosť; zvuk hudby, praskot

pušiek, výskania obaračov sa striedajú. Obraté strapce najprú v kadi potom v prase vytlačia. Ktože sa viacej raduje veselému vinobraníu jako deti?

Nuž ale jaké pusté ostalo zrazu pole. I kukuricu už zobrali; ostrý vietor hviždí po nad strnišká. Len kde tu orie jednotlivý hospodár, alebo seje na budúci rok. Poľovník na ukrytých chodníkoch streže, aby zronil z nôh neopatrnú zver.

Všetko je zobraté; ľudia hotujú sa na približujúce sa zimné dni.

40. Podzim čili jaseň. *)

Tu je jaseň, u nás radost', —
 prinesla nám lahôdky dost':
 ovociny, to je okyď,
 nevládzu ju stromy nosiť;
 Obrodily vinohrady
 ta chodíme teraz radi.
 Bôh na nebi je predobry,
 pred ním padni v prach pokory.
 Keď užívaš plody zeme;
 Boh nám ích dá, Boh ích vezme!

41. Dieťa a jablko. *)

Na jabloni konár zelený, — netlačí ho bieda,
 núdza — na ňom jablčko drieme, spí. Jeden chlapček ho zobúdzá: „Pretri oči a skoč dolu; lebo ty ho vetva pošli, veď mu budem hľadať vôlu.“ Na prosení sa nepohly. Chlapcu ide už do plaču, že

*) Slobodne prekladané.

jablčka, keď sú zrelé, samy od seba neskáču. V tom bleskne slnko v zahrade, tú prosbu chlapec k nemu šle: „aspoň ty maj so mnou ľútosť, zobuď jablčko červené, čo tam hľa spí vysoko dost.“ Slnko lúče ta hneď upre, a pečuje zo všetkej sily. — No všetko darmo, všetko zle; jablčko ešte sladko spí. Tu vtáča na vetvu sadne; to unúva teraz chlapec: „Ďubni jablčko, nech padne, rob kolo neho vresk a škrek.“ Tu vietor ostrý zafučí: „Stras mi jablčko, a to hen tam, nech ma už tolko nemučí; musím ja s ním byť sám a sám.“ Vietor šušťí: „Dám ti ho v plen.“ Jablčkom trhlo, už hľadá, ba už kotúľa sa na zem; a chlapec s ním hajdy, hajdy, uteká von zo zahrady!

42. Človek.

Ja som človek. My všetci sme ľudia. Daktorý človek je dieťa, druhý mládenec, alebo starec; jeden je dievča, žena, abo muž. Dospelí ľudia sú väčší a silnejší od detí. I deti dorastú a silnými stávajú sa. Malilinké deti nemluvniatkami zovú. Nemluvniatko nevie ešte chodiť ani hovoriť. Ani veľmi starí ľudia neznajú dobre chodiť.

Človek má telo. Naše telo pozostáva z jednotlivých častok. Hlava je hlavná čiastka ľudského tela; krk, prse, ramená a nohy sú tiež čiastkami tela. Človek, môže pohybuvať svoje členy. Jeden úd je práve tak potrebný jako druhý.

Celé moje telo koža pokrýva. Dajeden človek má bielu, iný barnavú kožu. Jesú ľudia i s číro čistou čiernou kožou. Človeka nám neprichodí vedľa

jeho barvy cenit. Koža človeka nenie hladká; sú na nej drobulinké vrážky a dieročky. Keď kožu urazíme, krev sa tisne von z pod nej. Pod kožou cítíme kosti a mäso.

43. Hlava.

Hlava človeka je okruhlá. Hlava stojí na krku. Jedna časť hlavy je zarastená vlasmi. Predniu časť hlavy od čela po bradu tvárou anebožto obličajú volajú. U prosried obličaje je nos; na oboch stranách nosa sú líca, pod nosom ústa. Na tvári mužských bývajú tiež vlasy. Ženštiny a deti nemajú fúzov ani brady. Vlasy bývajú hladké, alebo, kučeravé. Barva vlasov býva rozličná. Jesú vlasy belavé červené, barnavé, a čierne. Ľudia na starosť obyčajne oplešivejú. Ich vlasy alebo ošedivejú alebo obelejú ako sneh. Vlasy u čistotného nebývajú chlpaté (to je strapaté).

Tvár je obyčajne podlhovatá, okrúhla. Vo vyšnej čiastke tvári je čelo. Čelo je najkrajšie, keď je slobodné. Ničmenej ale, nektorí ľudia nehávajú si vlasy visieť dolu čelom. Pod čelom máme oči. Nekto čierne, iný modré oči považuje za pekné. Obočia (čili obrvy) ležia nad očami. Očima môžem hýbať a zavreť ich viečkama. — Pred prachom a drobnými živočíchami oči naše ochraňujú myhalnice. Očima vidím, že je obloha modrá, tulipán pestrý, a voda že tečie. Nie je každý človek tak šťastlivý, aby videl. Kto nevidí, ten je slepý. Človek ľahko oslepne, keď na svoje oči pozor nedá. Čistá voda je očiam veľmi zdravá. Keď plačem, oči moje slzia. Zbytočný plač škodí oku.

Medzi očami sa mi ťahne dole nos. Nosovými dierkami privoniavam kvetiny; ale i smrad anebožto nepríjemný pach ocítim. Mnohé deti mávajú vše nečistý nos. Nos si utierame šatkou. Zdravý človek aj nosom dýcha.

Pod nosom mám ústa. Ustama jem. Zovnútorne čiastky úst tvoria pery vrchnia a spodnia. Pery sú červené aj citlivé. Vnútro úst vlašia sliny. Jedlo zubami žujem. Zuby sa ľahko pokazia, ak nepečujeme o ne. Horúce jedlo kazí zuby. Aj veľmi studena voda im býva tiež veľmi škodná, a bolenia zubov je veru trapná choroba.

Keď vravím, jazyk upotrebúvam. Jazykom košťujem, že je cukor sladší od chleba, a že má ovocia príjemnú chuť. Iba najnevzdelanejší ľudia mávajú vo zvyku jazyk vyplazovať. Po jedle si vše vypláknem ústa.

Z oboch bokov hlavy mám uši. Vnesné ucho podobné je ustrici. Spodnie čiastky ucha, ty mäksie, menujeme meškami. V meškách nosia ženštiny náušnice. Ušima slyším vtačí spev a matkin hlas, keď ma volá; počujem rachot bubna, zvuk zvonov a hviždenia vetra. Kto nepočuje, to je hluchý. A kto ani nepočuje ani nevraví: je hluchonemý. Uši neporiadnych detí bývajú špinavé. I uši si mám čisto držať a chrániť od prestydu a od úrazov.

44. Chlapček a osol.

Chlapček. Oh ty osle, oh ty osle čo si škarový; uši ako dve väže, máš tak veľké.

Osol. Ať budú také, nahaj ich ty v pokoji,

nesom ja sám celkom príčinou toho. Uši mi däl Boh, a prečo, to on vedel najlepšie.

45. Driek (trup).

Telo pod krkom sa rozširuje. Tu sa počína môjho tela trup alebo driek. Zadnia časť drieku je chrbät, prednia sú prse. Poniže prsú mám brucho. Z plic visia ramená (ruky). Na pleciah nosievajú bremená. Vojak na ľavom pleci nosieva svoju (strelnú) zbroj.

Prse sú veľmi útla čiastka tela. Pri písaní nezohýnam prse, lebo by ma zaboľely. Uzke prse obťažujú aj dýchania. Na ľavom boku prsú mi bije srdce. Keď máme strach, vtedy nám silnejšie bije srdce. Brucho je mäkušké, v ňom sa nachodia žalúdok a črevá. Kto primnoho jedol, tomu sa brucho napne, ba často aj rozbolí. S plným bruchom ťažko je učiť sa. Prse moje a brucho s ehrbtom spojujú rebrá. Chudému človeku vidno rebrá. Pri ťažkom padnutí alebo údere, môžeme zlomiť niekoľko rebár. Komu (nepravidelne) vyrastie chrbät, na toho povedáme, že je hrbatý. Z hrbatého človeka neslobodno sa posmievať.

46. Ramená, ruky.

Bez ramien človek by bol biedny. Nevedel by ani robiť ani jest; ba ani len obliecť sa by nebol vystave.

Zakiaľ mám obe ruky, každú robotu si vykonám. Kdo má zdravé ruky, ten nemusí hladovať.

Ruky moje pevne súvisia s plecami, preto môžem s nima zdvihnúť tak veľkú ťarchu. Obratlá, v ktorých sa naše ramená ohybujú, obratlamí zovú. S ramenom súvisí lakť. Keby sa neohybuvaly ramená v lakťach, nebol bych v stave ruky moje ani len k ústam priložiť. Na lakťach ľahko sa predere hába.

Na konci ramien mám dve ruky. Ruky (pästi), zápästnými obratlamí pripevnené sú k lakťom. Na tento spôsob môžeme ruky naše pohybovať, bez toho, žeby sa spolu i samé ramená musely hýbať. Bez rúk by sa nám horšie vedlo jako zvieratom. Týto i bez rúk vedia jest; ale pán Boh nestvoril našu hlavu a naše ústa tak jako u zvierat. Hore na pästi je nápästia, pod spodkom dlaň. Koža na dlani je jemná a citlivá. Temer každú prácu vykonávame rukami. Rukami orie roľník, šije krajčír, kope a žnie robotník; píše a kreslí žiak. Na každej ruke mám päť prstov. Keď prikrčím prsty ku dlani, vtedy mám päst. Hnevivý človek pästou hrozieva. Priateľom podávame ruky na pozdrav. Koncami prstov omakávam, to jest, schopný som pocítiť, že je ten lebo onen predmet studený alebo teplý, chrablavý alebo hladký, tvrdý lebo mäký, vlhký alebo suchý. Konce na palcach hája nechty (od úrazov). Nechty moje sú tvrdé. Ty chytro rastú, ale ja si ich často obrezávam. Veľky nechet je prave nie pekny. Nejedno dieťa máva nečisté ruky, lebo si ich dobre neumyje.

Palec osobyte stojí od ostatných prstov. Ten má o jeden stavec menej jako ostatnie. Bez neho by sme nič nemohli dokonále chytiť do ruky. Obyčajne pravou rukou robievame a ľavčovia ľavou. Človek ale, keby chcel, mohol by obe ruky k rov-

nakej robote priučiť. Len písať treba vždy pravou rukou; druhú robotu i ľavou práve tak dobre odba-
viš jako pravou.

47. Nohy.

Kto má zlé nohy, ten nemôže chodiť. Kto nemože chodiť, je chromý. Chromí ľudia borlou chodia. Ja som videl ľudí i o drevených nohách. Deti z hračky na drevenych nohách chodia. Kto má dobré nohy, to je šťastlivý človek: môže sa do chuti nabehať a hrať. Za svet by som sa nečaroval s chromým človekom, a čoby ten priam bárs aký boháč bol. Kto má jednu nohu kratšiu jako druhú, ten krivá. Ani z krivého sa nesvedčí posmievať. I na jednej nohe môžem stáť, chodiť, skakať, ale nie dlho.

Nohy až po kolená stehnamí volajú, od kolien po členok rúramí a od členkov až po prsty (palce) priehlavkom. Jazdec sa stehnamí pridrža, keď jazdí. V kolene sa mi noha zohybuje. Koleno len na predok môžem skrčiť, na zadok nie. Pri nektorej práci treba kľačať. Na zadnej strane rúr sú lýtka. Zviera nemá žiadne lýtka. V členku sa noha snadno vytkne alebo vytruští. Na konci priehlavku mám päť prstov na každej nohe akoli i na ruke. Úzka obuv stlačí veľmi prsty na nohách, a potom snadno povstanú na nich otlaky. Otlaky sú dosť bolestné a obťažujú chôdzu. Keď idem, na podošvu a na pätu stúpam. Na päte je najhrubšia koža; a päta musí i veľku ťarchu vláčiť. Pešo chodiť je zdravo. Leniví ľudia neradi chodia pešo. Pešo cestovať je obtížnejšie (jako na voze), ale i príjemnejšie. Človek

všetko si môže dostatočne poobzerat', vozík sa mu nepoláme, ani kone ho nepovlačia. Rýchli behúni míle a míle prebežia bez oddychu, lebo sú navyklí k behu.

48. Hra o koničky.*)

Hý ty pejko, hý ty sivko, z cvalu v cval, kočiš durí, a koničky letia dial; nevadí ím' ani jama ani val. Hahó! hahó! postoj trocha ty fako. Našu úzdu zviažmeže si voláko. Rúšaj zase a nezastaň len v meste. Hahó! brindzou kŕmiť načím, hladní ste. Po obroku kočiš si medzi kone stal, a fako od ľava bič do ruky vzal. Tento poháňa teraz tamtých druhých. A čo raz plesne, to je smiech a chych. Tak by oni snáď behali až do tmy. No učiteľ volá: „Dost' je už tej hry. Chlapci poďte hned a hned dnu, nedám robiť viac nezdobu.“ Kočiš, kone zapotení, vošli bez plaču do školy; a prepilní sú v učení, žeby koňmi naozaj neboli.

49. Slepý a porazený.

Žili raz v jednom meste dva nešťastní ľudia; jeden bol slepý, druhý porazený, k tomu boli oba chudobní. Porazený na placi čupel, bez toho, žeby sa bol neкто smiloval nad ním. Slepý ešte viac trpel bez sprievodčieho, bez podpory. Raz slepý, makajúc po ulici, náhodou blízko k porazenému príde: počuje tohoto jajkania a bedákania a preniknutý takto

*) Slobodne prekladané.

prerečie: Priateľko, ja mám svoju biedu i ty máš svoju. Vieš ty čo, pomôžeme si jeden druhému, nešťastie naše nebude tak ťažké.

„Jaj drusa — odvetil porazený — ty neznáš, čo som ja za bedár; ani krok nemožem urobiť; ty ale nevidíš; akože by sme si mohli jeden druhému pomôcť.“

„Ako? — hovorí slepý — len počuj! ja mám dobré nohy, ty máš dobré oči. Ty mi pokážeš, kam budem mať stupiň a kam sa obrátiť v pravo v ľavo. Moje ale zdravé nohy ťa zanesú, kam si len zažiadaš. Vzájomne si tedy budeme slúžiť jeden druhému. Tvoje dobré oči budú mojimi očmi, a moje dobré nohy budú tvojimi nohami.“

V tom sa vydriape porazený slepému na široké plecia, a keď si prvej osobytne rady dať nevedeli, teraz spolu bezpečne môžu chodiť i v ľudnatých uliciach.

50. Zdravie.

Strýčik Miško unavený od ťažkej roboty sedel pred vráty hostinca a pri polholbe piva ujedal si svoj suchý chlebič. O chvíľku jeden panský kočiar prihrkotal a tam pred hostincom zastal; bohatý pán jednu dávku pečienky a pohár vína si rozkáže a v koči pohodlne užije. Na všetko toto strýčik Miško závistlivým okom díval sa a pomyslel si: „Ej, keby to aj iným tak dobre byť mohlo!“ Neznámy pán zpozorujúc mu na tvári túto nespokojnosť, takto preriekol: „Či by ste nemali vôľu, priateľko, čarovať sa so mnou!“ „Verim to!“ vetí strýčik Miško bez všetkého rozmyslu. Na to pán rozkáže

svojmu sluhovi, aby ho zložil z koča. Bože dobrotivý, aký tu zjav! Pán máľ ochromené nohy, nemôhol stáť, na svoje barle sa opieral. „Nuž, či máš ešte vôľu so mnou sa čarovať?“ „Boh ma uvaruj“ odpovie strýčik Miško, nedal by som moje dve zdravé nohy ani za všetky kráľovské poklady. Radšej ja len ostanem pri mojom čiernom chlebe, než aby som mal pečenku jesť, a pritom jako nevládné dieťa nosiť sa dať. „Pravdu máš priateľu — odpovedel bohatý pan — keď by si mi len mohol dať tvoje zdravé nohy: či by som ti vďačne dal za ne moje kone, moj kočiar a všetky moje poklady“.

51. Poslovice a porekadlá. *)

Dobrý začiatok, je bytnosť vecí.

Človek mieni, pán Boh mení.

Lepšie zdravia, ako poklady.

Babka k babce, budú kapce.

Keď neskoro výnďeš, neskoro prídeš.

Kto včasne stáva, zlato doháňa.

Už je pozde, mily drozde.

Nebuď všade vareškou.

Nestrkaj nos do kalamára.

Zatial kuj železo, dokial je horúce.

Čomu sa Janko nenaučil, tomu sa už Jano nenaučí.

Z mnohých kvapák býva príval.

Skúpy dva razy platí, lenivý dva razi chodí.

Kdo nikdy nezačne, nikdy nedokončí.

*) Slobodne prekladané.

Kdo sa rád do všetkého lapá, nebýva v ničom dokonalý.

Aká práca, taká pláca.

Múdrejší vše ustúpi.

Čo je mnoho, to škodí.

52. P e s.

Pes je veľmi užitočné domacie zviera. Ľudia ho na rozličný spôsob upotrebujú. Pastier si so psom stráži stádo, a poľovníkov pes zajace stopuje. Mnohý poľovnícky pes i dobre plávať zná. Keď jeho pán kačicu zastrelí, za ňou pláva a z vody ju vynešie. Mäsiari psom dávajú chytať zabiť sa majúce hovädá a svine. Daktory pes je na nič nesúci a preto neužitočný. Psy sú rozličné (mnohonásobné). Najväčší pes je: mäsiarsky pes, najrýchlejší je chrt, a najlepší čuch má vyžla. Mrcha psov dávajú na retiazku; na noc ich slobodne púšťajú, aby strážili dvor.

Schopnosť psov je na podiv. Najsnadnejšie učí sa púdlík. On skoro každému slovu porozumi, čo sa k nemu prerečie, a ochotne plní pánové rozkazy. Jeden púdel na to bol vycvičený, aby prinášal každé ráno pánovi svojmu raňajšok. Vzal do pysku košík s peniazmi a za ne potom dostal od pekára žemle. Ak bol po ceste napadnutý, pekne odložil košík a zahnal preč svojho odporníka. Prindúc domou, pred svojho pána niesol košík, a len tomuto bolo slobodno z neho žemlu vyňať. Za svoje ustávania ale i on vše dostal pol žemly.

Pes veľmi ľúbi svojho gazdu. Raz jeden človek

mal psa; človek onémocnel, umrel, pes jeho hrozne sa rozžialil, nechcel nič jesť a od hladu zhynul v svojom zármutku.

53. 0 besnom psovi.

Psy mávajú i zlé vlastnosti. Sú ony neporiadne, neprijemného zápachu (smrdia) trhajú, sú závistlivé jeden oproti druhému, rady sa potulujú, najmä chrty; konečne nejeden sa i zbesní. Veliká chyba je, a to kedykoľvek, psov naháňať. Od mrcha psa alebo práve od besného sa ja skutočne chránim a varujem.

Jeden chlapec mal raz pekného psa. Zvali ho Prepeličiarom. On sa veľmi rád s ním hrával, a verný tento zver i jeho samopaše pokojne znášal. Ale jednu noc besný pes sa pritúlal do dediny a mnoho psov potrhal. Ľudia ho len ráno zbadali. Potom besného psa zahlušili. Ale všetkých psov v dedine treba bolo pozapierať, lebo nevedeli, ktorý je potrhaný. Aj Prepeličiara zapreli. Ale chlapec zunuval čakať a okradomky šiel k nemu. Keď nenaháňa psa, hádam sa ešte nestane nešťastie. Ponevác ale Prepeličiar ku hračkám nemal vôle, chlapec ho začal náháňať. Pes chmatne ho, a uhryzne chlapca v ruku. V obave bitky nepovedal to rodičom. Ale vec smutne vypadla. Prepeličiar sa zbesnel, a treba ho bolo zastreliť. Teraz už i nešťastný chlapec vyznal svoju vinu. Medzitým už to bolo neskoro. Lekár síce predpísal lieky, ničmenej ale o štyri týždne vypukly na neboráčikovi príznaky besnoty. Celkom bol skor mútený, oči mal mdlé, bez lesku, a tvár mu obledla;

vody a každého napoja sa desil. A preca ho mučila náramná žižeň. Konečne celkom sa zbesnel, zavýjal, vztekal sa, zuby vyškieral, kým naposledy smrť neodvolala nešťastníka.

54. Dva dvorné psy. *)

Bol raz jeden mladý pán, ako sa zval neviem sám. Dvoch psíkov si on držal; Bystrúška mali radi, tancovať i slúžiť znal, bárs len ešte šteňa bol. Jurko, zahradníkov syn, nebol učiteľom zlým. On Bystrúška vycvičil, a ten znal vec pochopiť; ba i lepšie sa učil, ako mnohý fiťfiríť, čo má hojný skvelý stôl.

Jurko, — rečie mladý pán, — dobrýs' rector, to ja znám; naučte mi ešte krom Bystrúška hneď aj Vrčku chodiť v páre s vozíčkom hore dolu v mestečku. Treba osoh z neho vziať, a hneď ho do cviku dať.

Panič, tú vec mne načím zveriť, oboch vyučím ja, písať musia znať tak — aj čítať i ten i ten. Veď je to šteňa môj žiak. S Vrčkom bude hračka len. Vrčku vlečú, ťahajú, ba aj chomút naň kladú. Ale Vrčko neborák, protiví sa tak i tak.

Panič, tu pekná reč — nepomôže; dajte bič. Tu musí biť, bez bitky nebude nič. A hľad' už Vrčku bijú.

V tom prišiel k ním starý pán. A pýta sa ích čo vám ten pes previnil, há! Čo bijete toho psa? Že vám vozík neťahá? Keď je on už v starobe, na hry niet umu, vôle. Z týchto oboch psov ale —

*) Slobodne prekladané.

berte si ten príklad, že — k učbe sa hodi mladý vek. Bo keď ostarie človek, vtedy je bárs kde — učiť sa pozde.

55. Potrava.

Jestli chceme žiť, musíme jest. Kto nič neje, ten umre. Boh mnoho potrawy stvoril pre človeka. Mäsom zo zvierat a rastlinami živíme sa. Nie každé zviera má mäso chutné. Z nektorých rastlín len korene sa môžu jest, z druhých lísta a z iných zas len ovocia. Mnohú ovocinu i surovú môžeme užiť, inú zas načím upieť alebo uvariť. Nektorú potravu nám zvieratá samy pripravujú, ako na príklad: mäd a mlieko. Medzitým ale chudobní ľudia často hladujú. Bohatí nemajú pripustiť, aby chudobní hladovali. Keď mám chlieb, ovocinu alebo peniaze, to sa vďačne podelím s mojimi chudobnými súdruhmi. V jedení treba poriadok držať. Obyčajne tri razy jeme cez deň: ráno raňajšok, na poludnie obed, a večer večeru. Robôtny ľud viacej potrebuje jest. Len vtedy jedz, keď máš hlad, a len dotiaľ jedz, pokiaľ sa nenasýtiš. Dajedno dieťa by vždy jedlo, ale matka mu nedá; lebo bez spôsobu jest, je ani nie pekne ani nie zdravé. Iné deti by zas všetko rady okúsiť. Kto každé jedlo dotkýna, je paškrtný. Paškrtnosť je mrzká vec. Raz jedno dievčatko spozorovalo, že jeho matka plášť mädu popratala. Kade náhle ostalo samotné v izbe, hneď ho vyňuchalo; napochytne vložilo jeden kúšтик do úst. No ale aj pochodilo nerozumniatko! Náležite si neobzrelo ten kúšтик a prehltilo spolu s ním včelu. Včelička ho užihla svojim žihadlom v jazik, a tento mu potom

opuchnul. Neborká jeho matka ťažko ho mohla uzdraviť.

Pri jedení sadáme si k stolu. Stôl prikryjú pekným, bielym obrusom. Nože, vidličky, lyžice a taniere pokladú naň. V starodávnom veku ľudia prstami jedávali. — Chlieb a mäso len tak zubami trhali ako diví ľudia. V našom časoveku už nik nejedáva prstami. Jedlá sa nosia rad radom; a deti pokojne čakajú, kým na ne rad príde. Doktoré deti zašpinia sa pri stole. Zapískané ruky a nečisté stolové náradia je nezdajné. Takéto špinavé deti mali by k mačkám posadiť. Stolové naradia sa zviklo po jedeniu pekne očistiť. Bohatí ľudia jedávajú viacej jedál, chudobní ale i s jedným bývajú spokojní. Najobyčajnejšie jedlá sú chlieb, kapusta a krumple. Mäso sa ma s chlebom jesť. Haklivé deti neľubia chlieb. Keď je človek hladný, vtedy mu všetko chutí. Najlepší kuchár je hlad. Deti nemajú preberať v jedlách. Dobré deti jedia všetko, čo im rodičia predložia.

56. Chudé jedlo.

Žofka si sťažovala pred mamkou, že je jedlo veľmi chudé, a skutočne odložila lyžičku, že ona veru nebude jesť. „Nemôžem za to! — odvetila krátko jej maminka — teraz nemožem nič inšieho variť, no ale na večeru prihotujem čosi lepšieho.“

Po poludní poslala Žofku s dievkou do zahrady. Dievka (čili slúžka) kopala krumple, Žofka musela sbierať krumple celé odpołudnie mraku.

Večer dávala matka večeru. Žofka ju okúsila a povedá: „No toto je už celkom iné jedlo! toto je zrejst lepšej chuti.“ Najedla sa z neho. Matka ju len vysmiala. „Toto je práve to isté jedlo — hovorila ona — ktoré si na obed jesť nechcela; teraz ti ale lepšie chutí, či vieš prečo? Lebo si po poludní usilovne pracovala.“

57. Uhorský honvéd.*)

Malý honvéd, shorenej od slnca tvári,
— v údach silu má, pozor mu prísnosť javí, —
k útoku nasadiť bodák vždy hotový,
cez leto rád robí s pluhom, s kosou v poli,
a len v zime stúpa v jeho vojenský stan.
V doline, či hore u strmých strán
vidieť panský kaštieľ, hrdý boháča dom,
všetko sa mu korí, keď stojí v zbroji on.
Dnes je v chalupe a zajtrá u pána host;
všade nájde úsmech milý i priazne dost.
Bo nezná bázne on, odvahy má veľa,
keď treba brániť vlast a biť nepriateľa. —
Pokojný opúšťa on svoj otcovský dvor,
a tiahne mužne ta do bitvy, do poľa,
keď sloboda hynie, keď ho kráľ volá. —
A keď doznieva strelba i z pušiek i z diel,
keď sa pokoj zjednal, a zničil nepriateľ,
navráti sa domou zas vo svoj rodný kraj.
Tu zamieňa zbraň za pluh, a tábor za háj,
a čo mu práca pilnej jeho ruky dá,
to mierne troví s rodinou: keď padá
sneh a zem keď krehne pod mrazom.
Česť je to, nosiť zbroj slobodným občanom!

*) Slobodne prekladané.

58. Najchutnejšie korenie.

Raz jedného pána u prosried jeho prechádzky zastihnul prudký dážď. Chalupa jedného biedneho roľníka bola na blízku; ta sa utiahnul.

Detí práve za stolom sedely, pred nimi stála veľká misa kaše. S najvätsou chuťou jedly ju, a také červené maly líčka ako ruža.

Jako je to možné, pýta sa ich matky ten pán, — že vaše deti to plané jedlo s toľkou chuťou jedia, a pritom tak zdravej peknej barvy sú?

Matka detí takto odpovedala: Ja veru nachodím toho príčinu v tých koreniach, ktore im k jedlu pridávam. Po prvé dávam im robotu, aby si obed prácou zaslúžily. Po druhé ješť im dávam len v riadny čas jedenia, aby hladné sadly ku stolu. Po tretie k tomu ich priučam, aby s jednoduchými jedlami byly spokojné; lebo lahôdky ani po mene neznajú odo mňa.

59. Nápoj.

Po jedle zvykli sme piť. Nápoj nám je k živnosti práve tak potrebný, jako jedlo. Obyčajne vodu a víno pijajú. Voda je o mnoho zdravšia a o mnoho viac občerstvujúca od vína. Deťom sa len zriedka kedy dovolí, za kvapku vína alebo piva vypiť. (Pálenku ale by nemaly nikdy piť.) Vodu z potokov čerpú. Kde niet tekúcej vody, tam vodu zo studien alebo z prameňov pijú. Z horných prameňov je voda veľmi dobrá a čistá. Vodu do pohárov nalievajú. Chudobní ľudia z krčahov,

alebo z hrnčekov pítavajú. Za horúcim jedlom, alebo keď je človek sám veľmi rozohriaty, je nedobre studenú vodu piť.

Víno hotovia z hrozna. Moj otec drží svoje víno v sude. Víno je veľmi silný nápoj, človeka veľmi rozpaľuje. Kto mnoho vína vypije, ten sa opije. Opitý človek je nadmier mrzky. Dorasteným ľuďom troška vína nezaškodí. Aj chorý niekedy dostáva trochu dobrého, starého vína. Kde sa nerodí hrozno, tam pivo varievajú. Pivo robia z jačmeňa. Najlepšie pivo varia v Anglicku a v Nemecku. Pivo je pravidelne horkasté. Aj od piva sa možno opiť, keď z neho veľa vypije človek. Najplnší nápoj je pálenka. Pálenka je pre deti opravdivý jed, aj dospelí ľudia by ju len ako lieki mali užívať. Ja ale ostanem len pri vode. Toto je kráľovná medzi všetkými nápojmi.

60. Pocestný, strom a potôček. *)

V dušnom vzduchu v horúci sparný letní deň,
Len hni nehni hore cestou stúpa jeden
pocestný od potu, od chôdze zmorený.

Úpek raste, ten piesok páli na zemi.

Naraz dôjde, kde stál jeden košatý strom,
tento rečie k nemu prívetivým dost hlasom :

„Tu ti ponúkam zelenú pažiť v tieni,
tu chládok je črstvy, tu v ňom odpočiň si,
tu osušíš si pot, tu ti na ďalšiu pút
prísť musí sila, a okriať každý úd.“

V blízkosti potôček, keď s lútostou zbadal,
že pocestný smäd má, takto zahrkotal:

*) Slobodne prekladané.

Pod sem dobrý človek, veď ti i ja prajem,
 Dám ti čršťvej vody a prach z teba zmyjem.
 Pútnik vzdychne k Bohu, plný citov vdaky,
 že má čršťvu vodu, i chládok tiež taký,
 najprv sa rozprestre pod stromom v tej tóni,
 potom sa k potôčku pre vodu nakloní.
 Zdravý je to nápoj, ten mu dodá sily.
 Teraz stúpa ďalej veselý a milý. —

61. O čistote.

I ten holub, tam na streche
 chce sa držať čisto pekne.
 Ba aj mačka sa česáva,
 malé labky si lízava.
 Biele húsky, bystrý vrabček
 rady chodia na potôček,
 kde len nájdú čistú vodu,
 robia si v nej dobrú vôľu.
 Rybka v rieke, vtak na zemi
 čistotu si váži, cení.
 V kvapkách dažďa list na strome,
 a kvietky sa kúpu v rose.
 Nuže aj vy deti milé!
 Buďte čisté jak ľalije
 i na tele i na duši,
 nečistý sa všade hnusí.

62. Spania.

Vo dne je vidno, v noci je tma. Boh deň ku práci, a noc na spania ustanovil. Telo cez deň unaví sa v práci; cez noc vo sne si odpočinie; do rána sa zotaví. Nik by nevydržal ustavične bdeť. Obyčajne v posteli spávame. Nie každý človek má

postel: najchudobnejší ľudia na slame alebo na holej zemi spávajú. Na priek tomu ale bývajú mnohokrát zdravší ako bohati, čo v mäkkých postelach ležiajú. — Malé dieta spáva v kolíske, dospelejšie hojdajú kolísku. Medzitým to škodí nemlúvniatku, keď sa primnoho (a silno) kolíše. Po robote a po dlhšom pohybovaní tela snadno usne človek. Kto spi, oči si zavrel; ospalému je ťažko držať oči otvorené. Živočíchy na mraku idú na odpočinok a na úsvite sú už hore. Ludia i po záchode slnca ostanú hore, pri svieci robia. Zbytočný sen lenivým robí človeka. Nemlúvniatka i vo dne spia. Starí ludia nevelmi môžu spať. Deťom je dosť osem hodín spať. Mnohí spáči by i za dvanásť hodín spali. Nerad bych bôl takym spačom. Nektoré dieta treba ráno o siedmej hodine budiť, ináčej by nešlo do školy.

63. Večerná pieseň.

Už slnko zišlo dolu z hôr,
tma sa nám tisne na obzor,
mrak už zachvátil celý kraj!
pán Boh nám len dobrú noc daj!

My líhame už na lože,
klaniame sa tebe Bože.
Tvoja ruka je vždy štedrá,
tvoja vláda hraníc nemá,
dnes si nám dal mnohé dary,
vezmiže nás do ochrany
a daj všetkým pokojný sen,
dokial nesvitne nový deň.

64. Pri líhaní.

Líham si ja do postele,
keď zaspím, neviem o sebe.
Troch anielov mám nad hlavou.
Jeden stráž drží nado mnou,
druhý oči zamkne, tretí
mi potom s dušou odletí.

65. O spáčochoch.

Andrej bol milý dobrý chlapec. Celý deň sa s knižkami zapodieval; čítal, pisal, dal pozor na učiteľove prednášky, a preca nerobil patrné pokroky. Všetka jeho usilovnosť bola takmer daromná. Toto ho náramne rmútilo.

„Pôjdem k otcovi“ — tak si on bol raz umyslel v sebe — „rozpoviem mu všetko, on asnáď bude vedieť tomuto zlu odpomôcť.“ Aj tak sa stalo. — „Nermúť sa Andrej. — povedal otec — tvojmu zlu sa dá odpomôcť, len ti treba chcet.“ „Všetko chcem tatuško, len mi povedzte, čo mám urobiť?“

Hľadže synku, ty máš jednu veľkú chybu — ty si spáč. Často je už osem hodín, keď vstávaš. Tenkrát si celé dopoludnia zlej vôle, ospalý, a všetko tvoje učenia je potom daromné. Nasleduj moju radu: staň hore ešte pred východom slnca, umy sa dobre v studenej vode a potom oblečený prichyť sa ku práci. Uvidíš, jaké ti bude snadné, učenia.

„Prijímam vašu radu dobrý otče“ — povedal Andrej.

Aj vyplnil sľub. Za rána, keď prvý lúč slnca zasvietil, už bol na nohách, umyl sa, obliekol a ku knížkam sadnul. Hračka to len bola teraz preňho učiť sa! Celý deň bol dobrej vôle; všetko sa mu zdalo byť utešenejším, nežli predtým. Neminulo pol roka, dohonil svojich školských súdruhov, a po jednom roku viacej vedel od všetkých.

Z radostou povedal raz svojmu otcovi: „Pravdu ste mali tatuško, vaša dobrá rada mi pomohla.“ Uverím synak, nie bez príčiny hovorí jedno staré porekadlo: Hodina rania, zlato doháňa. Toto nezabudni. Andrej to nezabudnul, a časom hodný človek sa stal z neho.

66. Večernia modlitba.

Jedna bohatá slečna práve si chcela ľahnúť spať. Prvej ale vedľa svojej obyčaje jednu večerniu modlitbu čítala, v tom ju nenadále k jednej chorej priateľkyni volajú do blízkeho mesta. Odloží otvorenú modlitebnú knižku na stolík pri posteli a odíde.

Jeden postriežny zlodej použiť chcejúc priaznivú príležitosť, hore svojím rebríčkom vydriapal sa na oblok, a cezeň vošiel do izby; zažne sviečku, a rozličné drahé veci sberá.

Už zamýšľal uskočiť s nimi, keď zazrel otvorený modlitebník, vezme ho do ruky, na otvorenej strane práve tyto riadky byly: „Keby som bez hriechu, o Bože, mohol završiť tento deň, jak pokojný by bol môj nočný sen. Keby som bez hriechu mohol skončiť života môjho dni, aká snadná by mi bola smrť!“

Tyto slová tak preníkly srdce zlodeja, že hneď všetko tam nechal; rýchle odišiel preč, a od tej hodiny sa polepšil. I tuto udalosť on sám vyznal v poslednej dobe života.

67. Rodina.

Bydliskom ľudí je dom. Ja s rodičmi a s bratmi bývam v jednom dome. Rodičia s deťmi jednu rodinu tvoria. Vo veľkých domoch sa spracuje viac rodín. V každej rodine je niekto, čo pečuje o ostatných a rozkazuje členom rodiny. To je hlava rodiny, čeladní otec, čeladnia matka. Môj tatuško je hlavou v našej rodine; on sa stará o celú domácnosť. Mamka moja to uspori, čo tatko nadobudne, a vo všetkom mu je na pomoc. Rodičmi môjho tatky a mamky sú moji starí rodičia. Starých rodičov celá rodina veľmi ctí. Ja som vnukom mojím starým rodičom. Vlastný brat môjho tatušky mi je strýk (a maminkin brat ujček; vlastná sestra tatuškova mi je stryná a mamkiná ujčiná), deti ale týchto sú mne bratranci a sestrenice. Dobrí pokrvní ľubia sa vzájomne, a pomáhajú si vďačne jeden druhému v páde potreby. Zpomedzi všetkých ľudí najviac dobrodenia mi preukazujú moji rodičia. Keď som bol malinký a nevedel som ešte ani chodiť, ani vraveť, ba ani jesť, maminka ma kojila prsami. Ona ma nosila na rukách, keď som plakal; keď som bol nemocný, moji dobrí rodičia mňa opatrovali. Moji rodičia sú to, čo mi ešte i teraz dávajú pokrm a odev, a posielajú ma do školy, aby sa časom stal zo mňa hodný človek. Za všetko toto

dobrodenia som ja rodičom mojím povďačnosťou zaviazaný; ale to im teraz len tým preukážem, že ich poslúcham a pri ich práci pomáham.

Ľúbim i mojích bratov a sestry, s nimi sa neva-
dím. Menším ustúpim, lebo ti nesú este tak mudri
jako já. Moja matka zvykla povedať, že mudrejší
vše ustúpi. Moji starši bratia a sestry už vedia o
mnoho viac jako ja, preto ich musim posluchať.

Jesú i také nešťastné deti, ktorým rodičia
predčasne pomreli, toto sú sirotky. — Bože môj,
jak šťastné je to dieťa, čo je nie sirotou! Ale ani
siroty pán Boh neopúšťa; pečuje o ne, lebo je on
pre všetkých ľudí, teda i pre siroty najlepším
otcom. Ježiš povedal: kto chudobným sirotkam
urobí dobrodenia, jemu ho urobí, a on nezapome-
ne na tých, čo sa smilujú nad chudobnými. Dobrí
ľudia zakladajú sirotince pre výchovu opustených
chudobných sirôt. K rodinnej čeladi prisluchá i
služobná čelad. Deti si majú i služobníkov vážiť;
lebo oni sú naši sudruhovia, naši bližní.

68. Matka a dieťa.

Mamka moja povedz že mi,
prečo ľúbiš ty tak veľmi
vždy malé tvoje dieťa, há?

„Preto že ma rado slúchne,
a milé je všade ku mne;
baví ma jeho spev a hra.

Každý večer, každé ráno,
poboská ma veľmi rado,
a smiešky robí kolo mňa.

Vtáča ľúbi lesy, póle,
a ja ľúbim dieta moje
väčmi, ako sama sebä.“

Nuž a ty synku tiež daj znat',
prečo tak ľúbiš tvoju mať?
„Ty to neznáš matka moja?
Kto mi stiera slzu z oka,
keď ma nehoda potká?
A čiže odev nosím ja,
a to tak krásneho kroja?
Ktože baví a riadi mňa?
Za to ťa ja ľúbim a ctím,
preto som ja dobrý syn.“

69. Šlachetny syn.

Mnohokrät sa to stáva, že chudobný otec má bohatého syna, a neučení rodičia vzdelané dieta. Jak krásne je to, keď takýto (počestnejšie ba snáď na skvelý stupeň bohatstva sa vyšvihnuvšie deti rozpamätujú sa na svojích chudobných (vzdelaných) rodičov. Vidíme o tom jednu malú udalosť.

Neprihodilo sa to tak veľmi dávno, žil jeden prechudobný bedár. Domrzelo ho už bolo kopat, kosit; nebude sa veru on už s takouto ťažkou robotou viac zapodievať, myslel si. Nie síce preto, žeby sa mu bola znechutila práca, to práve nie, ale že v jeho duši povstala jedna šlachetnejšia myšlienka, a táto mu nedala pokoja. Vybral sa teda do najbližšieho mesta a tam sa jako chudobný chasník začal učiť; a pri pomoci dobrotivého Boha tak daleko priviedol vec svojím skvelým umom a usilovnosťou, že sa stal biskupom sedmohradských reformatov.

Áno, ale preto sa z neho nestal pyšný človek. Svojho chudobného jednoduchého otca vzal k sebe, a kedykoľvek bárs jakí veľkí páni boli uňho jako u biskupa na obede, on svojho otca vždy ta posadil na prvé miesto a takto hovorieval: tu hľa osvietený alebo blahorodý pane, toto je môj otec!

Toto bol šlachetný syn. On opravdu zachoval toto božie prikázania: „Cti otca svojho i matku svoju, abys dlho živý bol na zemi.“ Ale ho aj Bôh obdaril dlhým životom, lebo v zošlom veku umrel k žialu celej krajiny, a hocaj on teraz už odpočíva v zemi, pamiatka jeho precá bude žiť na veky.

70. Ucta naproti rodičom.

Otca i matku v úcte maj!
Tak hrmel Boh na Sínai.
I vlastný cit, detinský vďak,
ti to prísne nakladá tak.
I ja tento rozkaz plním,
abych bol na svete šťastným
Chceš dožiť česť, ten starý vek,
v ňomž hlava zbelie ako sneh,
v ňomž ti úctu dá syn a vnuk
poboskom starých, suchých rúk?
neuchýl sa od zákona:
Cti svoju matku i otca!

71. Nádenník.

Starého Petra každý znal ako usilovného a spravедlivého človeka. Jako prostý nádenník často robieval v dome miestneho panstva. Raz na zim-

nom krátkom dni drevo štiepal do kuchyne. Večer mu pán vyplatil denni plat, ale práve tolky, kolky mu na dlhšie dni platieval. Peter prečítal peniaze a povedal: „Toto je primnoho pane, tolko moja dnešnia práca nestála.“ „No len si vezmite starček, ja tak chcem,“ — odvetil pán. Teraz už Peter peniaze vzal. O niekoľko dní v jeden pekný jasný večer tak sa zdalo pánovi: ako keby dakto na dvore drevo rúbal. Poslal ta čeladníka pozrieť, kto je to tam.“ A hľa to bol starý poctivý Peter... „Nuž prečo vy robíte teraz večer?“ „Akože by som nemal robiť, onehdy som väčšiu mzdu dostal, ako som zaslúžil, teraz to chcem odrobiť.“

72. Chudak.

Chudak som ja, bieda zo mňa vyzerá,
nemám domu, ba ani len búdky.
Cez leto si ja líhavam len do kra,
a v zime tam, kdo ma dnu pritúli.

V uzle držim odev, — dva obleky mám, —
vešiam ju len na klin na stenu.
Plasší derem pri robote sem a tam,
a ten lepší nosievam v nedeľu.

Oddychu nemám krom nedele nikdy,
cez leto ja stojím v brázde, v poli,
tu kosou tniem, tu sa chytám motyky,
a cez zimu pletiem ľuďom košiny.

Keď mám čisté srdce, myseľ bez škvorny,
zachová ma všeládný sveta pán.
A dokial mám v zdravých údach dost sily,
Načo sa báť? vo svete sa vychovám.

73. Radosti a žiale myšičky.

Malinka myšička naša bydlí v lese. Pod jeden zhnity buk si vydlabala dieru; toto je jej palác a pevný hrad. Zo stromov a krovin žaluď a lieskovce padajú. Myšička prehryzie ostrými zúbkami ích tvrdú škrupinu a sladostné olejisté jadro chutne spaškrtí. To je potom skvostný živôt! Medzitým niet radosti bez žialov! Líška a tchor ustavične čihajú na ňu, i jež jej je veľkým nepriateľom. Nocou ale sova sa hodí na ňu z pomedzi krov nenadálym nápadom. Ešte smutnejšie dni čakajú na neborkú v zime. Sneh zakryje napršané dolu semienka, zem tuho zamrzne, a nasbieraná potrava už-už sa míňa.

Rubačia prichodia do hory a vytínajú stromy a kriaky. Potom pluh preorie zem; a brány prečistia ratolesti. Rovník obseje svoju roľu a myšičku znova hojná hostina očakáva. Netreba jej jednotlivé semienka shľadávať (jako v hore), tyto už teraz v hojnosti ležia pred ňou. Zrno vyženie steblá s bohatými klásmi. Myšička sa môže do dobrej vôle hostiť. Toto by bol ozajst veselý živôt, keby sa mačka tak často nevkrádala do siatín alebo lačná kaňa nekrutila nad ňou. Lasica a krt sa ešte i do jej podzemného hradu votrú. Ale najhoršie je pre ňu dážď, ktorý vodou zaleje jej byt, tak že myšička zmoknutá a trasúca sa sotvy sa môže ochrániť pred zahynutím.

Kosa a srp zacengnú, zbožia denne padá z koňa, a snopy spracú (do stodôl). Lestivá myšička skryje sa do snopa. Takto dostane sa do domu roľníkovho. Tu sa výborná hostina počína, chlieb,

múka, maslo, brindza, slanina v hojnosti sa tu nachodia. Nuž ale tam sú i záhubné pasce, myševy, roztrúsená újest (žrádlo) s otravou, mačka, pes v každom okamyhu sedia na postriežke. Jestli nedá pozor, na každom kroku padne do nebespečenstva; popadnú jú nepriatelia za väzi a bez milosrdenstva zaškrtia neborkú.

74. Myšička.

Ty myšička, čo tam hľadáš,
kamže vlečieš ten cukor náš?
„Chcem ho odnieť, prosím pekne,
mojim štyrom synkom v diere.
Veď mi hrozne kvíla, plačú,
umierajú už od hladu.“

Gazdinka sa rozosmiala,
„No nedbám, ber ho teda ta;
i ja práve mojím deťom
tu varím raňajšok s mliekom.“
Deti pri raňajšku sedia,
a mýšatá cukor jedia.

75. Múdra myš.

Jedna myš vylezie z diery, a vidí pascu. „Aha — povie ona — to je pasca! hľadže ti ho, jaký je človek mudrák! ajhla! na tri drevčiatka tehlu založí, a na jedno drevce sadlo pichne. Toto potom pascou zovie! Áno, keby sme my jako myši neboly múdrejšie! dobre my to vieme: keď chceš sadlo zesť, čap! tehla spadne a paškrtníka zabije... Nie, nie, dobre ja poznám tvoju ostrovtipnosť človeče!“

„Ale precaj — hovorila myš ďalej — privoňaj len smiem. Keď privoniam, preto len nepadne tá tehla. Ja ale neslýchane rada voniam sadlo. A čo len na okamych musím zakúsiť tú príjemnú vôňu!“

V tom beží pod pascu a privonia sadlo. Medzi tým pasca len na slabo bola zastavená, sotvy sa dotkla ňucháčikom sadla, čap! tamtá sa zpusťila, a všetečnú myšičku rozmliaždila.

76. Smädná vrana.

(Bájka.)

Pani vrana vedľa džbána
na roli smädná zostala;
na dne džbána trocha vody zbadala,
a keď pyskom až na dno nedosiahla,
rada by ho bola zrútila
a tak sa vody napila.
Že sa jej, to ale hneď nepošťastilo,
to jej vôľu nezlomilo,
O jiných prosriedkoch dumať začala,
hneď to mala!
Kameň za kamienkom do džbána metala,
tu vodička, tá maličká,
čo len dno džbána prikrývala,
po málu po málu k vrchu sa dvíhala,
a po krátkej ale vytrvalej práci
vodou hasila vrana svoj smäd horiaci.

Ako nás učí i príklad tejto vrany,
Vytrvalosť mnohú prekážku odstráni.

77. Boží chrám.

Kedykoľvek ja pozerám na chrám,
V duši mojej nábožný cit zbadám.
A čože ľud v tom kostole hľadá?
vo svatyne útecha naň čaká.

Zvony zvučia: bim-bim, bam-bam, bom-bom,
Už je čas byť v chráme, ľud spieši doň.
Komu sa ale stavajú ty chrámy,
kto býva v nich, či je svetu známy?
Komu sa česť tak veľiká dáva?
Komu? V nebi hľadaj toho pána! —
Svätý je chrám, čo aký maličký,
nepoškrvň ho nesvečnosťou nikdy.

78. Nedela.

Takto vestil Bôh dávno pred veky:
v týždni nebude viac od sedem dní;
z týchto vám ľuďom chcem nadeliť šest',
v nich hľadajte, čím sa odieť, čo jest'.
Nedelu ale — tú nechám pre seba,
v nej vysielajte prosby do neba.
Nedelný deň nech bude svätý vám,
vtedy vy pilne naštevujte chrám.
Buď každý k biedným štedrý a dobrý,
A mne poslušný vždy a pokorný.
Zachovaj i ty dieta príkaz ten,
a svet nedelu, — to je boží deň.

79. Zima.

V zime odpočíva zem, a novú silu sbera na
budúcu jar. Stromy stratily okrasu, už sú bez
Kvety odkvitly, na lúkach tráva zvädla.

ktoré vtáča švitorí, ani pastier už nevyháňa stado na pašu. Chladno, ba neraz tuhá zima je, ľudia v bundách chodia a do teplých šiat sa ukrúta. Bez pece ani nemôžu obstáť; tuho kúra, aby bola chyža teplá. K poľutovaniu je ten, kto nemá dreva a dobrú, teplú hábu. Bár bych mu spomocť mohol!

Voda zamrzne v tuhej zime. Rieky a jezerá sú cez zimu zväčša ľadom pokryté. Na mesto dážďa ponajviac sneh padá. Sneh bielym závojom zatiahne ulice, domy a polia. Mladej ozimine je dobre, lebo hustá snehová vrstva ju uháji od mrazu.

To je pravda, teraz nemôžeme moc chodiť, lebo dni len osem deväť hodín trvajú, a pohoda je často veľmi odporná. Ale zima nám preca prináša nektoré radosti. Jaká je to pekná vec, keď môžeme ísť na hladkú ľadovicu kľzať sa a v šmýčarkách behať! Nuž a keď sneh mäknúť začne! Deti váľajú gule zo snehu a potom ích kopia na hľbu a robia z nich snehovú postavu.

Na dlhých, zimných večerách detí sa hrávajú na orechy, na jabĺčka alebo čítavajú. A jak veselo sa miňajú vianočné viatky, s jakými milými dary zavíta k nám nový rok!

80. Pieseň o zime.

Nech si žúri krutá zima!
každý, čo teplý oblek má,
zimy sa nelaká.

Teplá vlna ovcu hreje,
a vták ju tiež len vysmeje
v páperí z pod kriaka.

Kôň má juchty od prírody,
neoziabne on na nohy
nám keď sánky ťahá!

Nuž a zajac, — ten má huňu,
neplatil krajčírom za ňu, —
liha do záveja.

Boh nám dáva stravu, odev,
a v zime potrebný ohrev,
Jemu nech je chvála!

81. Zimušná potecha.

Dieťa. Mamka, jaseň prinesla klam,
na ňu ja žalovať sa mám;
odletel bociañ v šíry svet,
už ho tam pri komíne niet.
I lastovička utekla,
hádám sa s bociañom zrekla,
a mne ani nehlasila, že
už od nás nekam preč ide
a tu so sebou odnesly
i slnca papršlek teplý,
i vtáčky, i kvietky z poľa.
To bola hrozná svevoľa!

Matka. Keď jarné vetry osušia zem,
to všetko sa zas navráti sem.

82. Priska.

Bol veľmi chladný zimný deň. Priska v dobrom teplom obleku šla domov zo školy. Predo dvermi našla stáť jedno chudobné dievčatko, ktorému všetké údy sa triasly od zimy, lebo len ľahké

otrhané hábky malo na sebe, a čižmy jeho byly deravé. Priska sa ho pýtala : „Prečože chodíš v takejto tuhej zime v tak tenkom odeve?“

„Nemám otca ani teplejšieho odevu“ — vetilo dievčatko — „i matka mi je veľmi nemocná, malé moje sestry hladujú a matka nerieka. Ja si musím po dobrých ľuďoch hľadať kus chleba.“

„Tebe je veľmi zima, choď sem dnu do nižnej izby ku teplej peci“ — tak hovorila Priska.

Nebožiatko vošlo dnu a Priska rovno bežala k maminke reknúc: jedno chudobné dievčatko je tam dolu; veľmi mu je zima; matka mu leží nemocná; malé jeho sestričky hladujú, a chleba nemajú. . . Priskina matka hneď poslala dolu jeden chlieb neborkému dievčatku. „Tak maminka, slovila Priska, ale tomu biednemu dievčaťu je zima, odev má lichú, a obuv deravú.“ — Moje čižmy by mu byly priveľké, — povedala matka — ináčej by som mu ich vďačne dala. . . „Mamuška, moje čižmičky práve budú preň dobré; a potom veď ja mam dva zimušné obleky, jeden by som mu mohla dať.“ Tak je, dcéruška moja, ale potom ti iba jednej čižmičky a jeden zimušný oblek ostane. „I to mi bude dost, — odvetila Priska. Lepšie bude, keď aj to dievčatko bude mať jeden; dvoje šať naraz bez toho nemôžem obliecť.“ — Dobre, moja dievka, urob dľa vôle. V tom Priska vyhláda jeden svoj zimušný oblek a čižmy, a zanesla biednemu dievčaťu.

Nebožiatko dievčatko plakalo od radosti, a Priska bola blažená.

83. Zima jako čarodejnica.

Krutá zima vonka straší, priestor v poli jej nestačí,
do izieb sa vtiera.

V riekach z ľadu robi mosty, na sklo biele kvety kreslí,
v diere drží zvera.

I oblokom i dverami — dnu sa ona tisne, valí,
s pecou rozbroj robiť.

Dvere pred ňou zatvárajú, a tam najviac semrú na ňu,
kde niet čo, v pec hodiť.

Bárs je zima dotieravá, ale pre nas všade stavia
darmo pevné mosty.

I tkáč dobrý z nej vystane. Cez noc natká — a bez pradze —
závojov pre hory.

I ševkyňa je šikovná, cez noc preoblečie v ruchá
biele — holé, stromy.

Nuž a domy či nebieli? — zima bez vápna, bez kefy
maže strechy, krovky.

A na cesty či nechodí — peši ako ľud chudobný?
zasýpa záseky.

A keď fúka jarní vietor, to pltníkom pomáha z hôr:
jej sneh zvätší rieky!

84. Dobrodejná dievuška.

Tuhá, krutá zima bola. Malička Nina — bohatých rodičov jediná dcéra — sbierala všetky omrvinky z chleba a opaterne ich shromaždila. Potom ich dva razy každodenne po dvore roztrúsila. Vtáčatá ta priletuvaly a s chvatom ich pozobaly. Ubohú dievušku pri tom neraz tak dooziabalo v ruky, že sa celkom triasla.

Rodičia ju raz dostrehli a tešili sa nad týmto zjavom. Opýtali sa jej: „Nuž ale Ninuška načože ty toto robíš?“

Nuž, vidíte, všetko sneh a ľad pokryl, vtaci nemožu potravu nájsť, trpia hlad nebožiatka. Preto ich kŕmim, tak jako bohatí ľudia chudobných stravou podporujú.

„Nuž ale je ti to preca nemožné, každého vtáčka zaopatrit,“ rečie otec.

Nina na to takto odpovedala: A či každé dievča nerobí tak jako ja? veď každý boháč napomáha bedárov.

„Jakú dobrosrdečnú dcérušku máme my, veru sme ozaj blažení“ — šepli si rodičia.

85. 0 mierach.

Keď chceme zvedieť, jak veľký je daktorý predmet, musíme ho premerať. O nektorom predmete to chceme zvedieť, jaký je široký alebo hrubý. Dajednej veci meriame výšku, druhej hĺbinu, tretej objem. Na príklad!

Nuž ale ktože povie: čím je obyčaj merať? Krajčír merial prú rýfom čili ľaktom, tesár a stolár stopálom (côlovníkom); poskladaný stopál sa mu i do vačku vmestí; teraz meria ale každý metrom. Obilia, víno, olej a iné tekutiny na inakši spôsob merame. Tyto do väčšej alebo menšej nádoby lejeme. Takéto nádoby byly do teraz: meca, a koriec, (štvrtník) okov, vedro, dvojholba, holba, žajdlík. V Sedmohradsku ešte bola kupa, pôl-aj štvrtkupa (stvtřák). Teraz už aj tyto sa preme-

nily, a pozatým do ohľadu brať sa nemôžu. Na miesto týchto všelijakých mier, tekutiny dneská sa litrom merajú. Keď ľudia chcú na raz z obilia alebo z vína mnoho merať, upotrebujú také mieracé nádoby, do ktorých sto litrov (hektoliter), päťdesiat, dvacať, desať, päť litrov sa sprace. — Čo merame metrom? A čo sa mera litrom?

86. Meter, centimeter, kilometer.

Ľudia za dávna užívali na merania dĺžky svoje stopy. Aby ale všade po krajine bola tá stopa rovnaká, ustalili na drevenej alebo kovovej žrdi stopové miery, a jedonkaždy bol povinný ty uradne ustálené miery užívať.

Naš krajinsky snem roku 1876 stopové miery odvrhnúl a na miesto nich uridil užívanie metrovej miery. Aj metrová miera sa robí z drevenej alebo kovovej žrdi. Aj tá musí byť všade jednak dlhá, a len taká metrová miera sa smie upotrebiť, ktorú na to povolany úrad ustálil.

Metrová miera sa deli na sto rovných častok a jedná taká čiastka sa nazýva centimetrom. Taká čiastka je stotinou celeho metra.

Podte, tymto metrom, čo držím v rukách, budeme dačo merať. Pomeraj vyšku tejto stoličky! Tá ma po sedlisko päťastyricať centimetrov. — Vyšosť stola je obyčajne osemdesiat centimetrov; zdlžosť ale a širina ich byvá rozličná. — Poriadná izba má mať štyri metre vyšky, ale takáto byvá u nás poriedku.

Plátно, súkno, stužka tež sa merajú metrom.

Plátno má obyčajne 77 centimetrov šírky, a sukno je ešte širšie.

Šíriny hradskejších ciest býva pravidelne dvanásť — dvaciat, najmenej ale šesť metrov. Človek za štvrt hodiny tisíc metrov dlhú cestu vykoná. Takáto tisíc metrová dĺžka — ktorú človek je vstave cez štvrt hodiny prejsť, nazýva sa kilometrom.

Nektory poschodný (štokový) dom je dvaciat metrov vysoký; daktorá väža ale je vyššia od sto metrov. Nuž a končiare veľikých vrchov jaké že ešte môžu byť vysoké?

87. Sliepka a vlčia jama. *)

Raz istá sliepočka ak si pohrabáva, tak si pohrabáva, zrazu jej padne zo strechy kamenček na hlavu. Na to sa tak predesí, že začala utekať. „Kmotra kura, kmotra kura, kam tak spešne?“ Spýtal sa jú kohút, ale ani jemu nepostála. Ustavične pokrikuje: „Jaj, jaj, jaj! obloha sa rúca, utekajme drusa, nekam pod strechu pod povalu; mňa už tamto fuklo v hlavu.“

I kohút sa naľakal, vedno uteká s kurou, a jako tak bežia, pýta sa ích zajac: „Kamže, kam letíte vy?“ — „Opýtaj sa kury“ — táto ale pokrikuje: „Obloha sa rúca, utekajme drusa, nekam pod srtechu pod povalu; mňa už tamto ryplo v hlavu.“

I zajac dostal strach, pustil sa s nimí do behu. A jako takto spolu utekajú, pýta sa ích srna, potom liška, napokon vlk: „Kam utekáte?“ Kura

* *) Slobodne prekladané.

ale kričí plným hrdlom: „Obloha sa rúca, utekajme drusa, nekam pod strechu pod povalu; mňa už tamto treplo v hlavu.“

I srna sa zľakne, i liška sa predesí, i vlk ochabne, šestoro ích uteká spolu, a podvečer dorazia do hustej hory; i tam len honom utekajú cez syhliny, jamy, húštiny ďalej a ďalej; osleply, ochluchly a nenadále vpadnú do vlčej jamy. Ale ani jedno nebanuje, netreba ím utekať, aspoň si vypočinú a pekne rúče usnú.

Na úsvite v zármutok sa ím obráti dobrá vôľa, lebo nemôžu vynstí von, žradlo hľadať; všetkým sa zachcelo jesť, najme vlkovi. „Dobrá rada stojí groš! ja by som vám vedel voľačo povedať.“ Takto hovorí vlk. „Čujme!“ povie liška. „Ja veru len to myslím: kto má z nás najmrzkejšie meno, toho zedzme na obed.“

Každý z ních odpovedá: „Veru to najlepšie bude.“ Stane tedy vlk hore a začne takto súdiť: Vlk-blk, to je krásne, liška-mníška i to je krásne, srna-brna, i to je pekné, zajac-pajác to je tiež šumné, kohút-chomút to újde, kura-mura jaj aké je to špatné meno.“

Sliepku zedly; ale vlk, len čo dokončil ostatní mľask, už znova začal svoju predešlú nôtu húst. I kohúta zedly a pekne rúče zaspaly. Na úsvite znova upadly do zármutku, nemožno je, von sa vydriapať, a pokrm hľadať. „I teraz ja len to opakujem, čo som už povedal — zase slovil vlk — „kto má z nás najmrzkejšie meno, zedzme ho na obed.“

Každý na to vetí, že to dobre bude. Pozdvihne sa tedy vlk, a takto začne súdiť: „Vlk-blk, to je prekrásne, liška-mníška to sa mi tiež vidí, srna-

brna, to újde, zajac-pajác fuj! to je špata.“ Zedly zajaca, na druhý deň srnu; liahly si, vlk usnul ale líška nespí, i tak i tak probuje, jaj ale si nevie dať rady, len si hlavu škrábe, že zajtrá na ňu príde rad. Musím vlka predísť, myslela si — a ešte za tmy začne známu pieseň: „Líška-mníška to je krásné, vlk-blk fuj, to je špata!“ Chcela by žrať vlka, ale vlk sa prebudí. „Hej! nie je tak tá pieseň, tá pieseň znie takto: Vlk-blk to je krása, líška-mníška to je špata.“ A potom zožral líšku. Vlk teraz už len sám ostal v jame, a zavýja hladný podnes v hustom lese.

88. Porekadlá a poslovice. *)

Ako si posteľ, tak budeš ležať.

Viac oči, viacej vidi.

Najprv vtáčik zaspieva, a potom mu dajú.

Blázni majú vo vážnosti viacej šaty, ako cnosti.

Proti Bohu nepohýnaj nohu.

Každý najlepšie vie, ako mu v hrnci vre.

Kto nemá chuti, ľahko vykrúti.

Lenoch i pod strechou zmokne.

Prvá chyba lavicu kladie druhej.

Bez opatrnosti je i múdrosť slepá.

Múdry sa na cudzej škode učí.

Dobrý rozum po škode, a lepší pred škodou.

Ploty páli a popol predáva.

Nekupuj uhlia od kováča.

Ktorá krava veľa ručí, málo mlieka dáva.

Nebude zo psa slanina, ani z vlka baranina.

*) Slobodne prekladané.

89. S v i ň a.

Sviňa je medzi domácnyimi zvieratý najpluhavejšia a najpažravejšia. Za živa, žiaden ošoh nedonáša gazdovi; tým viacej ale po smrti. Jej mäso zasolené alebo vyúdené je výbornej chuti. Sviňu napred krmia. Potom, keď sa hodne vytučí, ju zakolú. Srst opáľa alebo obaria a zoškľbú, a potom ju rozpárajú. Slaninu a šunky vyvesia do dymu. Z jednej časti mäsa robia klobásy a jaternice a krvavé hurky. Deti veľmi rady prítomné bývajú pri opalovaní sviňe. Často aj kuštok popáleného chvosta dostanu od mäsiara.

Mladé svinčatá prasiatkami nazývajú, ty prasce, ktoré ešte jeden rok nedoplnily, p o r e a t a m í voláme. Prasce ešte nebývajú tak pluhavé ako staré svine. Svine doma z válova žerú, tam im všeličoho ku pokrmu nahádzu, u nás obyčajne: švábku, tlč, pomyje, mestý tekvicu — repu, kukuricu. Všetko to vychvácu. Na paši ryľom vyrývajú zo zeme chrobač a črviaky, ba i zdochlinu žerú. V lese hľadajú žaluď a bukvicu. S obľubou sa váľajú v kalužach a barinách. A preto smrdia. Krochkania sviň je tiež nie dáka príjemná muzika.

Sviňa zriedka kedy chodí zvolna, s kratkými svojimi nohy ale najradšej ide behom. Na jej úzkom chrbte dohora rastie obdlžná srst, ktorú škutinou volajú. Svinina hlava je úzka, podlhovatá, s ryľom na konci. Oči má malé, uši oklepnuté. Starým sviňam vyrastú z čelúst veprové zuby. Týma znajú hlbokú ranu usadiť. Nájdu sa i celkom divé svine. Tyto sa zdržujú v hustých, veľkých horách, a zlostnejšie aj silnejšie sú od domácnych sviň

90. Odplata za dobrý skutok.

„Drahá mamička, rekla Betka, v susedstve bývajúci bedár je veľmi nemocný; nevládze robiť, ba ani na lieky nemá. Dovoľte maminka, aby som smela každý týždeň tomuto chudákovi zaniest moje vačkové peniažky“.

Z radosti súhlásila matka, ba aj to dovolila, žeby Betka každý deň zanesla niečo zesť tomu biednemu človeku. Nemocný takýmto spôsobom znenáhla vyzdravel a znova nabyl sily výrobkom svojím svoju rodinu živiť.

O niekoľko rokov nešťastie potkalo Betkiných rodičov, zchudobneli, a onedlho potom i umreli. Betka nemala na koho sa obrátiť; kým bola bohatá, každý jej lichotil, teraz ju ani poznať nechceli.

Zarmútená sedela v chyži, tu naras vstúpi ten čeladný otec, ktorého ona volakedy peniazmi a potravou napomáhala. Tomu bedárovi pomôhol Boh; svojou usilovnosťou stal sa majetným hospodárom. „Neplač moja dievka, preriekol on, lahúňko chytic Betku za ruku, ja ti budem otcom, a chcem sa ti odslúžiť za to, čo si mi dobrého preukázala“.

V tom sebou pojal Betku, pečoval o ňu, a vychovával ju jako svoje vlastné dieťa, tak že sa Betke vždy dobre vodilo.

91. Boh čo opatrovník.

Škovránček hor' na vozduch sa výši,
a sam nad zeleným poľom
v letku spieva pieseň: čihý, čihý!

A pán sveta v závratnej výške,
— tam ďalej za hviezdny leskom —
kochá sa v jeho milej pesničke.

Tam v potôčku, v bystrej vode rybka
mušku chytá, za ňou sledí,
a všetečne chvostíkom si švingá.

Máli radosť, žiaľ, — to nepúšťa v chýr;
a Boh preca pozná všetky
jej túhy, snahy; pred ním niet tajín!

Chystaj tajne hriech, chystaj dobrý čin
niet skrytu pred božím zrakom,
aj ten vniká i do morských hlbín.

Boh je náš tvorca i otec dobrý,
Jeho vôľa hýba svetom,
z Jeho lásky žijú všetky tvory!

92. Voz.

Voz je roľníkovi neodbytné potrebný. Na ňom vozí drevo z hory; na ňom vozí seno a obilia z poľa. Voz ťahajú kone, voly alebo kravy. Ja som i osla videl do káry zapriahnutého.

Voz je složený z mnohých kusov. Ja už poznám a viem menuvať čiastky voza. Má štyri kolesá. Kolesá sú obité železným ráfom (obručou). Ak niet obrúč na kolesách, taký voz bosým, neokutým vozom zovú. Bosý voz a konopný chám su oba zlé stroje. Kolesá sa kruta na ose. Obe osy sú spojené rázvorou. Na obúch osach ležia hlavnice; na hlavniciach boky, rebriny. Boky držia lievče. Kolesá a lievče neodpadnú pre lôniky. Na predku a na zadku vozíka bývajú šaragle. I košinu pletú

do voza, aby z neho dačo nevypadlo. Celý voz ťahá zápražný statok za váhy a za oje pomocou jarma alebo chomútov.

Na dokonále vyhotovený voz treba mnoho železa na okutia; taký voz je potom pevný a moc zdrží.

Vozy nie sú rovnakej veľkosti. Sú rebrovce, lojtriaky, doštence, letáče, a tak ďalej. Rebrovce je najširší, doštenec najužší, letáč najľahší.

Či bys vedel povedať: koľko klincov sa vyhľadáva do celkom vyhotoveného voza.*)

93. Dejeprava voza.

Za starodávnych časov vozov nebolo. Ľudia pešky putovali, a na chrbte nosili svoju batožinu. Ak ale pritažká bola, položili ju na drúk, na noselnice, aby ju viac ľudí mohlo nosiť. Časom udomácnili koňa, vola, osla a iné zvieratá. Keď chceli cestovať, vysadli týmto na chrbát, a batožinu tiež pokládli na ne. Vozy robiť iba pozdejšie vynalezli, a i teraz ešte nachádzajú sa národy, ktorým je voz neznámy. Prvý voz bol o dvoch kolesách ako terajšie taligy (a káry), a kolesá boli na ňom z kusa dosky robené. Kolesá so špicami a vozy o štyroch kolesách, je neskorší vyrálezok. Teraz už rozličné vozy vedia robiť i na cestovania i na vozenia ťarchy. Aby vozy mohli ľahšie napreduvať, cesty kamením a pieskom rýsypajú alebo železné šíny (kolaje) na ne pripravia. — Na železných kolajach

*) Ani jeden; lebo keby nebol vyhotovený, vtedy by treba bolo ešte naň klincov.

riadne parovoz chodi. Parovoz celym riadom vozy, ktoré sa k nemu privesia, tak chytró beží, ako bociaň vie letieť.

94. Ako staväju domy.

Kto chce staväť dom, ten nie do malého dreva zatína sekeru. Dom sa tak ľahko nevyhotoví, jako stól alebo črievica. Mnoho peňazí, mnoho času a pomoc mnohých ľudí treba k tomu. Len koľko to remeselníkov pracuje pri stavbe jedného domu! A kým múry jedného domu vyschnú, tiež temer i rok minie.

Zakiaľ sa majiteľ chytí do stavby, musí predne vedieť, koľko izieb má byť v dome, kde má stáť kuchyňa, kde komora, kde pivnica. Ďalej má znáť každého miesta zdlžinu, šírku, výšku; má znáť, miesto a veľkosť dvier i okien; konečne že kde majú byť komín, schody, pavlač. Lebo tyto potom nemožno premiestiť, keď je už stav dohotovený. Slovom načím vyhotoviť plán, o celom stavení, a material na stavbu si zavčasu zaopatrit.

Keď je toto všetko už prihotovené, a miesto na dom vyznačené, vykopú základy, a jestli bola pivnica v plane, tedy i túto. Základy a steny pivnice treba neomýlne zo skala staväť; lebo ak je základ nie pevný, ľahko sa môže celý dom zrútiť. Na pevné základy sa potom dajú či z kameňa a tehly, či z válkov a z dreva steny postaviť. Múry staväju murári, a drevenice tesari z brván. Ale i pri múruvaních domoch majú dost roboty tesari; podlahu a povalu, potom á dveraje, schody a strechu oni hotujú.

Murár robi z kamena a tehly mur; kamene a tehly maltou vakuje. Maltu robia z hasenéha vápna a osievaného piesku. Túto nosia nádenníci v šaflach do murárskych maltovniíc. Odtiaľto ju varechou kydá murár na kamene. Keď treba vysoko ťahať steny, zobia lešeň (reštovania). Kto je nezvyklý chodiť po vysokej lešeni, ľahko dostane závrat a spadne. Preto nedovoľujú deťom na lešeň chodiť. Pri murárskej práci je hlavná vec, aby nebola krivá. Preto mávajú murári rovníce, vodovážky, olovnice. Ale skúsený murár, už od oka pozná, kde je múr nerovný.

Pokiaľ murar muruje, tesar nezahála. Tam stojí na kresovisku s tovarišmi. Najprv z hrubá okrešú tešlicami dubové alebo jalové trámy, a potom ostrými toporami na hladko. A aby pri kresaní nezmýlili rovnosť, na úkrajky brván odplesnú šnúrou čierny alebo červený pás. Z okresaných brván vystroja potom celý krov, (nohy, trámy, pánty atď.). Ktorý kus treba, ten opíla, aby bol každý rovnaký. Staviarska píla je väčšia od stolárskej píly; tamtu musia ťahať dva ľudia. — Čiastky musejú sa náležite pospájať. Keď je všetko hotové, vyťahnú celý strop na steny a na znak, že je už hlavnie dielo dohotovené, najšikovnejši tovaryš vystrčí zelenú ratolešť na strechu.

Na rohy popribíjajú laty. Jestli sa ma šindlom alebo daskami prikrivať, aj to tesár robi; jestli ale škridlicou, tak to skladá čriepár alebo zedník, jestli ale snopkami, to je úkol pokríváča (snopkára). Snopkami ale len z nutnosti sa prikryvá, lebo taká strecha sa ľahko chyti.

Stav je ale s týmto ešte nie dokončený. Pozostáva ešte stolárska, zámočnícka a sklárova robota. Stolár vykladá izby, vyhotoví dvere, a rámy na obloky. Stolárovi prichodí poriadne a zo suchých dosák robiť, inácej sa mu robota skrivi a bude sa pukať. Zámočníkova starosť je, shtotoviť na obloky a na dvere dobré záväzy a zámky. Bez tych ani tá najlepšia stolárska práca nestoji nič; dvere a obloky sa dobre nezatvárajú.

Keď su stolár a zámočník hotovi, potom sklár povkladá do oblokov sklá; aj pece sa postavlia na príhodné miestá, dom vybiela. A keď bielenie úplne vyschne, vtiahne gazda s božou pomocou do svojho nového príbytku.

95. Prečo chudobnejú domy.

V mnohej neporiadnej obci,
 niet od nepamäti školy.
 Ale zato všade dve, tri,
 ba i štyri nájdeš krčmy!
 Krčma je tu, krčma je tam:
 všetko nový a biely stav!
 Pri troch krčmách sotvy jedna
 trčí škola — i to biedna.
 V škole pusto, mizerija,
 ako by nie? keď ľud pija!
 U krčmára vše hostina,
 tam býva gazda, gazdina;
 ta ide za babkou babka,
 ta ide zrno i švácka!

96. Krava.

Krava práve neprisluchá medzi najkrajšie domáce hoviadka. Driek má veľmi hrubý, hlavu veľkú ťarbavú, čelo má široké, rohy krátušské, a obyčajne kľukaté; pysk ale má veľký a ploský jako je u harči. Slovom celé jej telo je ťarbavé, chod zdĺhavý; oči má ale tak mdlé, jako čoby ustavične želela. A preci každý ju rád má, každý si ju váži a aj ten najchudobnejši človek sa usiluje na tom, aby si jednu nadobudnúl. Ale veď ktože by aj bol taký sprosták, žeby si dakoho vážil len preto, že je pekný. Môže byť dieťa bárs jaké pekné, ak je nie dobré, nik ho nelúbi.

Nuž ale chudina kravička slušne zaslúži, aby sme si ju oblúbili a vážili. Krava je pokorné, krotké hovädo, nikoho nenapadá, nikomu neškodí. A potom jaké užitočné stvorenie je ona; bez nej by nám ťážko bolo vyžiť. Toto my deti dobre známe. Ona nám dáva chutné mlieko, ktoré z vemäna doja. Mlieko je príjemný, zdravý pokrm. Vydojené mlieko pekne rúče precedia do várnika, a ak ho nechcú za sladka stroviť, dajú sa mu sadnúť. Hore na sadnutom mlieku je smotana, pod spodkom kýška. Smotánku zoberú a v dbanke ju zmúta na maslo. Črštvé maslo s chlebom je výbornej chuti jedlo.

Dobrá krava nie len mlieko dáva ľuďom, no i chutným mäsom poslúži, keď ju zabijú. — Z kravskej kože vyrábajú najlepšiu obuv a rozličný remeňársky riad; na príklad: chomúty, sedlá, lobdy atď. Z jej srsti pripravujú pružné podúšky; i z rohov berú úžitok. — Či by si vedel povedať, čo vyrábajú z rohov?

97. Bohatstvo.

Jeden mládenček, o niekoľko rokov, ako vychodil školu, sišiel sa s dávnym svojím učiteľom, ktorého si vždy ctí a ľúbil. Bár sa zaraduje nad týmto postretom, medzitým hneď a hneď sa začal žalovať, že jako sa jemu zle vodí. Z jeho spolužiakov mnohí sú vraj už bohatí ľudia, majú statky, dobytok, peniaze; on ale že je chudobný a nemá iba tú chalupu, čo mu ostala po otcovi.

Po tomto starý učiteľ premeral mladíka od päty do hlavy, a takto preriekol k nemu: „Tedy si skutočne taký chudobný? Ako vidím, si pri dobrom zdraví, máš silné ruky bez chyby; si do práci, akoby zrodený. Či by si ích dal za sto zlatých odtiať? a za čože by si nedal tvoje zdravé oči, ktorými tak dobre vidíš? A tvoj dobrý sluch či by si prečaruval za hluchotu, keby ti priam kráľovské poklady núkali?“ Na to mládenec náš zahaňbeny sklopil oči a takto odvetil: „Pravdu máte pane učiteľ! neurobil by som to ani za celý svet.“

„Nenariekaj tedy, nežaluj sa, že si chudobný, veď máš také bohatstvo, ktoré viac stojí, jako všetké poklady a peniaze na svete. Len buď opatrný, a užívaj ho s usilovnosťou.“

98. Úpadok z korhelstva.

Pred pár roky v meste našom — domy dobre stály, Ale sa z nich mnohé časom — už rozkytovaly. Majetok bol temer rovný — nebolo korhelov, Leš hodina ináč zvoní — čo je moc krčmárov.

Ľud sa rozpil jako dúha — musí mať besnicu;
 V bese svetú, Bohu rúha, ľúbi pálenicu.
 Čo zarobí, to prepíše, — po jarmakoch chodí,
 Príde spitý, ženu bije, že mu nelahodí.
 Um a rozum čo deň pustne, hlúpejším sa stáva;
 Jako by nie? veď za päť dní — robí sa bez chuti;
 V šiesty, v siedmy jak z panštiny — pálenka ho múti.
 Kdo má rozum, ten sa zmáha — tomu sa dom skveje,
 Dač podujať, nič neváha, — osoh sa mu leje.
 Ale bieda pred psotárom — ustavične beží,
 I tam naňho zazre zrakom, kde bezpečne leží!

99. Luprová tabuľka a črkno.

Milý bratku Palko!

Môj pán otec ma sebou pojal toho leta do
 požoňského vidieka, kam dopravu akýchsi vecí na
 seba bol podujal. Ej ale tu mal na čo hľadať dol-
 ňozemský šuhajček! Roztomilé vrchy, prekrásne
 hory, úhladné doliny, jako kristál čisté potoky,
 priateľské mestá a dediny. Kto by to všetko vedel
 opísať. Ale o jednom znamenitom výlete našom ti
 precí dačo napíšem, viem bude ťa zaujímať.

Otcovi nadišla vôľa obhliadnúť blízke luprové
 bane v mariánskej doline. Druhý deň za rána sme
 sa vydali na cestu; cesta nás vedla cez jednu hustými
 horami obrúbenú krásnu dolinu, v ktorej sa
 zvučiaci potok vinul. Po vrcholcach košatých stro-
 mov stá a stá vtáčkov spievalo, a medzi mäkušným
 machom tu i tu čistý prameň sa ligotal. Zrazu vo-
 ľáky huk buchot a ľudský hlas nás zarazil v uši. Tu
 sme v susedstve kaštiela; toto je ten vrch, v lone
 ktorého sa nachodí bohatá luprová baňa, kde akoby
 listy dákej ohromnej knižky, ležia vrstvy toho čier-

neho kameňa. Z týchto dorábajú vaše luprové (anebožto bridlicové) tabuľky. Dva parné stroje viťahujú z bane surový luper, pri otvore bani fúriky sú napohotove, ktoré po železných koľajách ďalej ku obratným slovenským robotníkom odvážajú vydobitý kameň. Jedna časť robotníkov ostrým čakanom na hrubo okreše luprové balvaňy a do hromady ukladá, druhí označia, poťažne okreslia rozličnej podoby tabuľky, a na krajach ich prísne do štvorhranu okresávajú. Potom nalejú vody na ne a drobulinkým pieskom ich ostria. Napokon oleja a prášku z uhlia dajú na ne a tuhým trením na hladko ich vybrúsa. Iní robotníci ich do bielych rámov dávali. Okladky — (rámy) — sú z väčšej časti jednoduché jalové; ale som videl aj útlé rámy krásnym krajovidy malované. Takto hotovia jemné mariadolinské luprové tabuľky, ktoré sú k učbe písaniu a kresleniu prevýborné, ľahunké a lacné.

Ku vyrábaniu črkien väčší luper potrebujú, ktorý len pozriedku prichodí v bani. Tento luper sa nelúpi na plátky, ale sa štiepa na paličky. Kým vyrobia takýto vykopaný luper, často ho polievajú vodou a prikryvajú chvojinou, aby na povetrí a na úslní nevyschnul. Kus od kusa odlúča končitým kladivkom, potom ich štiepajú na črkienka, konečne ich vyhladia a zaostria. Jednu čiastku z nich oblepia strakavým papirom; ba daktore vsadia do dreva jako to zvykli robiť ceruzou.

Podajedni z robotníkov vyhotovené luperné tabuľky a črkná do sväzkov viažú a potom do menších, väčších truhiel ukladajú, aby ich po celej krajine, ba do všetkých kútov sveta rozvoziť mohli.

* Tatuško mi kúpil neobyčajne lacno sväzok

črkien. Cestou mi tatuško aj to hovoril, že slabšie luprové plátky na pokrovy domov, na dláždenia ulíc, ba i na stoly upotrebuujú. Mariadolinský lupér je i na toto súci; veľké plátky je tu ľahko dostať a po trochu obrúsení a vyleštení ponášajú sa na čierny mramor.

S Bohom!

tvoj opravdivý priateľ
Ján.

100. Hodený kameň.

Koloman bol vetroplach, neopatrný chlapec. Loptou, sviňkou, a kušou svojou už nejednu nepríjemnosť zapríčinil. Rodičia ho preto neraz napomenuli; ale on veru moc nedbal na napomenutie.

Raz sa bol svojimi kamaráti dotuha škriepil o tom, kto ďalej skalou zahodí? Koloman s hrdosťou tvrdil, že v tomto s ním nik nemôže ísť o závod. Kamaráti jeho ho vyzvali, aby dokázal, čo tvrdí. Skaly bolo dosť okolo nich; Kolomanovi sa len treba bolo zohnúť, aby ich celú hrst nabral.

„Či vidíte z tamtej strany plotu tú jabloň?“
zpýtal sa Koloman skalku zodvihnúc.

„Vidíme“ odpovedali kamaráti.

„To jablko, ktoré od pravej ruky na konci konáríka visí, prvým hodením trafím; viem, že hneď a zaraz spadne.“

„Ale ak je niekdo v zahrade, ľahko ho udreš“ upozornil Kolomana jeden prozreteľnejší kamarát.

„Ej čo, odseknul Koloman, niet tam nikoho, a keby aj bol, na prvé hodenie ho len neudrem. I sto ráz som už hádzal po nad tento plot.“

V tom prudko vyhodil z ruky ten kameň a

ním tak trafil označené jablko, že hneď dolu padlo. Koloman víťazne skriknul; ale radosť jeho sa zrazu premenila v ľak, lebo v tom okamžení zaznel žalostny výkrik zvnútra zahrady.

„Tam máš hľa!“ riekol ten kamarát, ktorý napred upozornil Kolomana — „skala volakoho trafila.“

Koloman bystro preskočil cez plot, a v skutku našiel tam susedovú Aničku na čele do krvi ranenú. Môžete si predstaviť Kolomanovu obavu; všetko možné urobil na uspokojenia malej dievčinky. Hneď a hneď ručníkom obviazal čelo nebožiatku, a s nežnosťou zaviedol ju domov. Ale to, čo sa prihodilo, nemohol už nestatim urobiť — Dost' ešte i potom, keď videl aničkin úraz na čele, tak mu bolo, jako čoby mu ihlou pichnul do srdca, a vždy si robil trpké výčitky pre svoju nepozornosť.

101. Odkladania.

1.

Ej, čo! veď sa mne nelení,
ja len nerád náhle zmeny,
tak leňoch vravieva.

2.

Dnes si ešte budem jesť, piť,
a zajtrá už začnem robiť,
z rána do večera.

3.

Len dnes pokoj chcem mať, dnes len:
veď ešte zajtrá svitne deň;
dnes je nie ostatní.

II. Olvasók. (tót.)

4.

Dnes chcem byť taký, jaký som,
zajtrá vypracem chyby von,
už budem poriadny.

5.

A prečo nie už dnes priateľ?
kdo je leňoch a odtáhel,
tomu sa zle vodí.

6.

To čo sa dnes vykonať dá,
Nesmieš odkladať na zajtrá.
Veď čas nepostojí.

102. Baňa.

Raz som k baníkovi šiel, a povedal: „Strýko baník, ja by som rád vidieť, odkiaľ dobývajú zlato.“ Baník mi takúto dal odpoveď: „Moje dieťa, zlato z lona zeme kopú.“ Na to som ja odvetil: „Mily striko, priznám sa, aj sám by som rád aspoň ráz ísť do bane, aby som na vlastné oči videl, odkiaľ berú zlato.“ Ale baník na to nechcel pristáť. „Baňa je tmavá a hlbšia ako studňa; kto sa tam zrúti, ten viac nevýnde von“ — povedal on. Ale ja som sa nelakal, a odpovedal som: „Strýko baník, ja sa nebojím tmy, nezachvejem sa nad priepastou; budem sa dobre držať, aby som nespadol.“ „Tedy dobre, hovoril baník, pôjmem ťa sebou. Poď, obleč si tento banický kabát, priviaž si remennú zásterku ako ja, vezmi lampu do ruky a uberaj sa za mnou.“

Teraz už môžeme ísť dole. Oba sme si potom sadli do jedného veľkého vedra, a dobre sme sa chy-

tili za reťaz. Vedro spustili do hlbokého žriela. Čím sme sa ďalej spúšťali, tým väčšaj sa množila tma; slnečného svetla už nebolo vídať, a z oblohy tiež už iba kúsok. Naposledy vedro došlo k zemi, a my sme vystúpili; ale bez svetla by sme neboli nič videli. „No cez šachtu sme už prešli, — preriekol baník — teraz ideme do štolne.“ Šli sme jednou tmavou chodbou; to bola štolňa, tak nízka, že sa baník músel zohnúť v svojom chode. Ja som mohol ist ale aj rovno, bo som bol malý. Konečne sme došli k ostatným baníkom. Každý mal remennú zásterku jako my, a v ruke končítý čakán, ktorými rýpali do skalnatej steny a veľké kusy vylúštili z volajakého liskavého kameňa. Tento liskavý kameň zovú rúdou. Jeden nakladal rúdu do fúrika, — a cez štolnu dopravil ju do šachty. — Tam ju druhý povkladal do vedra, a tí čo hore boli, vytiahli ju von na dennie svetlo. Zpytuval som sa ích: „Kde je zlato?“ „Hja, to je v rúde ukryté — riekol jeden baník — a len v žeravom ohni sa vytopí z nej.“ Teraz som už chcel i žeravý oheň v topelni vidieť, ale mi baník toto povedal: „Musíš byť trpezlivý, všetko naraz nemôžeš vidieť, teraz si len poobzeraj dobre to, čo sa tu nalezá.“ Znova som ohliadnul baníkov v ích tmavej štolni. Každý lámal rúdu pri kahančeku na stenu zavesenom a sypal ju do fúrika. Naraz zazvoni večerný zvon; baníci odložili svoje nástroje a toto zavolali; „dobré šťastia!“ Toto tolko znamená u nich, jako: dobrý deň, dobrý večer. Teraz sme šli k žrielni, a kolovratným strojom sme sa dali vytiachnúť na vrch. Veľmi som sa tešil, že som sa na povrsie zeme dostal, a dennie svetlo znova uzrieť mohol!

103. Jako putujú stromy v holách?

Keď drevá našich hôľ rozhliadnu sa z vysokých končiarov po krásnych dolinách, aj ich nadíde vôľa putovať. Nuž ale na voz si len nemôžu sadnúť! Ani im je to nie vonkoncom treba, majú na holi dobrého priateľa, ten ich vďačne pôjme so sebou do šireho sveta. Či vieš, kto je to? On má svoj brloh v úkryte hôr. Ako mládoch tam spočíva riadne v čistučkej kolíske. Oblaky mu tajne potravu posielajú; oko ľudské ho ešte nikdy nevidelo v jeho ukrytom byte. Ale keď sa raz zosilní, tichúčko vystúpi z pod dákej skaly. Ligtavými očami zúkol vúkol sa poohliada; tak sa zdá, že sa mu tu von páči, lebo bez odkladu na cestu sa vydá. Rýchle prebehne dolu úbočiami grúňov, cez žule a skaliská s hrkotom preskakujúc. Nuž ale v údoliach a lúkach volnejšie počína napreduvať; ale takto ďalej putuje i cez cudzozemsko. Len v krutej zime ostáva doma. Vtedy skrehlý a nemý leží v svojom brlohu, a ani len vtedy sa nepohne, keď ľudia chodia po ňom. Ale keď sa topí sneh a jar s veselými spevákmi prichodí, to i tento šuhaj sa ohlási: „Nuže zase putujme znova.“ A v tom hučiac a klokotajúc rúti sa dolu úbočím v rýchлом behu a zachytí sebou i nejednu skalú. Neskoršie mu je nie dosť široká cesta, v ľavo v pravo vystúpi na kvetnaté lučiny, nebojí sa, že mu záloh vezmú, a takto hovorí ku stromom: „Či sa vám nebude páčiť so mnou sa pustiť, teraz som dobrej vôle a tak silný, že vás zanesiem i do veľkého sveta.“

Staré jedle prisvedčajú vrcholcami a ktoré sú hotové na dlhú cestu, k ním prikróči rubač, z ko-

reňa ích vyrúbe a naloží na chrbát pútnikovi. Tento ích ďalej vezie cez doliny hornatého domova, jednu časť i do cudzého kraja zanesie. Koho ta zaniesol, ten ešte sa nikdy domov nevrátil.

Či vieš, kto je tento pútnik? a na jaký spôsob a prečo cestujú s ním švihlé smreky a jedle?

104. Mladý zlodej.

Chodí Janko kolo plotu, — kolo panskej zahrady;

Čože hľadá za robotu? čo si on len poradí?

Dobrá vôľa ho nadišla; videl škárou jablká:

nuž on psisko hneď rozmýšľa, jako dostať sa dnuká?

Ta ku plotu znáša skaly, a probuje hore liezť;

na plot vyšiel šibal malý — podarila sa mu lešť.

Do zahrady chystá už skok, ba už nad plot sa zhybe,

Ale v tom ho čosi pod bok — rezkým prutom pošibe,

Za ním pán učiteľ stojí — s hroznou v tvári prísnosťou;

Ale Janko skryť sa strojí, za tým plotom s chytrosťou.

„Hej neujdeš ty nešťastník!“ učiteľ vyhrožuje;

a za plotom zas zahradník — Janka šklbe, šticuje.

Tak sa z oboch strán dostalo zlodejovi mladému.

Bodaj sa tak potrestalo vždy šibalstvo každému!

105. K ô ň.

Kôň je od praveku príchynným druhom, a verným spoločníkom človekovi. Utešený zrást, hybké údy, lahunký, svižký chod, a jeho neobyčajná dômyslnosť robia ho našim najkrajším, najužitečnejším domácim hovädom. Hlavu pyšno hore nosí. Jeho čelo a nos sú pravidelné. Z jeho veľkých múdrych očí, to krotkosť vyzerá, to oheň. Končítyma ušima strihá a načúva.

Šiju má štihlú a hladkú, z ktorej mu krásna srst (hriva) visí . . . Stehná má svalovité a silné. Nohy ohybné a ľahké. Na kopytá mu pribíja kováč podkovy, aby si ích na tvrdej skalnatej ceste neporúchal. Srst po tele má tenkú a drobnú, a jak ho dobre chovajú a čistia, liskavú. Barvu má rozličnú. Jest biely, sivý, pejko (svetločervený), fako (žltý), barnavy, ba i risavý kôň. Jeden dobre vyrastený kôň je asi tak vysoký, že jeho jazdec hlavou mu po oči siahne a po nad hrbtom mu prehládnúť môže.

I človek je uznanlivý oproti koňovi. Osobitnú stajňu mu buduje drevenou alebo kamennou podlahou. Na krm dostáva kôň chutnú trávu, seno za rebriny, obrok (ovos alebo jačmeň) do válova. Kôň veľmi ľúbi čistotu, preto ho treba často česať a kefovať ba neraz i umyť. Nuž ale potom sa on veru aj odslúžiť vie za pečlivú opateru. Čo sa týka jazdy, behania vo voze a ťahania nákladnej tarchy, sa žiadné domacné hovädo jemu nevyrovná.

Osedlána a zauzdená paripa nepokojne očakáva svojho pána, ktorého dobre pozná. Ryhotá a hrabe prednimi nohami. Ako strela letí po širokej rovine, ale nocou opatrne a bezpečne nesie ho i krajom priepasti. Vo vojne rozoznáva a nasleduje slová velenia a hlas válečnej trúby. Smelo sa bere do bitvy, a radostne ryhotá po víťazstve.

Jak krásny je to zjav, keď pár utešených, ohnivých koní bujným skokom v panskom vozíku behá; každému slovu kočiša, každému hnutiu opraty poslušnosť preukazujúc. Podobne dojímavé je vidieť i sedliacky konský záprah, keď ťahá plný voz domou, často pod velením jedného slabého chlapca. Práve tak dobre sa hodí kôňi k orbe.

Gazda ho poháňa slovom, dakedy šviškaním biča; dokonále rozumie každé napomenutie, kedy má ísť v pravo, kedy v ľavo, kedy má postáť alebo pohnúť sa. Jeden kôň uvezie viac centov ťarchy, jak je cesta rovná. Ukrutnosť je, naložiť na koňa priveľku ťarchu, a potom keď nevládze, ešte ho i hľušiť.

Časom a pri ustavičnej ťažkej práci sa kôň pred časom zostarie a slavná volakedysi paripa naposledy dostane sa do káry. Úplné vyžitého koňa sa nesľuší až do konca mučiť namáhavou prácou. Zaslúži, aby mal aspoň na posledok pokoj, po dlhotrvanlivej vernej službe.

106. Vrabec a kôň.

V r a b e c. Ej, tebe je dobre v tomto svete!
Ty mávaš moc ovsa v zime, v lete.
No-že mi na dar do kapsy nahrň,
alebo mi požičaj zo pár zrn.

K ô ň. Nedbám bračku, poď sem do válova,
dnes si môj host, — budeme jesť oba.

Na to vrabček, skočí nelenivý,
ovsík s koňom zobkať sa prichytí,
Od dneška boli už len ty a ty.
O pár dni vrabec už bol bruchatý.
V zime sa ím nič neprihodilo,
čoby bolo pokoj narušilo.
Ale v lete sa počala vojna:
komár, mucha udreli na koňa.
Ale vrabec vie, čo je statočnosť,
chytí meč, brani koňa smele dost;
každú muchu, čo smela sadnúť naň,
pichne, zájme, a pošle ta v hrtan.

107. Husári.

Z ďalekého kraja, prichodia husári
z dolného Dunaja — u nás sa osadia.
Husári kaľavní — dobrá vojna ste vy,
v pokojí veselí — a smelí do bitvy.
Keď si na vás pozrem, v radosti ja toniem.
Mal by i ja vôlu — byť vo vašom kolu.
Pero na čakove — pekne vám pristane.
A keď šabľa štrngá — a ostroha brnká,
tak sa my všetko zdá, že je váš celý svet,
a že vám páry niet,
Keď sú blata sniežky — nechodíte pešky.
Vlast' vám dáva kone, chlieb, šaty a zbroje.
Oj rodičia moji — nech vás to nebolí:
ja tu viac nežijem — za husára idem!

108. Lesík a chlapec.

Jeden bohatý roľník mal medzi inimi kus zarasteného lesa, ktorý ani toľko osohu nedonášal, koľko úžitku by bola donášala tak veľká roľa. Naložil teda staršiemu synovi, aby ty kriaky vyrúbal a vykorenil.

Syn odišiel; ale akonáhle zázrel celú chrašť, rozlobený riekol: „nuž veď je toto hovädska robota, za celý život nebudem s ňou hotový.“ V tom sa omrzlo zvalí pod jeden strom, a pod ním ešte i na druhý deň ostal ležať bez práce, šomrajúc.

Tak ho tam našiel otec, a na skutku uhádnul v čom bol pochybil. Nevyhrešil neposlušného syna, ale na miesto toho takto prehovoril k nemu: „Pravdu máš synak; tejto roboty je pre jedného človeka primnoho. Ale čo myslíš, či bys nevediel

tamto ten asi na dvadcať krokov dlhý kút bez pomoci vyčistiť?“

Chlapec bol na to hotový; hneď sa chytil do práce a za jeden týždeň ju skončil.

„Nuž synku, a keby si sa ešte pokúsil i tamten druhý kus vykoreniť, veď je ani ten nie väčší?“ opýta sa ho znova otec.

Chasník vďačne i to podujal na seba, a tento druhý kus ešte chytrejšie vyčistil. Tak robil šesťsedemkrát, a celá chrašť ešte za teplejšej jaseni bola vykorenená.

Keď máš pred sebou dáku veľkú prácu, neztrať ducha hneď. Chytni sa do nej len pokúsku, tým snádnejšie a istejšie ju vykonáš.

109. Dialka.

Naša zem je veľmi veľká, väčšia, jakoby si človek i len myslel. Za naším chotarom ide druhý chotár, a kde sa ten končí, tam nasledujú vždy druhý a druhý a tak vždy ďalej. Keď ideš po hradskej ceste cez mnohé dediny a mestečká, naposledy do dajedneho veľkého mesta dôjdeš. Ale tu je ešte naskrze nie koniec sveta; lebo zo všetkých brán mesta vedú zase hradské cesty v rozličné strany. Odober sa cez ktorúkoľvek, všade zase len do dedín a miest doraziš. A potom koľkože je riek, a tyto na svojej predlhej púti koľkože potokov a riečok zachytia so sebou, a cez koľko krajov tyto veľké rieky tečú, kým sa do mora nevylejú! Nuž a more koľkýže to priestor zaujíma! Ja som sa rozprával s takým človekom, čo za celý rok po mori sa plavil

a za každým razom, vše do novej a novej krajiny došiel. A všade, kde sa len obracal, modré bolo nebo, úrodná zem, a všade žili ľudia jako my, všade i zvieratá, jako u nás.

Medzitým nie je všade práve tak, jako u nás. Daktory kraj je chladnejší, daktory teplejší od nášho, dakde sú vyššie hory, väčšie rieky a bližšie je ku moru. Ani ľudia nie sú celkom takí jako my. Jesú i úplne čierni ľudia, muríni tak čierni jako sadza. Títo majú kučeravé vlasy, tak asi jako vlna z čiernej ovce. A jak podivne im môžu svečiť ich bielušké zuby a bielok očí. Muríni bývajú v teplých krajoch.

Tam sa nachodia i také zvery, jakých si ty nikdy nevidel. Slon (elefant) ku príkladu je tak vysoký, jako dva veľké kone jeden na druhom. Nohy má tak hrubé jako štyri hodné stĺpy; miesto nosa má rypák asi nadva metry dlhý. Tento rypák môže dla ľúbosti zohybvať, vystierať, krčiť, a nielen že oňucháva ním, ale ho i na iné veci vie upotrebuvať jako my našú ruku. Vie s ním lapiť, a žrádlo si tiež ním podáva do pysku, a koho raz udre rypákom, viem, že ten viac nestane.

Slonov krajan je mohutný lev; toto je strašná, veľká a silná kočka, čo i kravu jedným úderením snadno zabije a utečie s ňou. Teplé kraje ale majú i také prednosti, jaké naše nemajú. Tam nikdy nepadá sneh, lesy sú večnozelenou listinou ozdobené. Tam raste cukor a káva, čierne korenie a iné drahé korenie. Kupci sa ta na veľkých loďach plavia po mori so sklom, nožami, puškami, súknom, plátnom a iným podobným tovarom. Za tyto kupujú od muríňov ty vzácne plodiny a potom ich nám za drahý peniaz predávajú.

Nuž ale nie len teplejšie, ale i chladnejšie kraje sú od našich, v ktorých len dakoľko týždňov niet ľadu a snehu, a takmer ustavične treba kúriť do izieb. Tam sú i noci dlhšie nežli u nás, tak, že skoro vždy musí horeť svieca. Boh ale i tu mal starosť na ľudí; rastú im tam krumple a ovos, a v riekach majú mnoho rýb. Obyvatelia zimných krajov tak jedia ryby, jako my chlieb. A nahým im tiež nedá chodiť Boh, pošle k nim zvery s krásnú kožušinu: medvede, vlci, líšky, vidri. Tyto zvery poľovníci zostrielajú, a obyvatelia si z ích kože teplú odev hotujú.

110. N e b o.

Výšku neba ty chceš vedieť?
Túto máš na to odpoveď:
Leť ako strela, že ťa nezazre
oko, ta hen ku najvyššej hviezde,
a tam sa všade vyzvedaj:
kde je to ten nebeský kraj?
Tam povedia: len ďalej leť,
— nikde nepostoj, neposeď, —
tamto ku tej hviezde malej;
veď už ta tak ďaleko niet,
len šesť sto tisíc našich liet!
A kebys i tam prišiel,
i tam ta pošlú k vyššej,
a odtiaľ zas ešte ďalej. —

A tak sa sem a tam túlaj.
Od hviezdy do hviezdy stúpaj,
aby ti dali dáku odpoveď.
Bez hraníc nájdeš boží svet.
Ty neprehliadne nebesá,
krem Boha, nik nevymera!

III. Medvedia koža.

Dva myslivecki fickovia počuli, že sa v dedinskej hore jeden medveď túla. A pretože tak mohutný macko sa dávno nezdržoval v tom okolí, popredku si už ostrili zuby na vzácnu kožu. „Ak ho ja zastrelím, — tak povedal jeden z nich — takú bundu si dám z neho spraviť, jakú ešte nikdo nevidel.“ Ba veru ho zastrelím — vetil druhý — a kožu predám. Už mi kušnier sľubil za ňu desať zlatých (= 20 korún).

V tom prišiel čas na postriežku ist. Dlhو nemuseli čakať. Ale keď počuli z ďaleka praštať chrastinu, precaj sa prelakli. A keď došiel bližej medveď a zaryčal, hajde! ten, čo už kožu odpredal, odhodí kapsu a pušku, a tak chytro, jako len mohol, vyškral sa na strom. Druhý už nemal na to času. Na šťastia mu prišlo na um, že sa medveď mŕtveho človeka nedotkne. Vystre sa tedy na zem, prestane dýchať a leží jako mŕtvola. Medveď srdito sa rúši naň, ale vidiac, že ani jedným údom nehýbe, nazdal sa, že je to mŕtvy. Oňucháva, obracá ho, naposledy ho tam nehá.

Keď už macko dost ďaleko bol, naši udatní polovníci vylezli z ích úkrytov.

Tu sa pýta ten, čo na strome bol, toho čo na zemi ležal: „čo ti to ten medveď šeptal do ucha?“ „Hja braček, odpovedal ten druhý, všetko som nerozumel, to som ale počul zreteľne na pravé ucho: „Netreba predávať kožu z medveďa, kým je nie zabitý.“ Do ľavého ucha mi ale toto šepnul: „Kto opustí svojho priateľa v núdzi, to je darebák.“

112. Medveď a včely.

„Ja som tak udatný,
 taký mocný, silný:
 keď raz mojím chvostom plesnem,
 na sto míl otrasie sa zem;
 a jednou dlabou
 až do oblakov
 storočný dub vyhodím!
 Kým nepridem do jedu,
 dajte mi trocha mädu.“
 Takto macko volá, reční
 pod starým dubom na včely.
 „U nás nebudete jesť mäd,
 keď ste tak silný pán medveď;
 najmite sa drevo rúbať,
 a mäd treba v sklepe kupovať.
 Tak odvetla včela malá,
 čo si pred dub na stráž stála.
 „Nezvyknul prosiť ten,
 kto vie rozkázať len.
 Teraz vám rozkážem:
 mädu sem, mädu sem;
 keď nie, tento dub tu
 roztrhám na skutku,
 a vás pomlaždim na olej.
 Dáte mädu? či nie, či hej?“
 Oj! náš dub je pevnosť,
 v ňom jest bodákov dosť.
 Každý útok rozrazí sa v dube,
 a váš nos hneď jako trúba bude:
 tak macko pála
 naše žihalá.
 Máte v grúnach čučoriedky
 a na výber korienky.
 A mädu o vianociach,
 ba i na nový rok
 — majú ho v súdkach, putňach —
 kúpíte dosť od predavačiek.“

„Kdo nemá sily,
 nech sa neprotiví;
 keď podobrotky nedáte,
 na silu vezmem vaše plášte.“
 Tak medveď v hneve
 na včely reve.

„Dobre, poď si vziať z duba a skús,
 jaký naše meče ostril brús.“

Macko lúpežník od rodu
 nestál dlho dolu.

Už drži objatý strom
 a v dudle štúra nosom;
 ale včely do šíku si staly
 a bodákom naň hnaly.

Lámu sa v nose žihalá,
 už mackovi puchne hlava,
 ba konečne z toho duba
 na zem sa rúti, kotúla.

Tu naraz
 pan vytaz
 od bolesti i od hanby
 bere sa na vandry!

113. Porekadlá a poslovice.

Robota chváli majstra.

Čas všetko mení.

Kováčove deti neboja sa iskier.

Mnoho kuchárook presolí polievku.

Pýcha hladom dýcha.

Tiché vody brehy podmývajú.

Kto do mlyna chodí, ľahko sa zamúči.

Kôň má štyri nohy, a preci sa potkne.

Príde na psa mráz.

Krivdu každý haní, a jej sa nechráni.

Dobre sa má, jako nahý v trní.

Čo ťa nepáli, to nehas.

Povedz pravdu, prebiješ hlavu.

*Dobrá studňa v suchu vodu dáva; dobrý priateľ
v núdzi sa poznáva.*

Kto sa radí, nezavadí.

Vrana vrane oko nevykole.

Kto neskoro chodí, sám sebe škodí.

Vola lapajú za rohy, a človeka za reč.

Čistota je pol života.

Jaké drevo, taký klin; jaký otec, taký syn.

Jaký pán, taký chrám.

Komu sa nelení, tomu sa zelení.

Urob čertu dobre, peklom ti odplatí.

114. Jaro.

Krásné jaro zase k nám zavítalo. Roztomilé slnko teplejšie hreje. Sneh sa topí, a ľady sa lámú. Drevá v horách a lesoch zelenajú sa. Tu na lukách a tam v zahradách všade sa pestré kvety rozvíjajú a naplňujú vzduch príjemnou vôňou. Vtáčky v háji veselo švitoria, a umelecké hniezda robia. Motýle a chrobáky sadajú na kvety. I ryby už nezostávajú na dne, ale hore na površiu vody vystupujú, aby sa na slnci hrialy. Roľník zase obsieva svoju roľu. I zahradník tiež už papre medzi kvetinami a zeleninou; opatruje ich a polieva, lebo ich len teraz vysadil von do zeme. Vinohradník révy obväzuje a po prvé ich okopáva. My deti v chládku, stromov alebo na kvetnatej lúke s radosťou sa ihráme. Nie nám je viac treba zimušná odev, lebo prívetivé slnko už dostatočne hreje. Keď nás ale

zastíhne búrka, zabehneme pod najbližšiu strechu alebo do stajne hladíť teliatka alebo žriebatká. I v barančekách sa tešíme, keď vyskakujú okolo svojich matiek.

115. Jarná pieseň.

Vítame ťa krásne jaro,
 tys' nám vzácny boží dar;
 voni pole, voni háj,
 zelení sa celý kraj;
 kvietočky sa rozvily,
 neboja sa už zimy,
 a tá jasná obloha
 volá deti do poľa.

116. Deti sa radujú jari.

Hoj veselá
 je tá mladost',
 keď zaskvela
 jarnia radosť,
 keď sa ľady
 roztopily
 a zahrady
 otvorily!
 Po rovinách
 vstáva tráva,
 a po lukách
 sa ihráva
 mládež svieža.

Ta do hája
 chlapani bežia,
 tam vystrája
 každý svoje
 figle smelo.
 Teraz nám je
 len veselo.

Dnes my máme
 práznu školu,
 tak si dáme
 dobrú vôľu.

Tak na lúku
 sa mi majme,
 a tam v hluku
 zaspievajme.

117. Škovránok.

Či poznáte malého škovránka? Škovránok je malý spevný vtáčik; o voľačo je väčší od domáceho vrabca, a peria má práve tak sivé ako vrabec.

Keď ideme na jar do poľa, bárs koľkých škovránkov môžeme spatriť. Škovránok sa veľmi včasne prebudí, keď robotníci do poľa prichodia, škovránček už hore v povetrí spieva svoju raňajšiu pieseň. Dakedy škovránok tak vysoko vyletí, že sa vidí len taký malý, jako osa byt.

Škovránka ľúbi hospodár nelen preto, že mu mile švitorí, ale i pre tú príčinu, že hubí mnohých škodlivých červoč. Tento malý spevec nebyva v dákejsi skvelej palote, ale v ukrytom mieste, v hniezdečku, ktoré obyčajne na zemi si urobí. Keď si škovránok zamýšľa svoj príbytok vystrojiť, nie je utisnutý ani na tesára ani na murára. Škovránok znesie zo pár malinkých vajíček, a tyto vylezie; mládatá svoje náležite opatruje. Cez zimu nevídať v poli škovránkov; lebo zavčasu zacitily zimu a do teplých krajov odletely.

Nuž ale prečože sa tyto živočíchy odstehujú do teplejších krajín, keď spozorujú, že sa zima blíži? Okolo ľudských býdlísk žijúca pipiška i v zime u nás ostáva.

118. Vandrovnik a škovránok. *)

Vandrovnik. Čo takto včasne za rána — pán škovránok spievať vstáva?

Škovránok. Mňa krčma k spevu nevolá, ale len jasná obloha. Ja, braček, len vodu pijam, a predci veselý bývam. Tak robte i vy tam dolu — miesto krčmy pilnuj prácu!

119. Slnečné lúče.

Slnce vyšlo, a skvele sa svietilo na nebi. Odtiaľto vysielalo svoje zlaté lúče budiť spiacich po celej krajine. Jeden lúč pripálil k škovránkovi. Tento vyliezol z hniezda a do povetria sa vznášajúc takto švítobil: „čirí, čihý, čahý — môj spev ľudí baví.“ Iný lúč osvietil zajacov brloh a zbudil ho. Zajac si dlho nepretieral oči, vyskočil na lúku a chutnú trávu utínal si na raňajšok. Tretí lúč vpadnul do kurienca. Na to kohút zakykyríkal a sliepky zletely z pántikov; kotkodákajúc hľadaly si raňajšok po dvore, a nesly vajcia do hniezd. Štvrtý lúč prišiel ku holubom. Tyto tak zahrkúťaly: „Kukurukú, kukurukú, čakáme hrach z ruku.“ Keď otvorili holubinec, letely na role a tam zobkaly zrno na raňajšok. Piaty lúč sa vtisnul do kláta medz včely. Včely vylezly z kláta, poutieraly si krydelka a bzučiac cicaly vlahu kvetín a kvitnúcich stromov do seba. Nasýtily sa na mieste, a ešte i domov donesly mädu. Ostatní lúč padnul na posteľ lenocha a chcel

*) Slobodne prekladané.

ho zobudiť. Ale leňoch nestal z lože, obrátil sa na druhý bok, a ďalej chrápal, kým druhí už dávno pracovali.

120. Baranček.

Čo ty tak nariekaš jahňa?
 Mama odišla odo mňa.
 Nuž tedy máš strach, že ti
 bičom ublíža deti?
 To práve nie, ale ja by
 rád byť len pri maminke vždy.
 Mať sa tam za plotom pásie.
 Na tú reč zvoncom potrasie,
 a zabliakne z nežna, z mäka,
 a ta k synovi uteká;
 a baranček naproti nej
 skáče v radosť najväčšej,
 on poznal po hlase mať,
 ku nej sa túli, tak je rád.

121. Fijalka.

V pozdnej jaseňi von v poli medzi trávou sedí fijalôčka opustená a samotná; nik ju nehľadá. Medzitým zima prichodí, sneh padá, a ostrý vietor hviždí po nad uschlú trávou. Ubiedená fijalôčka nemá prítulku pred mrazom. Buk a lieska už opadaly, holo stoja pri nej, ale ich púčky zavinuté sú do pevných kôr, ktoré ich od zamrznutia chráňa. Ale tamty sa i nad trasúcou sa od zimy fijalkou žltuvaly a dobre ju prikryly svojím opadalým lístím. Tu zrazu zavíta jar; fijalka okreje. Útľe korienky začnú vtahovať živnú vlahu zeme, na to sa jej

srdecu podobné lístky rozvinú; a v pravo v ľavo roztahujú sa žilky po nich. Kraje listok tak vyzerajú, jako keby boly obrúbené čipkami. Ich pekný kvet visí na stopkách, na každej stopke jeden. Korunka kvietku pozostáva z piatich modrých lístkov v päťlistovom zelenom kališku. Dnu v neomodrom kvietku je päť zlatožltých steblic čili prášničiek, medzi nimi osobite stojí jedna zelená steblica (rodka). Vo fialkovom kvietku jest i sladký mäd. Motýle ho obletujú a bzučiace včely pílne nosia z neho sladkú vlhkosť. A teraz fialka rozpomína sa na svojích dobrodincov, na zelené kry; svojou utešenou vôňou ich otáča. Ba aj deti ju vyhľadajú v jej úkryte a vijú z nej voňavé kytky maminkám.

122. Šibal Miško.

Slnce svieti, slnce páli
dolu z modrej oblohy,
a vo škole chlapci mladí
robia svoje úlohy.

Miško šibal v ten čas radšej
poza školu chodieva,
pohráva sa s kamienkami,
po jarku si brodieva.

Hneď zas lieta samopašne
po lúke za motýlom,
hneď v kružinách vtáčkov hľadá,
hubí v hniezde spanilom.

„Kde sa túlaš, kdeže chodíš?
mať hovorí synovi.

„Bol som v škole,“ k takým rečiam
šibal hneď je hotový.

„Kde sa túlaš, kdeže chodíš?“
učiteľ sa zpytuje.
„Bol som chorý“ takto Miško
ku lži sa priučuje.

Raz tak zase poza školu
Miško náš sa pohráva,
píska, behá po lučine,
na nič pozor nedáva.

Zpozdaleka mať sa s otcom
blížia k svojmu synovi;
Miško však si prút len ďalej
vyrezáva šípový.

„Tuná býva škola tvoja?“
S tým prút otec vezme mu;
a do školy — ta dovedie
Miška k trestu služnému.

Teraz, čo aj ako sviety
slnce z modrej oblohy:
predca v škole sedí Miško
a rád robí úlohy.

123. Lastovička a jej hniezdo.

Vďačný laňajší host nášho domu krotká, domáca-lastovička zas je tu. Vynašla svoju starú hospodu a veselo štebotajúc nové hniezdo robí. Ale jako ona zostavuje hniezdo? Pozri len do ústrešia. Tam uvidíš daľoľko lastovičích hniezd, všetky sa ponášajú na okrúhle sivé košíčky; všetky sú z blata umne zhotovené. Akože sa ale prichytí k nemu malý umelecký párik? Predo všetkým na stenu, práve pod prístreším, dno prilepia, doň si

samička sadne potom. Samček ale nosí blato, plevy a seno v pyšteku; bárs na jeden raz nevela prinesie. Súčasne samička hlavu a nohy na všetky strany vykrúca, jako čoby ho chcela vymerat, jak veľké má byť hniezdo. Potom blato miesi a roztláča nôžkama a pyštekom; primieša doň aj slín, aby látka stavby lepšie držala. Teraz sa zase obracia a krutí v ňom, a hľa už je pred nami malý kalich z blata. . . . Ale tento ešte ta ďalej až ku samej streche stavajú; len tolký otvor nehajú, aby mohol roztomilý párik dnu a von chodiť. Týmto malým tvorom treba však pílne a neunavene pracovať, lebo malinký príbytok nie tak skoro sa dá vyhotoviť; a potom ho načím i z dnuká priozdobit, a páperím povykladať. Ktože ale učil ozaj lastovičku staviteľstvu?

Lastovičky sú bystré ľúbežné vtáčky. Skoro celý deň sa pohybujú; v rýchlosti lete sa im málo ktorý vták môže rovnať. Raz vysoko v povetrí sa krúta, raz zase krydelkami takmer zeme sa dotýkajú, zvlášte vo veterných, daždivých dňoch. Lebo lastovička sa hmyzom živí, a tento v letení chytá; v nepríjemnom čase ale hmyz dolu veľmi nízko poletuje. A preto z letení lastovičky sa dá jak tak zatvárať i na čas. (Ako?) Na zem málo kedy sedá lastovička, lebo jej krátušské slabé nôžky a dlhé pazúriky obťažujú chod. Lastovičku už len i preto ľúbime, že mnohý nepríležitostný hmyz kazí, a radujeme sa, ak si hniezdo okolo nášho domu chystá. Naozaj by to bolo zlé dieťa, čoby nevinnej lastovičke ublížilo, alebo jej hniezdo pohubilo.

124. Prečo treba pracovať.

Bez práce nik by nemohol obžiť. Len tak sa stávame šikovnými ľuďmi, keď včasne privikneme ku práci. Kto pracuje, ten má tri príjemné pocity : ponajprv, keď robíme, vtedy sa dobre cítime; ďalej práca nás robí obratnými, toto je druhý dobrý pocit; konečne sa tešíme v našej vlastnej práci. A práve preto najpracovitejší ľudia sú najblazenejší. Pracovití ľudia običajne dlho žijú. Robotný človek ani nerobí v mravách poklesky, lebo nemá ani času ani vôle na hlúposti.

Ľudia bez práce skutočne veselého rozmaru nikdy byť nemôžu. Zdar práce a zdokonálenie seba príjemný pocit im nezapríčinia, lebo nepracujú. Človeka bez práce trápi dlhá chvíľa, a z dlhej chvíle robí potom hlúposti; koncom toho ale býva zármutok.

Pracovitý človek netrpí nedostatok; lebo si vie zaopatriť, čo mu je potrebné. On ešte aj druhým osoží. Murár a tesar stroja domy i sami berú z toho úžitok, lebo moc peňazí dostanú, i tomu osožia, pre koho stavajú dom. Oboch úžitok je tým väčší, čím obratnejšie robia. Takto je každý pracovitý človek užitočným členom spoločenstva. Len človek bez roboty je i sebe samému i druhým na ťarchu. Človek bez zaneprázdnenia darmo troví chlieb, a nerobotnosťou svojou ešte i druhým prekáža v ich robote. Zahalčivý človek je často prinútený hladovať alebo žobrať. Obyčajne sa takyto aj zkaží. Preto je vo zvyku robotince stavať do nich zapierajú tŕlavých, povaľačov, a núta ich k robote.

125. Živočíchy nezahálajú.

Každý živočích pílnosť rád:
podspodoká prepelička,
a štebotná lastovička
sama si strojí z blata hrad.

Nuž a mravec bez oddychu,
deň po deň sbiera a hľadá,
lahôdky a chutné žrádla
vláči do hniezda na zimu.

Motýľ kvety obletuje,
a včela — tá nepostojí,
za mädom sa sháňa v poli;
bociaň v močiaroch dluje.

Kačka kňácha, kaluž hľadá,
drozd hvízda, pustovka škrečí,
a straka — tá má moc rečí:
rapoce stará i mladá.

Krm stýka na pichalká jež.
hus gága, a vrana kváka,
kvočka kvoče, mačka miavká,
a kocúr tak robieva tiež.

Hrdlica vrka tak i tak,
strážny pes šteká a vrčí,
keď príde do dvora cudzý,
nech je, čo chce, — pán či žobrák.

Vtáča si švítorí na mraku
tak, jako i na osvite,
a chrúst žumí — to uvidíte
keď už i nam letí z kriaku.

Pavúk nemá ani krosná,
a laň sotví z chýru pozná;
žena mu nepradie, nemotá,
a preci tká on i ona.

Nezahála živočích žiaden:
krúti, hýbe sa deň po deň.

126. V o d a.

Na zemi sa všade nachodí voda. Jedna časť vody z povetria pribyva jako dážd, sneh, rosa, druhá časť zo zeme vyviera jako prameň. Voda pramenov sa shromažďuje v studňach, v močiarioch a jezerách, alebo ďalej tečie v podobe potokov a riek. Studne sú všade, močiare a rieky na mnohých miestach, väčšie jezero nenie všade, lebo sa musí mnoho vody zosbierať, aby bolo z nej jezero. Potokov je tiež viac, nežli riek, lebo len z mnohých potokov povstane rieka.

Pramene potokov nie v údoliach, ale hore vo vrchoch treba hľadať. Potok vyteká z prameňa, a pospiecha v doľ, kým len nenájde potok alebo väčšie jezero, kam vtečie. Tento väčší potok vtečie do iného ešte väčšieho potoka alebo do rieky s ktorým konečne vylieva sa do mora.

Tekúce vody majú dva brehy, pravý a ľavý. Keď sa plavíme dolu riekou, na pravú ruku nám padne pravý, na ľavú ľavý breh. Na brehách rastú stromy, kry a byliny. Vrba a jelša rada býva na brehách riek. Tekúce vody dakedy sa rozpovodia; v tom páde nevmetia sa do svojích riečisk a prelievajú sa cez brehy. Neraz celý okolitý kraj zaleje povodeň

Malý potôček prúdikom, žilou nazývajú. Cez potoky prechodia po lavici, cez rieky po moste, a, cez veľké rieky na loďach. Po riekach sa dá i cestovať. V menších riekach idú po plťach, vo väčších cestujú na lodi. Najrýchlejšie pluje paroloď. Parnú loď ženú kolesá, a tyto krúti para tlačiacca z kotla. Na mori sú v úžitku ohromné lode. Daktorá námorská loď je taká, jako hodný dom o jednom patre, a toľko ľudí býva v nej, jako v dákejsi dedinke. Pri každej veľkej lodi jest niekoľko člnkov; do člnka sa len pár ľudí zmestí. V riekach a jezerách rybári lovia z návikov, ktoré vesielkami pohybujú.

Rieky sa dakedy rozramenia, a keď sa tyto ramená nižej znova spoja, zem medzi nimi ležiaca volá sa ostrovom. Ostrov tedy zo všetkých strán otáča voda; a len cez lavicu, na loďke alebo po moste možno pristúpiť k nemu. Dajeden ostrov je tak priestranný, že leží na ňom viac dedín. Najväčšie ostrovy nachodia sa na mori.

V stojných a tekúcich vodách sa kúpavajú. Deti sa radi kúpu, najmä, keď je voda teplá. Keď si rozhorúčený, vtedy nechod hneď do studenej vody, snadno bys mohol upadnúť do nebezpečnej nemoci. V hľbokej vode nemožno dostať dna. Kto nevie plávať, nech nejde do takej, lebo sa utopí. Plávať ale môže sa naučiť každý zdravý človek.

Rieky ženú mlyny. Kto chce staväť mlyn, musí spraviť žleb. Žleb pristaví vodu v behu, a jednu čiastku z nej odráža do jarku mlynského. Voda ženie koleso mlyna. Na nektoré koleso ide voda z dola, na iné padá z hora; toto nazývame

hore-hnatým, tanto dole-hnatým kolesom. V mnohých krajinách narážajú vodu tekúcu na lúky. Vo vode spravia hať, potom sa voda dvihá a popri hati prelieva sa cez brehy na lúky. V čas suchoty je toto navodnenie lúk veľmi užitočné.

Keď voda bystro tečie z kameňa na kameň, robia sa vlny na povrchu vody. V tejto prípadnosti potoky hrkocú a väčšie vody hučia. Nekedy prichodí vode padať zrazu do priepasti;tedy netečie ale padá; to potom menujú vodopádom. Veľkolepý vodopád je velebný pohľad.

Dno riek a potokov je piesočnaté, často skalnaté, a v tichých vodách múlné. Vo vodách mnoho živočíchov žije. Ryby a raky chytajú. Raky lapajú najviacej rukami, lenže opatrne, lebo rázštipcama uštipnú snadno človeka.

V dlhotrvanlivej suchote mnohoráz menšie potoky a rieky vyschnú, nekedy aj mnohé studne. Vtedy vidíme, jak veľký boží dar je voda, nevyhnutne potrebný jako človeku tak i pre zvera.

127. Kvety a prameň.

Tečie prameň, briežky zmýva,
tisíc kvetín naň sa díva;
každej vlnky pýtajú sa:
„Kade a kam pútnik drusa?“
Veslujeme z úzkej driečky
do neznámej, šírej rieky,
a táto nás ďalej sotí.

Dost' je dlhá naša púť,
zatočíme v mnohý kút,
kým budeme sedieť v mori.

Biele peny dolu z púti!
Búrno more vás zarúti,
zle je, opustiť rodnú zem,
nikdy sa nevrátite sem.

Nech nás búra len zamorí,
my chceme obelieť v mori;
a potom letieť v oblaky;
a v tichú noc po sparnu,
rosu útlu a drobnú

spustíme na vaše hlávky.
A tá rosa, milé sestry,
budeme my z jarku peny.

128. Dunaj.

Dunaj sa bol raz nadute vychvaloval, že jaká je on velikánska rieka a na Ipoly, Garam (Hron), Vág, Drávu, ba i na Tisu, ktoré všetky vtekajú doň, len tak cez plece pozeral. Čože ste vy proti mne? hovoril Dunaj. Tyto ale odpovedaly: „Nuž ale povedzte nám, kto ťa učinil tak velikánskym? Či ti my, a inšie rieky, nedávame vodu? Len to si pomysli, že tam hore pri Ulme ešte neunesieš parolod, a že si na mieste tvojho počiatku len nepatrný potôček, kde ani len maly čík v tebe byvať nemôže“.

129. T i s a.

Tisa zvlášte zaslúži meno uhorskej rieky. Povedajú, že v žiadnej rieke v Európe niet toľko rýb jako v Tise, a jako je vo zvyku hovoriť, bohat-

šia je na ryby, nežli na vodu. Počiatok svoj má v kárpátskych horách, a dokiaľ vyšinami tečie, je bystrá, ale dorazivšia na roviny patrne sa rozšíri, a jej tečenie je tichučké. Často sa tak už bola rozvodnila, že susedné roviny ňa mnoho míľ zaliala, močariny nehala za sebou, v ktorých len trstina riastla, a výpary z níh zdravie človeka narušily. Teraz ju už začali uprávať: na brebách robia násypy a ričisko čistia zabezpečujúc mnoho tisíc jutár zeme od záplavu; lode sa plavia po nej bezpečnejšie, a kde predtým byly močiare, tam teraz tá najkrajšia pšenica v hojnosti sa rodí.

130. Prepodobenia živočíchov.

Vätšia časť živočíchov sa už pri svojom narodení podobá svojim dospelým rodičom. Pri nektorých živočíšnych triedach ale to nebýva tak. Žaba na príklad v mladuškom veku je celkom bez nôh, a viac sa ponáša na rybku nežli na žabu. Neskoršie jej začínajú vyrásť nôžky, ale ešte i potom za drahý čas nosí rybečný chvostík, kým napokon pod jaseň nevezme na seba riadnu podobu žaby.

Pri tak zvaných žižalách (hmyz) je ešte patrnejší rozdiel medzi mláďatom, a dospelým tvorom. Kto by neznal, ani by si nepredstavil, že je húsenica pôrod motýľôv, a červik pochádza od muchi. I potrava je iná mladej, a iná starej žižale. Húsenica požiera listinu rastlín, a motýľ ciciá sladé kvetín, a vôbec on máličko jedáva, pokiaľ ale húsenica celý

svoj živôt temer len v žraní trávi. Kulanč za mladi bytuje v zemi a rastlinami sa živí; jaknáhle ale dorástol, lipne na zvieratá a cicia ich krev. Na ovčinu a na zajace lipne najradšej; ale aj iným zverom, ba aj človeku býva nepríležitým.

131. Malý honvéd.

Zvučí trúba, rapčí bubon
na vojpon, na vojpon.
V tábore je hluk a rachot:
všetko chystá sa na pochod.

Už sa valí, ako metel,
v húfách na kopce nepriateľ;
stávajú si v šíky, rady
dve try odporne armády.

Pri vatrenách sa už kádí,
kdo je padúch, ten je blády:
chrabrý vojín sa nebojí,
všade chce byť prvý v bôji.

Kone hrebú kopytami,
ryhotzú, trasú už hrivami.
Delostrelec — ten už pály;
lomoz je na všetky strany.

Blisne bodák a za ním meč,
už je bitva, už je tu seč!

Delá hrmia jako hromy,
prvé voje sú už v ohni;
kričí vojsko, a cvendzí zbroj,
v hustom dýme zmáha sa bôj.

Gulka, očeľ ľudí vála,
ale za vlast a za kráľa
padnúť v bitve, to je krása,
Poď na vojnu mladá chasa.

Smrť vojaka nie je smutná,
keď mre, veď mu muzika hrá.
I ja len raz žijem a mrem,
medzi honvédov si stanem.

132. Veľká lipa.

Na priedomí Petra gazdy veľká lipa stála. Cez leto utešene kvitla, medzi konármi vtáčky mali hniezda, na kvete bzučovali včelky zoberajúc jeho sladostnú vlahu. Petrov syn Koloman často sa hrával pod lipou s chlapci od susedov. Raz zamyslený takto preriekol k svojmu otcovi: „Veru to musel dobrý človek byť, kto túto lipu sem zasadil.“ „Ten, čo túto lipu sadil, už nežije; táto lipa je storočná, ba ešte i staršia. Že bol hodný a pilný človek, to je istá vec; lebo nie len túto lipu on sadil, ale i ovocné stromy v našej zahrade. Vidiš tedy sadenie stromov nie len saditeľovi, ale i jeho vnukom pôsobí radosť. Kto sadi stromy a pestuje, ten dobre robí, ale kto svedolne uškodí stromu a jeho zrostu prekáža, ten hreší, ten sa dopúšťa priestupku.“ Na to Koloman chytil otcovú ruku a povedal: „Ja nebudem nikdy kaziť stromy, račej budem nové sadiť a starostlivo opatruvať, aby sme mali pekný sad, v tieni ktorého by vtač spievala, ľudia sa radovali a unavený počestný s útechou si odpočinul. Však to aj dobrotivý Boh tak chce mať?“

133. Orechový strom.

Ten košatý orech hen
ešte môj ded sadil;
no vtedy nemetal tieň,
keď slnca lúč pálil,
bol on malinký len.

Nie sebe sadil ho bol,
ale pre druhého;
on nebral z neho osoh;
a vnuk prosí: za to
nech blaží deda Bôh!

134. Vtáky.

Videl som raz spanilú dedinku, zúkol vúkol sady ju otáčaly tak krásne, jako čoby uprosried lesa bola bývala. Stromy na jar utešene kvitly a rozširuly príjemnú vôňu po dedine. V hustej chvojine a tienistých živých plotoch spevné vtáčky hniezdily. V jasení ovislé konáre stromov pod chutnou ovocinou, krásnymi jablkami, žltými hruškami temer sa lámaly.

A čo sa stalo? Nektoré nerozumné deti začaly vyberať hniezda nevinných vtákov; preto sa nebožiatka všetky odobruly od dediny. Za krásneho rána cez jar už ne bolo počuť vtačí spev; sady boly nemé a tiché. Na ovocných stromoch sa rozpelešily húsenice, lebo už nebolo toho, čo ích pustošilo. Záhubný hmyz poobžieral púčky a kvet. Stromy už i v lete boly holé jako o pol zime. Za jasení deti skormúteným srdcom vídeli, že niet viacej z čoho chutné ovocia sberať.

135. Nevyberaj vtačie hniezda.

Na lykavský zámok stárý
 Často lieta krdeľ chlapcov ;
 Tam vystrája len nešváry,
 kazí hniezda, kaviek, vrabcov.

„Na sebä si pozor dajte“
 tak učiteľ káže žiakom,
 „po zámku sa neliepajte,
 a nepsujte hniezda vtákom.“

Prišiel na to štvrtok zlatý,
 s ním i žiackej čas slobody :
 a hľa Ďuro ten hlavatý,
 po zámku sa už prechodí.

Ver ten Ďurko pekne slúcha
 reči svojho učiteľa ;
 jeho všetečnosť je hluchá,
 keď počúvnuť nevedela !

Hor sa driape chlapec smelý,
 ani vtákom pokoj nedá :
 tu sa pod ním už zvetrelý
 kameň zlomí, jemu beda !

V strachu sa on lapá skaly,
 čo sa pod ním vypínala,
 leš i tá sa zrutom zvalí :
 roztrieskaly chlapca bralá.

136. Cestovanie Jankové.

Prvý deň.

Janko prosil otca, aby ho sebou pojal na ďalekú cestu, na ktorú sa práve chystal. Otec vďačne vzal sebou Janka, lebo znal, že je Janko pozorný chlapec, ktorý ľubi všetko dobre obzreť a na všetko sa vypytovať.

Na začiatku vezli sa pomedzi pekné lúky a polia, potom došli ku jednej rieke. Cesta vedla za čas pozdĺž brehu; neskoršie sa dostali k jednému vrchu, a jako začali vystupovať naň, vošli do lesa. Tu sa Janko začal báť, nazdávajúc sa, že už sú na konci sveta. Rád by sa bol nazpät vrátil; otec ho ale tešil, aby sa nebál, a bol trpezlivý. Jankovi nebolo potrebné dlho sa starať, lebo nedlho vyšli z lesa, a z kraja lesu Janko už spatril domy. Zdalo sa mu, že prichádzajú domou. Zahnali medzi domy. Janko sa nachodí v širokej ulici; z obúch strán ulice vidí domy, a v dvoroch stodoly, sypárne, zahrádky a sady, všetko tak, jako doma. Ale tatuškov dom nikde nevidí, a potom i kostol je mnoho menší, jako ích. Otec ho upozornil, že je toto celkom iná obec, a síce dedina.

V ích ceste ešte viac dedín videli naši cestovatelia; nektorá ves bola tak malá, že sotvy bolo v nej dvacať domov vídať. Ale našli i takú ves, že sa dalo s jedneho konca na druhý za dobrej pol hodiny ísť. Cez dedinu túto tiekol potok, na potoku stálo pár mlynov. Cez potok bol vystavený most, aby nemuseli ľudia cez vodu brodiť. Asi v prosriedku dediny videli veľký, pekný kostol, ktorý bol

murom obhradený; potom skvostné panské domy s utešenými zahradami a gazdovskými stavmi. V ohradoch stály v peknom poriadku kopy, kozly a stohy (krmu a zbožia) okolo humán. Janko s otcom prenocuvali u jedného dobrého človeka v dedine.

Druhý deň.

V druhý deň po trojhodinovom cestovaní prišli do jedneho mesta naši cestovatelia. Tu videl Janko docela nové veci. Už hrkotania vozíka ukazovalo mu, že je ulica dláždená, a nie taká krivá a krátka, jako na dedine býva. Domy stály pekne v rade a boly tak vysoké, že Janko v prvom zádivu každý dom za kostol držal. Hlavný chrám bol ale väčší od jednotlivých domov, a väža na ňom bola tak vysoká, že Jankovi trudno padalo, až na jej vrcholec pozerat. Okrem tohoto bolo tam ešte viac kostolov, tyto ale neboly už tak vysoké.

V ulici videli viacej hostincov s otvorenu bránou; na každom visel cifruvaný címer zlatými písmenami napísaný. V jednom hostinci zosadli naši cestovatelia.

Neskoršie pojal otec Janka na prechádzku na rýnok. Ešte len tu sa zadivil malý chlapec! Ešte za jeho života nevidel toľko ľudí sa prechodit; myslel si, že nik nezostal doma. Nuž a ešte, keď uzrel ty nepočtetné sklepy a v oblokách sklepov uvešené vyklady najkrajších tovarov. Najviac vytrieštal oči pred dielňou remenarskou, kde boly krásne kapičky, biče a sedlá vyložené. I druhí remeselníci mali svoje címere. Na jednom mieste uzrel veľkú červenú čižmu odbarvenú; hneď si pomyslel, že tam musí bývať čižmár. Na druhom dome boly

vymalované nožnice, tam bydlil krajčír. Ďalej trocha na jednom železnom prute visel kľúč, Jankovi povedal otec, že tam býva zámočník.

Na ulici medzitým sa vždy a vždy množil ľud. Jeden predával tovar, druhý kupoval, tretí ho niesol domov. Najviac sa tomu divil Janko, že ľudia boli všetci pekne švarne oblečení. A ešte keď videl krásne koče, ktoré rýchlo ťahaly bujné kone po dlážke. Sediaceho v koči pána držal za panovníka, a o prikrášlenom kočišovi a sluhovi myslel si, že to sú prinajmenej baróni.

Pri návrate svojom do domu rodičovského Janko tak mnoho vyprával o svojej ceste, že ho matka a sestry sotvy stačily počúvať.

137. Modlitba pri stole.

Na veľtrhu v Debrecíne meste
strakatý ľud hemží sa na ceste.
Sedliak s torbou peší stúpa,
a panák sa v koči húpa,
a dakoho nesie somár.
Každý sa napredok náhli,
tu ťa prekvapí cudzia tvár,
a tam zase priateľ známy.

Jest tam hostinec k „Bielemu koňu.“
Podívajme sa trocha i my dnu.
Tu je stisk, a trma vrma,
a bárs je deň, temer je tma
v izbe, o pravom poludní,
kto z cigár, kto z fajky kúri ;
kto smäd má, ten pýta vína,
a druhému baranina
chutí tvrdá a dost stará
chutí, keď musí, keď hlad má.

Tu sa mieša s pánom roľník,
sadá si za jeden stolík ;
v každom kúte hlasná vrava,
hostí všade veľká hŕba,
pohár, tanier, hrka, štrngá,
a pri dverách muzika hrá.

V tomto jarmaročnom hluku
príde naraz
volaky kňaz
a chlapca vedie za ruku ;
sahnú na dvojce práznych miest,
pýtajú si dačo jesť.
Prinesli ím dve tri jedlá
a nápojov tiež nevela.
Tu povstanú oni z miesta,
k nábožnosti ruky zopnú,
a vrúcne sa modla k Bohu.
Prestal hluk, žiaden nevraví,
úcty plný podiv zájme
srdcia prítomných tam hostí,
ako chlapec v hostinci v kréme,
kde je nie zvyčaj — sa modlí.

138. Chotár.

1. Role.

Okolo dediny sa rozkladá chotár. Chotár je podelený na viacej väčších menších častí. Tyto sú hony a úvrate. V týchto ležia oráce zeme anebožto role. Role nebývajú ohradené plotom, jako zahrady. Aj obrábania rolí sa inakšie deje. Zahrady rýlom kopú, a role pluhom preorávajú. A preto ích volajú orácimí zemami. Hrudy na roľách hrablami nedrobia, ale bránami a valcom.

Role bývajú pravidelne dlhé kusy zeme. Preto ich volakedy tak podelili, aby bolo možno dlhé brázdy vyorávať, a aby sa nemuseli často obracať s pluhom. Jednu roľu od druhej delí alebo medza alebo širšia brázda. Dakedy i skaly pokladú na konce rolí a medzi ne, aby každý vedel, pokiaľ ide jeho zem. Len mrcha ľudia odorú susedovi zeme; nejeden mrcha človek i chotarné kamene povyhadzuje.

Púda rolí je rozličná. Dakde je ona melká, mastná, inde neúrodná chudá, miesty hlinačka, miesty zas piesočnatá a kamenitá. Ale i tá najneurodnejšia zem hojnú úrodu prinesie, ak ju gazda náležite obrobí, a škodnú zelinu vyčistí. Ustavičným posievom zem oslabne: preto rozumný gazda role svoje z času na čas pohnojí.

Na roliach sa rodí zbožia, to jest, taká plodina zo zrna, z ktorej bude múka. Dorábajú i krumple, repu, a všakový krm pre dobytok. Nektore obilia sejú na podzim; to sa volá ozimina. Aj vy už snád poznáte žito a pšenicu. Keď vädnu kvetiný a tráva v jaseňi, mladá ozimina sa utešene rozzelení, a na jar, keď zídu snehy, ďalej raste. Mladé obilia je také, jako tráva, ba i neskoršie ešte ženie práve také trúbkasté, kolienkovaté steblo, jako tráva, lenže hrubšie a vyššie.

Keď obilné steblá dorastú, potom sa sypú; idú do klásov; toto zakvitne, a z kvetú bude zrno. Zrná ležia v riadkoch na klase; i sú klasy dvojriadkové ba i štyrriadkové. Obilné zrno alebo má ostice alebo nie. Najviac ostíc vidíme na jačmeni. Ovos má riasu, iné obilia klasy

O vysokom lete zbožia dozre. Zrelé zbožia poznáme po žltej slame a žltom klase. V čas žatvy od rána do večera vidame na poli usilovných žencov žať zrelú úrodu kosami a kosákami. Žatva je ťažká a dlhotrvanlivá práca. Celú obilnú zem kosou po kuse treba žať, a zožaté do snopov viazať. Bodláč medzi strniskom pícha a úpek v čas žatvy je ten najväčší. Ničmenej ale žatva sa spechom chýli ku koncu; lebo gazda sa obáva, že sa čas na dážď obráti, alebo že mu zrno prezre a vyprší.

Pri mnohej namáhavej robote by roľník nebol vždy tak veselý, keby nenachodil záľubu v poli, kde mešká, a ktoré ho živí. S jakou útechou sa on díva, keď sa mu na roli vlní šumná zelená siatina, alebo keď sa zohnú slabé steblá pod ťažkými klasmi. Prítom slyši, keď prepelica podspodoká, ktorá si v žite hniezdo kladie; a slyši, keď nad ním zatreští škovránok vysoko v povetrí. Z týchto príčin i nás v lete viacej vábi slobodné pole, jako chyža.

2. Lúky.

Sotvy jest príjemnejší zjav nad peknú lúku so zelenou trávou a pestrým kvietim. Lúku netreba každý rok zorať a zasiať jako roľu alebo zahradu. Tráva na nej sama od seba ráste a len to požaduje od gazdy, aby odstránil z nej krtoviská a suchý kostrnok. Daktorá lúka je močaristá: na takej opatrný gazda vykope jarky, aby mohla spustiť sa zbytočná voda. I na príliš suchej lúke kopú priekopy, aby mohol gazda z blízkeho potoka vodu pustiť na svoju lukú, keď je tomu potreba, a takto jú polievať.

Keď na lúke tráva dorástla, skosia ju. Z jednej čiastky zelenej travy krmi gazda svoj statok, ostatnú ale vysuší a seno z nej robí. Keď nastúpi čas kosenia, kosci vyndú na luku; tam si postávajú jeden vedľa druhého a kosia trávu na radky. Kosenie je tak ťažká práca, že ju len chlapi môžu konať.

Keď slnce dobre vyšlo a rosu usušilo, prídu na lúku hrabáči a hrabáčky. Tyto najprv hrubé radky rozhádzú, aby tráva skoršie uschla, ktorú až dotiaľ obracajú, kým dokonale neuschne. Potom seno do kôp (petrence, stodola) shromaždia a celú lúku hrablami pekne shrabú. Konečne kopy vozmi domov odvezú.

Skosená lúka znova sa rozzelení, a tráva v priaznivej pohode tak naraste, že ju pod jaseň zase možno skosiť. Tento druhý raz skosený pokrm sa volá otava (alebo mládza). Otavu práve na ten spôsob dorábajú, akoli i seno; lenže sušenia otavy dlhšie trvá. Lebo vtedy bývajú už dni kratšie, noce ale dlhšie, a slnce toľme nepáli.

Gazda sa teší, keď má mnoho sena; neobáva sa, že mu v zime bude chýbiť krm. Keď je seno tak vzácné, treba mať starosť na to, aby neplesnelo alebo nezhnilo; lebo ho potom statok nežere. Opatrný gazda sa usiluje vždy pod strechu na suché miesto spratať seno a otavu.

139. Pieseň malého gazdy.

Roľník budem, ľúbim polia,
viem robiť;
s pluhom, s košou nedám sa ja
zahaňbiť.

Ako zlato mi je milá
siatina,
kosba, žatva len spanilá
hostina.
Cvengá kosa, gazda klasy
zožína,
za ním sberá vlídnej tvári
gazdina.
Podspodokaj prepelica
zo žita,
osedlaná čaká na mňa
paripa.
Podspodoká prepelica
pod večer;
padá žitko, a ty žnica
ta ho ber.
Šumná žnica znáša snopy
a spieva,
a šuhaj ích kladie v kopy,
tiež spieva.
Pekné pole a pekný dom
mne má byť;
roľník chcem byť, mojím, chlebom
sa živiť.
Boh požehnať sa nezdrahá
roľníka:
v potu tvári on dorába
chlebíka.

140. Ozvena.

Malý Ďurko ešte nič nepočul o ozvene. Raz išiel bol na lúku, pri ktorej sa hustý les rozprestieral. Veselo si poskakoval a kríkal: „hop! hop!“ A hľa i z lesa sa ozývalo: „hop hop.“ Zadívený pýta sa: „kdo je to?“ A lesný ohlas sa ho tiež tým istým hlasom zpytuje: „kdo je to?“ „Poď sem!“

skriknul po druhýkrát Ďurko. „Poď sem!“ odpovedal hlas z hory. V tom príde Ďurko do jedu a zavolá: „ty somár!“ Horný hlas mu to navráti: „ty somár!“

Teraz sa pohnul Ďurko do hory, aby vyhľadal toho chlapca, čo sa z neho toľko posmieva. Ale nikoho nedostal; ani len odpovedi, a dosť sa opytnoval: „kde si? poď sem ty sprostynik!“

Ustanúc v hľadaní pohnul sa domou, a keď už bol dosť ďaleko od lesa: zase začal kričať: „Poď sem ty naničhodník!“ A ozvena každé jeho slovo odvravela.

Navrátiť sa Ďurko do domu, všetko rozpovedal otcovi, že sa jeden zlý chlapec skryl do lesa a jeho hneval. „Prezradil si sa — povedal otec — veď si ho ty začal prezývať. Dobre ja poznám to dieťa, ono len to zvyklo odvríavať, čo jemu povedia!“

V druhý deň sa vybral otec i s Ďurkom na lúku. Na malú vzdialenosť od lesa zastal, a dal Ďurkovi kričať priateľské slová: „Ty dobré dieťa! ja ťa rád: Boh ťa pozdrav!“ A ozvena opakovala túto vlídnu reč. „Vidiš synku, ty si bol príčinou, že to dieťa včera z lesa ti neodpovedalo tak zdvorile. Čo ty zakričíš do lesa, to ti odkričia z tade.“

Tak je to synku i medzi ľuďmi. Kto je oproti druhým priateľský a milý, i druhí budú takí naproti nemu: a kto je surový, nevlídny, ten tiež od nikoho nech neočakáva zdvorilosti.“

141. Meštek s peniazmi.

Jankovi rodičia boli veľmi chudobní; často nevedeli večer, či budú mať kusček chleba na zajtrá. Nuž ale preto oni nešomrali, trpeli a dúfali všemohúceho Boha.

Jeden deň najvyššieho stupňa dosiahla ich núdza; v dome nebolo ani na raz do úst chleba. Janko pošiel po dobrých ľuďoch almužnu sbierať. Ale ľudia sa nad ním nezmilovali; surove ho odpravili všade. Zarmútený so sklopenýma očima stúpala Janko ďalej.

Tu zrazu sa mu voľačo zaligoce v prachu, krásny vyšívaný meštek plný dukátov.

„Moj dobrý Bože! vykriknul Janko, teraz je odpomožené nášmu nedostatku.“

V tom beží domov, vískajúc skočí do chudobnej izby, a vysype na stôl cvengavé ligotavé dukáty.

„Zlata som doniesol otče, zlata toľko, že si budeme môcť i dom kúpiť.“

— Kde si vzal tyto peniaze synak? spýtal sa otec vážne. Úfam sa, že si sa len nedopustil krádeže?

„Pán Boh chráň, otče! Na ceste som ich našiel v prachu. Ty prináležia už nám.“

— Nie synak — pokračoval otec v reči — z toho ani len jedna babka je nie naša. Ty vieš, že v pouličnom prachu sa nerodi zlato, tým menej hotové peniaze do meštaka vložené.

„Pravda, nuž ale veď to nik nevie, že som ja našiel peniaze, a my to nepovieme nikomu, a naraz bude koniec našej biede.

To je haňaba pre teba, takto hovoriť, synak, — odpovedel otec — keď sa zlý skutok aj ukryje pred ľuďmi, neostane tajným pred Bohom. Lepšie je byť chudobným ale statočným, jako bohatým bez česti.

Janko uznal, že zchybil. Otec ale vzal meštek a zanesol k vrchnosti. Rozpovedal, kde takový našiel Janko, potom sa obrátil a chcel odísť. Ale tam bol prítomný aj jeden pán, ktorý slišel slová jeho, a tento ho chytil za ruku a takto slovil: „Dobry človek, meštek dukátov som stratil ja; ale vidím, ty si chudobný, ja ale som dost bohatý. Tu hľa, tebe ho darujem.“

Statočný ten človek zdráhal sa ho prijať; keď mu ho ale neznámy pán na silu vtisnul do ruky, nemohol ďalej odporovať.

Šo slzami v očiach, požehňavajúc Boha, vstúpil ku svojej hladnej rodine. Meštek zachoval si na pamiatku, a dukáty tak vedel múdre vynakladať, že viac už potom netrpel nedostatku.

142. Chlapček v lese.

Jeden chlapček sa prechádzal po blízkom lese. Dub ho prívetive oslovil takto: Poď, usaď sa do môjho chládka. Chlapček odvetil smelo: „Ďakujem veľmi pekne; potom, keď sa navrátim, teraz som ešte nie ustalý.“ Potom natrafil na konváliju, tá takto prehovorila: „Poď, ovoňaj moju vôňu!“

Chlapček urobil tak, a pretože príjemne voňala, povedal jej: „Krásna konvália, chcel by som ťa doniesť mojej dobrej mamky.“ Kvetina privolila. Na dakoľko krokov spatril jahodu i táto ho volala k sebe: „Poď, odtrhni mňa, už som zrelá.“ Na čo chlapček vetil: „Laskavá jahoda, teba prinesiem mojej sestričke.“ A tá vďačne dovolila, aby ju odtrhnul. Konečne došiel chlapček k belianu, aj tento ho oslovil: „Poď, zedz mňa, už som zrelý.“ Ale chlapček takto odpovedal: „Nie, teba nezjem, teba nepoznám. Medzitým ťa odtrhnem a ukážem apkovi, ten ťa lepšie pozná jako ja.“

143. Pieseň pohoniča.

Na úsvite, keď od zory
celučičký východ horí,
ja už s pluhom chodím v poli,
a predou mnou v brázde voly:
Kešo, Brna, potom Sivoň,
s týmto stúpa rezký Široň.

Lenoch ešte vždy chrápe, spí,
— možno, že ho dušia zlé sny —
A mne tuná na úvetí
spieva škovránok veselý.
To je brázda už tá piata,
čahejs Kešo, ča, len ča, ta!

Vúkol mňa sa rosa perlí,
a v nej kvet sa smeje pestrý,
v pravo lúka sa zelení,
v ľavo jarček žblnká, letí.
Hejsa Brna, rúšajže ta,
kým je chladno ti za rána.

Vietor čuší, ten je nemý,
voľakde za horou sedí.
Čistý vzduch ten ľahodí
oračovi v suchom poli.
Tu je živôt, tu je náš svet,
na oblohe chmáričky niet.

V šírom poli tá nestíska
mrcha ľudí zloba nízka.
Príroda je priateľ vlídny,
v nej zabudneš všetké krivdy.
Slnce barví hôr temená,
Hejsa volky, dám vám sena!

Dám vám sena na raňajšok,
a v jarčeku jest chutný mok.
Seno vonia sta majerán:
na šalát ho môže jest pán.
Hahó volky, čujem bim-bom!
jest nás volá raňajší zvon.

144. Čerešne.

Práve dozieraly čerešne, keď Jurko a Jožko popri viniciach chodili. Jurko dychtively hľadel na visiaca ponad ohradu čerešň. Často sa pokúšal o to, či by sa nedalo odtrhnúť zopár čerešien z odvislych z poza plota konárov. Na šťastia, konáre veľmi vysoko visely, on ale primalý bol.

„Toto je predca do jedu, zvolal, keď sa daromne napínal za konármi; mal bych veľkú vôľu čerešien si zajest.“

„Veru i ja, a keby som tak bol pri peniazach, nuž by som si kúpil“ — hovoril Jožko.

„Ej, na čože by boly peniaze — odvetil Jurko

— kebych len vedel dobre liezť, maly by sme dost čerešieň. Tolko ích je na týchto stromoch, žeby nás ani pre ne nezbadáli, keby sme ích trhali.“

„Nuž ale veď by to bola krádež, — povedá Jožko — jako len môžeš takto hovoriť?“

„Krádež, nekrádež! čo to škodí vlastníkovi, keď mu pár hrstí čerešieň vezmem? Len nech mňa voľakdo nechytí, to je hlavnia vec.“

„Jestli ty takto zmýšľaš, odpovedá Jožko, tak ja neidem s tebou. Krasť je veľký hriech; zlodej nemôže byť mojím priateľom.“

„Len choď — odvetil Jurko — i bez teba sa ja k ním dostanem.“

Jožko sa skutočne oddialil, a Jurko, nič nedajúc na múdre slovo, i ďalej skúmal na podviničnej pažiti. Naposledy prišiel k jednému nízkemu plotu, vnútri ktorého dosť blízko obrodená čerešeň stála. Na plot sa vydriapať, bolo snadno. Za okamich už bol Jurko na plote a začal trhať čerešne. Podujatie sa nad očakávania darilo, keď spozoroval pastier zlodeja. Ticho ho obišiel, lapil za nohu, a dolu stiahnul zo stromu. Potom ho do chuti vymastil paličkou. Jurko žalostne kričál, predca ho nepustil, kým nevykonal na ňom pokutu. Naposledy mu dal toto napomenutie:

Zapamätaj si dnešní potrest synku; pre tých pár čerešieň som ťa ja neubil, ale preto, aby si sa varoval od krádeže. Keď by si bol odomňa pýtal, ažda by som ty bol viac dal, jako čo si ukradol. „Kto na zlodejstvo navykne, s tým sa dobre skonciť nemôže!“

Jurka tak dojala táto pokuta, že sa napotom od každej myšlienky zlodejstva pilne varoval.

145. Láska k bližnému.

Dva vandrovníci spolu konali cestu. Raz dôjdu do jednej dedinky. Ešte si dobre neboli oddýchlí, keď zrazu udre na poplach zvon: „horí! horí!“ kričia na všetky strany. Na toto skočí jeden z vandrovníkov, a neváha bežať na miesto požiaru, ten druhý ho chce zdržať, reknúc; „Čo máme tu meškať? Či tu nenie dosť pomoci. Čo nás do cudzých?“ Ale tamten ho neslúchal a bežal k horiacemu domu. I ten druhý sa išiel pomaly za ním, a obdial zostal.

Pred horiacim domom od strachu, jako skamenelá, nariekala jedna matka vyvolávajúc: „Jaj, deti moje! deti moje!“ Len čo počul toto ochotný vandrovník, už skočil do horiaceho domu medzi praštiace trámy, a plameň sa skrižoval nad ním. Ľud úžasne skríknul: „Už je po ňom, tam shori, tam shorí.“ A hľa, v pár okamženiach výnde s ošmrľenou hlavou a s dvoma dieťkami na ramene; tá ich dá zúfalej matke. Táto objíma deti a padne k nohám cudzincovi. Tento ju prívetive zodvihne a teší, a v tom celý dom sa zrúti. . . .

Keď sa ho súdruh opýtal: „Kdo ti radil vrhnúť sa do tak veľikého nebezpečenstva?“ takto mu odpovedal: „Pán ohňa, ktorý je spolu panom domu i otcom a ochraniteľom deti, Hospodin Bôh mi to radil v srdci.“

146. Prepelica.

Podspodok, podspodok,
dost' pršalo v utorok,
a dnes už slnce svieti;
bavte sa moje deti.

Podspodok, podspodok,
pozajtre bude piatok:
príde strelec s vyžlou zas,
nevie žiartu, ber ho das!

Podspodok, podspodok,
uťap sa len na spodok
moja dcéra, môj synak,
keď príde pes nevdojak.

Podspodok, podspodok,
nevybrnkni, nerob skok;
bo strelec vtedy cieli,
keď prepelka vyletí.

147. Leto.

V lete slnce väčmāj páli, jako za jari. Kvety, zahradné siatiny, a každá bylina v poli dychtí za dážďom. Tu zase čierne oblaky vystupujú na oblohu, nebo sa zachmúri, blíska sa, hrmí, a užitočný dážď osvieži smädné stromy a byliny. Všetko znova pekne raste, a človek sa tomu zo srdca raduje.

Medzitým horúčosť ešte raste: zbožia začína žlknúť, a čerešne sa červenia. Pólky a ríbizle už tak dozrely, že ich deti môžu už trhať a nimi si hasiť smäd. Ale nezrelej ovociny sa nedotknú, lebo je veľmi škodlivá.

Listie stromov znenáhla prechádza zo svetlej zelenej barvy v tmavú, obilia doziera, a žnec si hotuje kosu, aby ho zožal. Snopy sú už v kopách. Gazda ich zväža a mláti na humne. Krásné je leto! Deťom prináša sladkú ovocinu, a horúčosťou k zralosti privádza nevyhnutne potrebné obilia.

148. Pieseň o lete.

Teplé leto už nastalo,
v poli úrod je nie málo;
a čo suchá lúka rada,
z neba teplý dáždik padá.

Bôh nám dáva dary z neba:
bude krmu dost, i chleba;
strom nás už ovocím núka
hojnosť čaká pilna ruka.

149. Letnia robota.

Slnce pripeká o vysokom lete; robotníci v poli odhádzali vrchnie háby a predca tečie pot z nich. Lepšie by bolo teraz doma sa rozvalovať v chladnej izbe. Pravdaže! ale kto v lete nepracuje, toho v zime hostí hlad. Keby sme nežali, nekošili, čoby žrel cez zimu statok a čoby sme jedli my?

Avšak pracovitý človek by ani nevedel zaháľať, — lebo krásne sú poľnie roboty! Vála sa tráva pod kosou na radok. Chvilami vybrnkne pred kosou prepelica, odletí trocha ďalej, a jakoby sa len hrať chce s koscom, znova volá pred ním: podspodok, podspodok! A ešte žatva jaká je pekná! V dlhom

rade stoja dievčatá, ženy, chlapi s ľahunkým kosákom. Rezko zožínajú zlatožltú pšenicu a sberajú do náručkov. Z dvoch, troch náručkov vystane jeden snop. A jakoby ani nepracovali, spievajú, len sa tak rozlíha. Lenivý žnec ostáva na chvoste. Mládenci v úzadí zoberú náručky a do snopov zviažu.

Slnce vždy silnejšie pečuje, takmer páli. Či nebude dážď? opytujú sa ženci jeden druhého. Nie, lebo je nebo jasné. Tu nenadále ukáže sa malý obláčok, on raste, černie; zrazu zahrmí, a opustí sa dážď, až sa tak leje. Ženci sotvy stačia dobehnúť pod polkopy alebo pod stromy. Najčastejšie náležíte ich vykúpe. Ale to nič neškodí; letní dážď chytro príde, chytro odíde. Znova začnú pracovať a spievať; ba práve to bolo dobre, že zmokli, aspoň im je už teraz nie tak horúce. Večierkom za chladna veselo idú domov a na druhý deň zase začnú žať, a pokračujú tak až dotiaľ, že naposledy je celý chotár plný krížov zbožia a kôp sena. Je to samá radosť obzerať ho.

Potom príde čas sbierky. Všetko zväžajú. Pšenicu kladú do humán alebo do stočov, seno na šop alebo von do kôp okolo stodoly. Sbíerky sa konajú s veselostou, a ktože by sa neradual, keď vidí, že Boh požehnal jeho pilnosť. Nech bude za to jeho meno oslávené!

150. Verní bratia.

V žatvu šli dva pevní hornovidiecti šuhaja na dolňiu zem, kde bolo úzko o robotníkov. Jednali sa s jedným majetným roľníkom: „Oba sa vám naj-

meme na celý čas žatvy, ak nám dáte stravu a desať zlatých (= 20 korún) plat.“

„Desať zlatých to je primnoho — povedá hospodár — i sedem zlatých (= 14 korún) bude vám cez hlavu dosť.“ „Nám je ale práve desať zlatých treba, — odpovedajú pacholci — menej nám nespomôže. Akže nám toľko nemienite dať, to pôjdeme inam.“

„Nuž ale načože vám treba toľko peňazí?“ opytuje sa ich roľník. „My, veru, máme doma jedneho brata, ktorý už má štrnásť rokov. Jeden šikovný kolár by ho chcel vziať na remeslo, on ale od učenia pýta desať zlatých, a z toho nespustí ani babky. Náš chudobný otec ale toľký počet peňazí nevie shromáždiť. Z tej príčiny sme sa my starší bratia podujali na zaopatrenia týchto peňazí!“

„Dobre tedy milí synovia, — riekne hospodár — jako dobrým bratom dám vám tých desať zlatých, jak budete dobre a usilovne robiť, aby som bol potom s vami spokojný.“

Naši dva pacholci neunavne pracovali na horúch dňoch. Za rána oni vstávali najprvší, a večer oni líhali poslední. Robota im šla od ruky.

Keď sa šťastne dokončila žatva, hospodár im vyplatil desať zlatých (= 20 korún) s týmto slovmí: Svedomite ste si vyslúžili vašu plácu, a just preto vám obom dávam navyše ešte jednu zlatku (= 2 koruny).

151. Nádenník.

Opustená som sirota,
od mladi ma trela psota.
Čo som zdedil po otcovi?
Hneď je počet môj hotový:

po pohrebe hned v tretí deň
bola, pravda, chalupa len;
slamou pošíty starý dom
pre dlh udreli na bubon;
a mňa potom vyvedli von.
Mať moja plače a fiká:
Ostala nám len motyka
a sekera bez poriska.

Posteľ moja je zem holá,
a letník modrá obloha.
Statku nemám ani srsti,
ľahnem pod ker, dažď ma krstí.
Ovca u mňa nezablačí,
zlodej v noci ma nestraší
veď čože tam bude kradnúť,
kde je vždy prázny, pustý kút?

Nuž a či mám preto zúfať.
a opustiť starušnú mať?
Oj nie! veď mám zdravé údy,
vyživím sa dosť u ľudí;
vždy odmenia silnú ruku
i na vode i na suchu.

152. Výslužný chlapec.

Jeden roľník okopával na poli kukuricu so synkom. Tade šiel jeden pán, ktorý sa chcel do susednej dediny dostať. Ale cestu, ktorá by ta vedla, neznal. Oslovil tedy roľníka takto: „Prosím vás krajanko, buďte tak laskavý, ukázať mi cestu do susednej dediny.“ „Vďačne, — odpovedá ten dobrý človek — i chlapca môjho prepustím, aby vám ju, milostpane, pokázal, a vás cez les previedol.“

„Poď tedy synku,“ rečie pocestný. Dobrý chlapec hotový bol k úsluže, radostne išiel s nim.

Keď prešli les, už bolo vídať i dedinu. Pocestný siahnul do vaku a vyjme dvaciatnik (= 40 halierov) reknúc: „Tu máš môj synku, za ochotnú úsluhu ťa obdarím.“ Chlapček ho nechcel prijať. „Ďakujem pekne milostpane odpovedal on — nemôžem ho prijať. Ja som túto maličkú službu nevykonal za peniaze.“ „Len si vezmi, malý synku, — hovorí ďalej pocestný — zide sa ti na papier alebo na knižku, lebo ti po tvári poznávam, že si ty žiačik.“ Na to chlapec vtisnul do vaku ponúknutú odmenu a dal sa do behu.

Dobrý chlapček navrátil sa k otcovi. Ta idúc sretnul sa so starým žobrákom, a obdržanú od neznámeho pána odmenu jemu dal. Roľník sa veľmi tešil, že má tak dobrého syna. Potom oba až do mraku kopali v dobrej mysli. A dobrý otec chvíľkami poučal syna o mnohých užitočných vecach.

153. Porekadlá a poslovice.

*Nemoc centom prichádza a lôtami odchádza.
Čert má mnoho cukru, i hriech robí sládkým.
So suchým i surové shorí.
Z malej vody, malé ryby.
Čo je v piesni, nech sa kliesni.
Sytý lačnému neverí.
V cudzej nádobe hrach nevar.
Spech skoro umiera.
Za mladí sa trň ostrí.*

Jablko nepadá ďaleko od stromu.

Nevidí ďalej od nosa.

Muchy lapá a voly púšťa.

Vtáka poznať po perí, a človeka po reči.

Kde sa dobre vodí, ta sa rado chodí.

Kde jeden čihy, druhý hota, tam nebýva dobrá robota.

154. R o ľ a.

V marušian doline žil v jednej vsi jeden chudobný človek menom Ondrej. Chalupu mal na konci dediny, na neobrábanej pusteľ pôde, ktorú z pod burianu a bodláča ani vídať nebolo. Raz pod žatvou v zádušnej horúčosti Ondrej sa v chlárku jednej chabzdy vyvaloval. Práve tadial vlezol jeden roľník hodný voz pšenice. Ondrej závistlivým okom pozeral na ten voz a sotvy hlavou kývnul na srdečný pozdrav roľníkov.

Roľník trocha zastal a takto prehovoril k Ondrejovi: „Priatele, ty by si rok po rok mohol žať viacej pšenice, jako to, čo na mojom voze vidíš. Ten toľko zeme vyrob každodenne z tejto pusteľ zeme, koľko tvojim lenivým telom zaujmeš.“

Ondrej si na srdce vzal túto dobrú radu. Vykorenil si zo svojho pozemku bodláča a všakovú smet. A na tento spôsob prišiel k dost peknej roli, ktorá ho ani babku nestála. Táto náležite vyrobená zem o nedlho takú úrodu donášala, že sa ňou Ondrej i s deťmi poriadne vyživil.

155. Vlk a komáre.

Letní úpek, prázne črevá,
na tom sa vlk mrzí, hnevá;
krdel štíplíc letí k nemu,
chce mu zahrať nôtu jednu.
Vlk sa zdráha počuť pieseň,
hladný je on, žral by on len.
Tu mu prímáš na nos sadne,
„Jednu pieseň milosť pane.“
„Netreba, dnes mám tuhý pôst
v pokore chcem stráviť slavnosť.
Prídte ko mne na Ondreja, *)
vtedy budem držať mena,
dá si zahrať moja žena.“
Ale mušky preč sa nehnú
kolo vlka hrajú, hudú;
hudú jednu, hudú druhú
pieseň omrzlú a smutnú.
Hudba mušiek, prázne črevá:
toto vlka mrzí, hnevá!

156. Valach. **)

Tichý a príjemný je živôt valachov. Od jari do jasení je na holy, potom po strniskách v poli. Nosí vysoký opasok a klobúk široký obíjaný. Zo zelených grúňov díva sa po kraji, zapichne valašku do zeme a sadnúc si na ňu gajduje alebo hrá na fujare. Ovce sa okolo neho rozpásajú po polanách,

*) To jest: v pozdnú jaseň, keď už komáre podochli.

**) K horňo-uhorským pomerám primerané.

úbočinách alebo po strnisku. Nemusí sa moc unúvať, lebo ovce sa vždy vo vedne držia, vo vedče odhrýzajú krátku trávu, a len zriedka kedy odlúči sa jednotlivá ovca od krdla. Bystré barance síce tiež zo všetečnosti odbehnú, ale sotvy sa oddialily na jedno strelenia, už blačia za materou. Kadenáhle valach zbadá, že sa daktorá ovečka odlúčila od stada, alebo že chce na zahájenú pasu ubehnúť, pošle za ňou svojho psa, a ten ju dozenie. Valasky pes sa tomu tak dobre rozumie, jako i sám valach. Bez rozkazu dáva pozor na stádo, bedlí, aby ovce do škody nešly; preto si často sadne na druhú stranu oproti valachovi, aby ovčie stádo z oboch strán bolo ostríhané a hájené.

Daraz pes nevie zo slova uhádnúť, kam ho chce gazda poslať. Tenkrát valach zdvihne skalú alebo hrudu a na tú stranu ju zahodí, v ktorú chce poslať psa, a pes hneď a hneď uhádne žiadosť gazdovu. I ovce zrozumejú tento znak, a jaknáhle uvidia, že sa valach nahnul k zemi, na skutku sa sbehnú do hromady, a ktoré sa boly oddialily, k druhým príbežia. S ovčím stádom chodia i kozy, bárs tyto po pravde neprisluchajú k ovciam. Koza sa nedrží tak ticho a krotko jako ovca, a rada sa odlúči od krdla, vydriape sa na ohradu a na kry, kde si mladú, zelenú chvojinku hľadá, lebo túto viacej ľubi nežli trávu.

Keď mrká, valach zavolá na psa; oba potom zoženu stádo, a uberajú sa na holy do saláša, a na domášnej paši domov. V teplejších krajoch ovce pod holým nebom zimujú. Ovce zapierajú na holy do košiara, aby sa nerozprchly, a valasi sa utiahnú do koliby na noc, kde pokojne spia. Koliba je sprá-

vená z dosák alebo z rohov (tenších driev), a pod Kárpátmi na holách býva pokrytá len kôramí. Ohniska v nej niet ani peci, oheň kladú na zemi, a dym odchádza, kade sa mu páči, kade je kratšia cesta: cez špáry a diery alebo dvercami. Jeden bok koliby je vystlatý kôrami, tam spia valasi pokojnejším snom, jako mnohý boháč v hodbavných perinách. Z nočného sna valacha len brech psov zobudí dakedy; strážny pes i v noci koná svoju obhajnú povinnosť. Keď sa blíži dravý zver alebo cudzí človek ku kolibe, pes začne srdite štekať, a brechom dáva svojmu gazdovi návestie o nebezpečenstve.

Na úsvite, keď podojili ovce, bača odvára syr, a valasi, každý so svojim krdlom a psom, ženú ovce na pašu. Ovce chovajú pre vlnu a pre syr. Zo syra robia brindzu a oštiepky. A valasi pijajú sladkú alebo kyslú žinčicu.

Ovce sťahujú dva razy do roka u nás pod Kárpátmi, na Jura, keď majú ísť na hoľu a o Michale. Ovcu stisnú medzi nohy a veľkými nožnicami strižú z nej vlnu. Gazdovia naši jednu časť vlny predajú za dobrý peniaz, a druhú doma zrobia na odev.

Z oviec, okrem vlny a syra, ešte aj inší úžitok berú gazdovia. Najtučnejšie jarky a barany predajú mäsiarom, a mnohé doma porežú a nasolia na zimu. Baranina je chutné mäso. Z ovčích koží vyrábajú kožuchy, remeň na obuv, rukavičky, potom zimušné čiapky a iné články priemyslu; z loja robí sviece a mydlo svečár, (sviece leje alebo máča a mydlo varí).

157. Mladý fujarník.

Pri ovečkách na polane
 mladý pastúch na peň sadne,
 a prepletá na fujare.
 Zvučí pieseň tichá, dumná,
 boľné city budí u mňa.
 Čože ma to tak vždy bolí,
 keď fujara zašveholí?
 Oj, to moja mladosť zašlá
 privodí ma hneď do žiala!

Duj šuhajko do fujary,
 ty si mladý, a ja starý,
 teba teší živôt a svet;
 a zo stromu môjho veku, —
 zaťal mu čas ranu veľkú,
 prchne radosť, prchne už kvet.

158. Hortobágy.

(Úryvok.)

Dolňozemská púšť, zem šíra, holá
 nesmierna si jako ta obloha!
 nemáš konca, nemáš anikraja,
 oko ľudské — to neprehliadne ťa!
 Šiarnik, volár, a betárov veľa,
 vól, kôň, ovca — ba i zver šelma
 v smeši po nej túla sa a behá.
 Nevídať domy — zrazu mestá, vsi
 visia v povetrí hore nohamí.
 V dialku hľadá na studni paluba,
 na parohu orol sa obdlúba;
 vietor vyje v trsti kormútlive,
 mece prach v oči zverom, byline.

Hejná vtači krúta sa v povetrí,
 jedna spieva, druhá škrečí, vreští,
 hladný racúch chce mať postný obed,
 za rybou vietí, pre ňu robí škreč,
 darvaj píska, preráza biča plesk.
 Zdurná krava, tela, krotká ovca
 nie je v puste bez kolompa zvonca.
 Hlas fujary sa ozýva z kopca,
 V poludní bujtár stojí pri zrube
 s vedrom — a druhý trúbi na trúbe;
 erdží smädný kôň, pýta si vody,
 a býk ručí, chce piť, kole voly.
 Tu je čárda! — tam bociaň hniezdo má,
 šiarnik, volár: uhor od koreňa,
 sedá v čárde, pýta holbu vína,
 Taký je Hortobágy! — pustatina
 tam v chotári mesta Debrecína.

159. Meštek.

Ilonka bola veľmi milé dievčatko, z dobrých vlastností jej len tá chybuvala, že neznala byť trepezlivá.

Keď sa mala učiť a našla ťažkosti: hneď odhodila knižku. „Ah! toto sa ja nikdy nenaučím!“

A keď sa prechádzala v zahrade medzi ovocným stromovím, takto sa žaluvala: „Predca to len dlho trvá, kým jablká, hrušky dozrú. „Ja sa toho nedočakám.“ Pochytila žrdočku a odronila niekoľko nezrelých hrušiek, zedla ich, ale potom veru aj ochorela.

Keď mala cverny zvijsť, a keď sa jej asnáď zadrhly, netrpezlivo ich sem tam metala, hádzala, kým sa jej tak nepomotaly, že musela matku volať na pomoc.

Tak robila pri každej práci, hocaj ju matka pre túto chybu mnohokrát i vyhrešila.

Raz ju bola mať upozornila, že sa približuje deň otcovho mena. „Veľkú radosť by si spôsobil otcovi, keby si mu upletla meštek.“ Ilonka sa ukázala ochotnou a chytila sa do práce. Ponevác ale robota len pomaly šla od ruky, už ju hned prvý deň nehala trpezlivosť a chcela pristaviť robotu.

Druhý deň ju pojala matka k hodinárovi. Uňho na stolíku bolo mnoho rozličných malinkých koliesok, klinčekov, šraubov, pier do hodín, a iných drobných vecí.

„Čo budete, pane, s týmto drobiskom robiť?“ opýtala sa Ilonka hodinára. „Poskladám ho moje dieťa, z toho budú hodinky,“ odpovedal privetive hodinár. „No bude to za robota! rekla Ilona — tyto klinčeky, kolieska, perá a šraubočky poskladať!“ „Trpezlivosť premôže všetké ťažkosti — odvetil hodinár. Ak máš vôľu, ostaň u mňa na hodinku, uvidíš, jako sa zostavujú hodinky.“

Ilona tam ostala, a s pozornosťou hľadela, jakò pracuje usilovný hodinár. So svojími nástrojami hned jedno, hned druhé koliesko alebo šraubu pochytil a s veľkou trpezlivosťou skladal. Jestli nektorý kus nedobre pristával, opíli ho, kým sa nestal spôsobilým dokonále prilihovať na svoje miesto.

Nenáhlil sa, ale točne a dokonále robil, a hľa neminula ani hodina času, už hodiny visely na stene a chodily.

„Vidíš dieťa moje, povedal hodinár — s trpezlivosťou a pilnosťou všetko možno odbaviť.“

Ilonka mlčala, ale nezabudla poučení, ktoré počula. Dôjdúc domov s matkou od hodinára, hned

sa prichytila k. pleteniu meštaka a s radostou skúsila, že jej robota deň po deň robí pokroky. Meštek bol dohotovený ešte pred určitým časom.

Ilna bola blažená, že mohla otca s meštekom prekvapiť.

160. Vrabec jako radca.

Daj pozor na seba, abys tak nepochodil, jako vrabec, ktorý dával radu druhému, a sám seba od nebezpečenstva zabezpečiť nevedel. Stalo sa bolo, že divé holubi na vrcholci jedneho vysokého stromu hniezdo robili. Líška zbadala, že v hniezde sú mladé holúbätá. Krikom volala na holubi: „Naskutku mi dolu zhoďte jedno holubiatko, ináčej vyleziem na dreveso a spustoším vám holúbätá všetké spolu i s hniezdom.“ Holubi sa naľakali a neznali ani, čo si počať. Konečne vrhli na zem jedno holúbä, s ktorým líška ihned odskočila. Keď už bola odišla líška, vrabec poučal holubi hovoriac: „Keď sa navráti lstivá líška, nič jej viac nedajte, ale povedzte toto: Naše holúbätá sú tu v hniezde, poď hore, jak máš dosť odvahy!“ Keď nazpät prišla líška, holubi jej nedali nič. Líška sa hned dovtipila, že ím dal radu sediaci na blízkom hlohu vrabec. Naň tedy obrátila svoje oči a rozmýšľala, jako by ho mohla prekabátiť. „Dokonca ste vy len vtáky slobodné živočíchy — vavela ona — ta zaletíte, kam sa vám len ľubi. Len to je škoda, že sa v zime nemôžete uchrániť pred vetrom a mrazom.“ „To nič nerobí — odpovedal odvažlivý vrabec — keď z prava fúka vietor, pod ľave krydlo si vopcháme hlavu; a jestli z ľava, vtedy pod

pravé krydlo, a tak sme ochránení i od vetra i od mrazu.“ Ešte viacej štebotál vrabec, ale líška mu skočila do reči. „Privysoko sedíš, nerozumiem čo vravíš; lebo som hluchá: poď bližej.“ Vrabec zletel k líške. Teraz sa ho líška opýtala: „jako by si urobil, keby vietor dul z pravej strany?“ „Takto!“ povedal vrabec, pod krydlo vopchajúc hlávku. — Líška chytró chvatla a zedla vrabca.

161. Sirota.

Zimný vietor, vietor zimný
po dolinách pustých vyje,
roveň, výšky havrania noc
plaštom svojím mrazným kryje.

Všade ticho, všade divo,
jakoby svet vymrel razom.
V cintorine žalostivo
kvíli mladík bôlnym hlasom.

Ach, čierna zem, studená zem
otca môjho si prikryla,
ach čierna zem, studená zem
mat' moju si pohrobila.

Zostala som opustená —
so mnou bieda, núdza, psota;
kam sa podim neskúsená
opustená ja sirota!

Mati moja sladká, drahá
vezmi si mňa, vezmi k sebe,
ach tatičku, tatičku môj
syn tvoj túži len po tebe.

Vezmite mňa, — vo svete niet
viac milosti a pomoci,
musím žiaľiť, a biedu trieť,
horko plakať vo dne v noci.

Zima údy moje mrazí,
hlávkku moju ľudia bijú,
jarmo ťažké osúd valí
na mladuškú moju silu ;
ach otče môj, dobrá mati,
vezmiže mňa, vezmi k sebe ;
Bože ráč sa zmiluvati
a poprej mi slávy nebe.

Ostrý vietor, vietor zimný
po dolinách snežných vyje,
roveň, výšky mladé ráno
pláštom svojim jasným kryje.
V cinterine hrob tichučký
a na hrobe tom sirota
krížik objala maličký,
a skončila púť života !

162. Vrchy a doliny.

Zem nie všade je tak rovná a hladká, jako voda v jazere alebo podlaha v izbe ; ona je hrbolovatá a jamistá, to jest : na jednom mieste je hlbšia, na druhom vyššia. Menšie vyšiny zovú pahorkami a kopcami, väčšie vrchami. Kopcov a pahorkov jesto viac, nežli vrchov. Vrchy dvyhajú sa do vysoka nad vôkolím. O nektorom bys myslel, že až do neba sahá. Medzitým predca sa dá na ne vyliezť ; na dajeden i koňma, na druhý len pešky. Najspodnejšiu čiastku vrchu volajú pätou hory, vrcholec temenom, končiarom, chrbát čere-

ňom, kosmé boky úbočou, kolmé zrážou aj strminou. V daktorom kraji niet žiadnych vrchov. Ďaleké vrchy vyzerajú belaso, bár sú v skutočnosti zelené, plavé alebo sivé jako ostatnia zem.

Vysoký vrch málo kedy leží samojediný; pravidelne ich je viac po hromade v dlhých radách; v tomto páde ich menujú súhorím. Často je viac vrchových radov vedľa seba alebo proti sebe: to je pohorie, to zaujíma celé kraje, a každé má svoje meno. Medzi dvumá blízkymi vrchami bývajú prirodzené úžlabiny: toto sú tak zvané doliny. Úzka dolina sa volá: priešmyk, hornia užina, žrielo. Keď sú vrchy veľmi vzdialené od seba z doliny (medzi nimi ležiacej), sa tvorí roveň. V dolinách je príjemne cestovať: obyčajne podľa potoku alebo rieky ide človek. Vo velikánskej rovine byť na púti, je omrzlé; deň po deň len včerajšie predmety vidíš tam.

Keď výndeš na daktorý vrch, táľ všetko ináčej vyzerá jako dolu. V úpätku hory si ešte videl sady, vinohrady, lučiny, úrodné polia; ale kadeňáhle vystúpiš do istej výšiny, miznú role; lebo v strmých úbočiach je orba obtížná, a potom ani zrno nedozre v chladných výšinach. Na miesto poľa nájdeš lesnatú horu, hoľu, pašienky, kde sa pasú ovce, kozy, alebo rožný dobytok. Ďalej ku končiaru nerastú už ani stomy, len kriaky, a koso-drevina. Na vyšších končiarach už ani týchto niet, iba skaly sa nachádzaju. Tyto úskali m nazývame. Končiare vyšších vrchov sú obyčajne také uskalia. S končiarov hôr sa dá ďaleko videt cez luky a

dediny, ak druhé vrchy zraku prekážky nerobia. Vidno mestá a v nich belejúce sa domy, z pomedzi domov kostol a väžu vyzdvihovať sa. Vidno na rozsiahlych rovinách pasúce sa stáda statku, krdle oviec, zelené lesy, biele, ligotavé rieky a potoky, ktore sa točia cez doliny.

Na hoľách obyčajne býva vietor, i povetria je tam chladnejšie jako v dolinách. Keď lezieš na vysoký vrch, pravda sa rozohreješ a ustaneš? Pozapínaj si dobre kabát, lebo vietor ťa snadno nájde, a prestyďneš v hornom chladnu. Často vrchy ešte pokrýva sneh, a v dolinách už orú roľníci, a pastier vyháňa statok na pašu. Vo veľmi vysokých horách sneh sa len zriedka kedy, alebo práva nikdy netopi. Hmly a chmáry rady sa zdržujú na vrcholcoch hôr. V doline je často ticho, luče slnca príjemné teplo rozširuju, keď vo vrchoch žúri víchrica a pere sneh do holých skál a do večne zelenej syhliny. Preto sa nachodí v horách mnoho prameňov; sneh a častý dážď im v hojnosti dodávajú vodu.

163. Prostonárodnia pieseň.

Hybaj dnu, hybaj dnu, milý, drahý vtáčku,
 dal som ti urobiť zo zlata klietocku,
 zo zlata klietocku, zo sriebra dverčeky,
 a z drahých kameňov oba válovčeky.
 Nechcem ja, kým žijem o klietke chyruvať,
 mám ja zvyk, mám ja zvyk v prostej hore bývať;
 v prostej hore bývať, na konárky sedať,
 semiačko zrelé jest, rosou sa napájať.
 A klietka je žalár, nech priam bude zlatá:
 slúb mi hory doly, nepôjdem ti ja ta.

164. Krásny dub.

Ovčiar so synom práve sa ochládzali v tieni jedného duba pri hradskej ceste, keď tadial šli traja honvédi do blízkeho mesta. Malý ovčiarov chlapec už z ďaleka videl týchto hrdinov a obdivoval ich skvelý oblek a zbroj, a ťešil sa v tom, že všetci traja zastali pred dubom a dlhší čas obdivovali ho.

Honvédi preto zastali, aby pekný zriedkavý dub náležite obzreli, ale nie, aby sa chlapcovi na ukažku vystavili. Jedon z duba obdivujúcich víťazov po ukončenej obzerči nemohol obstať, aby takto neprehovoril: „Veru je to ozajst utešený strom, keď by som jeho drevo mohol na dúhy upotrebiť, veru by som vedel mnoho sudov narobiť.“ Valach nechcejúc nehať tyto slová bez odpovedi, obrátil sa k honvédovi a povedal: „Verím, pán debnár, len to je škoda, že drevo z toho dubu nie je na dúhy veľmi súcé.“ Ani druhý honvéd nevedel v sebe udusiť svoju túžbu a obdivujúc strom prevravel takto: „Keby som smel olúpiť kôru z tohto stromu, za celý rok bych sa nemusel starať o dub“ (trieslo). „Ej ej, — odvetil ovčiar — a či by vám, pán koželuh, nebolo ľúto tento krásny strom zahubiť?“ Naposledy i tretí hrdina sa ohlásil týmto spôsobom: „Ale je mnoho želudi na ňom! Keby ho moje svine pojedly, veru by sa hodne vytučily na ňom, a ja by lacno mohol sekať dobré mäso v mojej jatke.“ Jako toto počul ovčiar, skočil z miesta, podošiel k hovorivšiemu, a toto povedal: „Pán mäsiar, budúci týždeň udrú túto želud na bubon, (budu ju odpredávať); jak máte vôľu do kúpy, môže sa vyplniť vaša žiadosť.“

Traja víťazi po tejto rozhovorke sa odobrali od valacha a odišli. Malý chlapec zadivený ihneď sa pýtal otca: „Nuž otce ale vy osobne poznáte týchto pánov? — ako vy to viete, že je jedon debnár, druhý koželuh a tretí mäsiar?“ Syn môj! zošiat, sice by mi nebolo možno byvalo to súdiť, že čo sú za ľudia ti víťazi, po reči ale som poznal, že je jedon debnár, druhý koželuh a tretí mäsiar. Tak hľa, synku, možno ľudí poznať po ich reči a z ich skutkov. Každý človek najradšej rozpráva o svojom povolaní. I dobrých ľudí možno rozoznať od zlých; mrcha človek hovorí zlé, a mrzké reči, a dobrý vedie reč dobrú, poučnú a užitočnú. Chráň sa od takých ľudí, čo radi o zlých vecách hovoria.

165. Povetrie.

Jestli rýchlo pohybujem ruku alebo keď s ňou okolo tvári oháňam, cítim volákusi chlaď kolo sebä. Táto chlaď je povetrie. Keď idem zahasť sviecu, z pľúc vyfúknem povetrie na plameň sviece. Povetrie dýchame do sebä nosom a ústy. Povetrie je také teleso, ktoré síce vidieť nemožno, ocítiť sa ale dá. Povetrie nájdeme všade pod holým nebom tak, jako i v domách. Cez povetrie možno veľmi snadne prenikať. V lete býva povetrie teplé alebo horúce, v zime studené, v jaseň chladné, črstvé.

Povetrie je tekuté snadno pohyblivé. Povetria ľahký, tichý pohyb vetríkom, silnejši vetrom, a najsilnejši víchrom, povetricou zovú. Vietor ženie oblaky, suší zem, ženie plachtovú loď. Víchor a povetrica mnohokrát veľkej škody narobia; domy

a stromy povyvracajú, polámu. Z druhej strany ale víchrica býva aj užitočná, ná koľko čistí vozdušný kruh.

Povetrie je nevyhnutne potrebný živel, pre človeka a živočíchov tak, jako pre byliny. Bez povetria by sme nemohli žiť, ani len pár minút. Veľký dar boží je teda, že povetrie nám stojí všade po hotove a je bez úsilia k dostaniu.

166. Vietor a chmára (oblak).

Pane vietor, či ste blázon?
Sociate ma chmat za chmatom,
či nemáte pre mňa miesta,
dost široká vám je cesta.
Takto dudre čierna chmára,
keď s ňou vietor žarty stvára:
socia ju on, trhá, kmáše,
v roveň pudí z grúňu, z paše,
socia napred, socia na zad,
nemá sa on chmáry čo báť;
naháňa ju cez nebesá,
cez dúbavy, hory, plesá,
ženie, socia, pudí ta len,
kde od žízni hynie už zem;
dotiaľ ju on durí, plaší,
kým nezmočí oko v plači.
Vietor hučí, láme v húšti,
chmára do plaču sa pustí;
plače dotiaľ, slzy chrýľa,
kým nezmokne každá byľa.
Vtáčky, statok, smädné studne,
pusté kraje, úboč, grúne:
všetkým vlaha dala sily
i stromy sa zotavily.

Koniec dažďu! už je chvíľa.
Chmára s vetrom sa zmierila.
V modrom ruchu západ stojí,
a východ — ten dúha kojí.

Tak prejde i náš zármutok,
Potecha utre slzy tok! —

167. K r t.

Krt je asi toľký jako päšť; hlavné čiastky jeho tela sú: hlava, driek a nohy. — Ponevác krt má štyri nohy a na tele srst, na prvý pohľad môžem povedať, že je nie ani vták, jako kura, ani žižala, jako mucha. Krt je s a v e c. Telo krta pokrývajúca srst je čierna jako sadza, drobná a tak mäkušká jako zamat (aksamiet). Telo jeho má válcovú ličaj, na ktorej drobulinké oči a uši jeho pre srst nemožno tak snadno nájsť. Z prvu mysleli, že je tento tvor slepý, preto ho aj slepaňom nazývali. Krtove prednie labky vyzerajú jako ručičky a sú silné, lebo musí neborák s tymito rýpať zem. Krt len zriedka vystúpi na zem, riadny jeho byt je pod zemou, kde cez tunele prechodí z jedného miesta na druhé aby si pokrm hľadá. Tunele si krt musí sám robiť; ale to ochotne robí, bo vtedy nájde mnoho chrobače a črviakov, ktoré ihneď s chutou pojedá. Krt je savec živiaci sa chrobačou. Ľudia ho prenasledujú, lebo sa domnievajú, že odžiera korieňky rastlín, nuž ale chudáčik on nemá ani také zúbky, jako ích majú živočíchy ty, čo z bylín žijú. Krt sa živí len chrobačou a škodlivými črviaky, ktoré, keby ích krt nepojedal, korene rastlín by odžieraly.

To je pravda, že krt dakedy i byliny vyryje, ale pri tom všetkom je on tvor viacej užitočný nežli záhubný. Na zimu sa musí krt hlbšie v zemi ukryt, aby nezamrznuł.

168. Pokuta za neposlusnosť.

„Dajže pokoj, synku drahý,
daj malému psíčkovi;
daj naň pozor, neutop ho,
dáme mu my príchovy.“

„Ešte je len biedné šteňa,
ale keď sa otúži,
na zlodeja bude štekať,
ku stráži nam poslúži“

Tak mať dobrá napomína
synka svojho v dobrote,
ale tento hlavaj húta
už o inej robote.

Šibal beží on na rieku
tam k lavici vysokej,
a mladého psíčka hodí
ta do vody hľbokej.

Od radosti si už skákal,
že sa psíček topí tam,
tu lavica slabá pukla
a chlapec z nej padnul sám.

„To je trest za neposlusnosť“
dobehnúc mať hovorí,
a hlavaja šibe prutom,
o hlade ho zatvori.

169. Krumple (zemiaky).

Ťažko sa nájde užitočnejšej rastliny nad krumplou. Nie je ona síce tak vysoká jako dub; nie tak krásna jako ruža; nemá takej vône, jako fijalka, a preca ju každý človek rád, lebo krumpla je lacná a záživná potrava pre bedára, a na stole boháčovom je ona tiež vítaný host. Temer všade sa urodí; málo opatery potrebuje, a prácu hojne odmení; málo ktorý rok pochybí. V daktorej krajine ľud sa skoro len samými zemiakami živí.

Keď zasadíme celú krumplu alebo len jeden okrajok do teplej zeme, za pár dní výnde. Keď je stopka na piadň zvýše, treba ju po prvý raz okopať; a keď má ísť do kvetu, ohrebáva sa druhý raz, potom ona rastie a kvitne. Kvet má ona biely, belasý alebo červenkový vedľa toho, jaká bola sama krumpla. Z kvetu sa zrobia bobuľky toľké asi jako malý orech; tyto sú veľmi planej chuti, a nie na jedenia síce. V bobuľkách je semä; keď bobuľky dobre dozrú, semeno sa dá upotrebiť. Keď ho zaseješ, dá úrodu. U nás ale zo semeňa nedochovávajú krumplu. Zemiaky vykopávajú v jasení. Nezrelá krumpla je veľmi nezdravé jedlo. Keď prinesli prvú krumplu z Ameriky do Európy, nejedna podivná prihoda stala sa z ňou; jednu takúto vám rozpoviem.

Franc Drake, chýrečný anglický námorník, bol prvý, čo poslal krumple do Európy, a síce jednemu svojmu priateľovi na ukážku, v sprievode nasledujúcich riadkov; „Ovocina tejto rastliny je tak chutná a ráživná, že i pre Európu považujem za potrebné

jej dochovávaní.“ — Tyto riadky ale zapríčinily nedorozumenia, nakoľko rečený priateľ pod tým slovom „ovocina“ chybné rozumel ty zelené bobuľky, čo z kvetu na vňati vyrastajú.

Pod jaseň, keď domnelá ovocina trochu ožltla, dal ten pán prichystať veľký obed, na ktorý pozval i niekoľko vznešených pánov. Za mnohými vzácnymi jedlami donesli konečne jednu prikrytú misu. „Pánovia! — rečie domáci pán — mám česť jednu novú ovocinu preukázať, ktorej semeno poslal mne môj priateľ Franc Dráke, s tým odporúčaním, žeby bolo prospešné i v Európe ju udomáčniť, lebo že rodí chutnú a záživnú ovocinu, — okúsme ju.“

Na tyto slová všetci hostia zatúžili okúsiť neobyčajné jedlo a rad radom ho zakúšali. Ale nardarmo sa snažili nájsť v nej dáku dobrú chuť, lebo bobuľky skutočne boli veľmi plané, pri tom všetkom, že ich skvosne prichystali s cukrom korením a črstvým maslom.

Páni hostia jednohlasne ten súd vynesli: možno, že táto ovocina dá sa dochovať v Amerike, ale v Anglicku nedozre. S týmto sa skončila hostina a zahradník dostal rozkaz, aby daromné krumplové stopky vytrhal.

O nedlho potom, jako sa ten pán v jedno ráno prechodil v zahrade, volájake čierne, okrúhle bulky videl okolo ohňa, ktoré boli rozkládali zahradnícki pomocníci z vytrhanej suchej stopky. Rozdával jednu z buliek, nuž príjemná jakási vôňa udrela ho v nos.

Opytuje sa zahradníka, čo sú to za bulky? Tento to odpovedal, že ich našiel na koreni tej cudzej rastliny. Teraz pán začal rozmýšľať o veci.

Dal posbierať zemiaky, jednoducho ích prihotoviť, i tých istých pánov pozval na ne. Keď dali na stôl čadakávané jedlo, vyrozprával ím, jako schybili v predešlej okuske, a to práve len preto, že on vtedy pôkladnejšie nevyskúsil vec.

170. Rátací majster.

Bol krásny jasenní večer; panský zahradník a dedinský richtár sedeli pod predstreším. V rozhovore rieknul zahradník medzi iným: „Mám už 54 roky“. „Na tri krále i ja budem 54 ročný“ — odvetil rychtár. — „Ďaleko sme my ešte od toho rychtár gazda — povie zahradník — kdo mnoho spáva, málo žije. Vy ale, povedzme si pravdu, dlho spávate pane rychtár!“

Na tyto slová skočil z miesta aj inácej náruživý rychtár. Zahradník ale vedel ho utíšiť, a k srdcu mu hovoril, aby nespával vždy až do siedmej hodiny. „Vidíte, pán rychtár, ja bývam točne o piatej už na nohách, tedy každodenne o dve hodiny dlhšie žijem od vás. To učiní 60 hodín mesačne, anebo 4 dni, a do roka 48 dní, ktoré ja z pred nosa pánu rychtárovi chycem.“

Rychtár sa smial: „Kdeže si sa ty ale učil počtovať?“ opýtal sa on zahradníka.

„To som sa naučil od mojej nebohej matky — rečie zahradník — tá všetko na svete vedela vyrátať a to len na päť prstoch. Nuž ale rátajme len ďalej! Ako 14 ročný chlapec stal som na zahradníctvo, teraz mám 54 roky, nasledovne za tých 40 zahradníckych rokov som práve o celých 5 rokov

dlhšie žil, jako vy pán rychtár, a týchto 5 rokov od jedného do posledného nasbieralo sa práve z tých raňajších hodín, ktoré ste vy každý deň po dve odchrápal . . . Čo poviete na to rychtárko?“

Rychtár vtisnul klobúk na oči, povedal dobrú noc, a zvrtnuc sa, odišiel preč.

171. Korheľ Janko.

Janko chce ísť za kováča,
ale perlík ťažký mu je
mlatom hafriť on zunuje;
Janko chce ísť i za tkáča,
no tam hučia cievky, špule,
brdom trieskať on zunuje;
Janko by stal za mlynára,
ale tam zas nosia vrecia
a ty tlačia chrbát, plecيا:
to je práca pre somára!
Stal do bane — no haviara
poznali hneď robotníka,
že mu je tma: skuhre, fika;
stal za učňa u hrnčiara,
hlinu miesiť len čo začal,
už ho majster ta odohnal.
Janko teraz chcel byť garbiar,
ale zóľa sa mu hnusí,
smrad z koží ho, vraj, zadusi,
bol by z neho slavný čižmár,
ale len čo k sáre sadne,
už mu číriž kyslým páchne.
Stolárom byť on tiež nechce,
struh a píłka ho unaví;
a krajčíra hlázoj páli
aj ihla ho pichne v palce!

Idú roky za rokami,
a náš Jano otrhaný
z dom' do domu chodí, žobre —
len mu je, vraj, v kréme dobre;
či je v noci, a či vo dne,
od pálenky on rád zmokne,
blaženosť, vraj, doňho vniká,
keď si durkne z kocúrika!*)

172. Č a s.

1.

Deň a noc, čiastky dňa, hodiny.

Keď pozremo na nebo, z postupu slnca sa dá určiť, že asi v ktorej dobe dňa sa nachodíme. To áno, ale v oblačný deň a v noci ne možno vidieť slnce, musejú nám tedy hodiny ukázať čas. Začiatok dňa nazývajú ráno, prosriedok popoludním, koniec večerom. Medzi ráno a popoludním je predpopoludnia, medzi obedom a večerom popoludnia. Prosriedok noci sa volá: polnoc. Zdvorilí ľudia si vždy pripomínajú čas: „dobré ráno! dobrý deň! dobrý večer! dobrú noc“ si prajú tak, jako to čas so sebou donáša.

Deň sa delí na hodiny; jednotlivé hodiny ~~po-~~kazujú ruky alebo bitie hodín. Ešte nik nepočul, žeby dobré bijuce hodiny viacej byly bily od dvanástich. Po dvanástej nebijú hodiny trinástu, ale z predku začne na nich biť jedna, potom dve, a tak

*) Kocúrikom volá slovenský ľud malý polrumplik.

ďalej z nova až do dvanástich. — Medzitým 12 hodín ešte nerobí jeden celý deň. Toto odtiaľ zname, že o pravom poludní na hodinách bije dvanásť, a o polnoci zase toľko; tedy musí ťdriet dva razy dvanásť od jedneho poludnia do druhého. Či bys už vedel z toho vypočítat, z koľko hodín pozostáva jeden deň? Každý deň bije dva razy šiestť hodina, raz ráno a druhýkrát večer. Podobne i 11 hodín bije dva razy; raz pred poludním a potom zase pozde večer pred samou polnocou. Dľa tohto tedy ten čas, čo uplynie od jednej polnoci do druhej, môžeme zvať jedným dňom.

V obyčajnom živote nazývame jedným dňom ten čas, cez ktorý stojí slnce na nebi, a kým je vidno. Pravda, že tento od slnca osvetľuvaný deň je raz dlhší, raz kratší; nuž ale nikdy je on nie štyriadvadsať hodín dlhý. Najsnadnejšie určíme dlhosť slncom osvetleného dňa, keď si zaznačíme, kedy výnde slnce, a kedy zapadne. O vysokej zime vychodí ráno o ôsmej, a po poludní zachodí o štvrtej hodine. Koľko hodín má vtedy taký jeden den? A noc? Keď výnde slnce ráno o štvrtej hodine, o koľkej má potom zapadnúť, aby bol deň práve šesťnásť hodín dlhý (od úsvitu až do mraku)? Raz v jaseení a raz na jar býva deň s nocou rovný. Či bys vedel povedať, koľko hodín je vtedy dňa a koľko noci? O ktorej hodine vychodí vtedy slnce, a o ktorej zapadá? Deň počítame nie len na celé hodiny ale i na pol- ba na štvrt-hodiny. Okolo obeđu, keď sa nám zachce jesť, radi by sme boli, keby čím skorej bilo dvanásť hodín. Dvanásť ale ešte nebude biť, iba o štvrt hodiny; tenkrát nám vraví mamka, že sú ešte len tri štvrte na dvanásť. Štvrt hodiny

je dosť dlhý čas, najmä keď čakáme za obedom.] ba vtedy sa nám každá minúta vidí byť prídlhou, ktorá v skutku je veľmi malý čas, ale i tu pri všetkej jej malinkosti, točno ukážu hodiny. V jednej hodine je práve šesťdesiat minút. Preto býva na hodinovom kružni odbarvené po pri šesťdesiat malých bodov a dvoje ručičiek, jedna dlhšia a druhá kratšia. Dlhšia ručička ukazuje minuty a kratšia hodiny. Keď stoja obe ruky na 12-tej číslici, vtedy je práve 12 hodín. Minutová ruka sa pohybuje rýchlejšie ako hodinová. Kým táto prejde od jednej číslici ku druhej, tamtá obíde celý hodinový kružeň. Kto vie povedať, koľko ráz obíde denne väčšia ruka kružeň, a kolkokrát menšia?

2.

Týždne, mesiace, roky.

Sedem dní činí jeden týždeň. Každý deň v týždni má svoje zvláštne meno. Ako nasledujú dni menovite jeden za druhým? Prvých šesť menujeme robotnými dňami, lebo v nich pracujú; siedmy deň je nedeľa. Táto je zasvetená Bohu a nášmu odpočinku. Mnohý človek užíva nedeľu len na parádu alebo na korhelstvo; takýmto činom ale nerobi Bohu k vôli.

Štyri týždne alebo radnej tridsať dní obsahuje v sebe jeden mesiac. Dvanásť mesiacov robí jeden rok. Šikovné dieťa má sa nazpamäť naučiť mená tých dvanásť mesiacov. Prvý je január, ktorý sa so sviatkom nového roku počína; a posledný je december, do jehož konca padajú túžobne očaká-

vané vianoce. Veľká noc býva najviac v apríli a turíce (Sv. Ducha) v máji alebo v júni. Rok má štyri čiastky: jar, leto, jaseň a zimu. Jedna-každá takáto čiastka pozostáva zo troch mesiacov; máme tedy tri jarnie, tri letnie, tri jasenné a tri zimné mesiace. Menuj i jedny i druhé.

Rok má tri sto šesťdesiat päť dní, to je práve dvanásť mesiacov alebo dva a päťdesiat týždňov. Po uplynutí jedného roku, všetko sa z nova začína. Nastane jar, leto, jaseň, zima; kvety, stromy sa rozzelenajú, a zarodia; ovocinu posberáme laňajším poriadkom. Na konci roku je každý človek starší o jeden rok: ale nekaždý človek stáva sa mudrejším, lebo sa ne usiluje každý čas svoj vynaložiť k učeniu.

Živôt človeka trvá viac rokov. Na počiatku je každý dieťa do štrnásteho roku, do štyriadvacateho roku mladenec abo mladucha, potom chlap alebo žena; od šesťdesiateho roku strarec, starucha. Detinskom veku má človek chodiť do školy a tam sa pilne učiť. Nektory človek zostane aj po dokončení detinskeho veku žiakom. Žiak sa musí pilne učiť a pekne sa riadiť. Ba i tým, čo mimo vyšších škôl, inú dráhu života nastúpili, prichodí verne a pilne pracovať. Každý človek je povinen svoj živôt a zdravia zachovávať, a dokým len môže, pracovať; žiadon deň nemáme tak prežiť, žeby sme v ňom dačo dobrého a užitočného nevykonali. Kdo tak nerobí, toho volajú daromníkom.

173. Domovina, vlasť.

To miesto, kde sme sa narodili, je naša ^{matka} otcina. Tu nás kolísali a opatruvali naši rodičovia. Pri dome mojích rodičov sú aj iné domy; lebo ľudia neradi bývajú o samote. Tak povstaly susedstvá a rad radom celá obec. Dobré susedstvo je v skutku boží dar. My s našimi susedmi žijeme v dobrom priateľstve. Deti susedov boli prví naši spoločníci v hre. S nimi som naraz začal chodiť do škôly a tak som sa potom obznámil s ostatnými deťmi v obci. Súdruhovia moji v hre a škole ma pojali k svojim rodičom. Takto sa mi potom stali všetci obyvatelia obci priateľmi. Preto nám býva milé naše rodisko, a keď sa časom i odstehujeme odtiaľ, vždy si žiadame prísť nazpät.

Okolo nášho rodiska jest viac obcí; za tými sú ešte druhé. Viac obcí (miest a dedín) spolu tvoria stolicu; zo stolic záleží krajina. Tá krajina, ku ktorej prináleží naše rodisko, je naša vlasť. Táto drahá vlasť nás chová a vychováva. Ona hojí naše krivdy. Jej ústavný kráľ a zákony nás ochraňujú. A keď zomreme, tejto vlasti mohly nás prikryjú. Naša drahá vlasť je: Uhorské kráľovstvo. Ona pozostáva z viacej čiastok, k nej prisluchá menovite: Uhorsko so spojeným Sedmohradskom; ďalej Horvátsko so Slavonskom a Dalmácia a Uhorské pomoria. Predkovia naši zaujali a udržali pre nás túto krásnu, túto požehnanú vlasť.

Uhorské kráľovstvo otáčajú druhé državy, a za tými sú zase iné. Mnohopočetné krajiny tvoria

jednu čiastku zemsku. Jedna takáto čiastka je Európa, v nej leží Uhorské kráľovstvo. Európa je veľká a obsahuje v sebe mnoho krajín; ničmenej ale ona neučiní ani len desiatu čiastku celej zeme. Lebo sú od nej o mnoho väčšie ostatnie čiastky zeme; menovite Afrika, Amerika, a od týchto ešte rozsiahlejšia Ázia. Od Európy je len jedna čiastka menšia: Austrália.

Každý domorodý občan Uhorského kráľovstva je synom tejto peknej spoločnej vlasti. Táto spoločná uhorská vlasť nám je všetkým drahou matkou, hovorme my bárs ktoroukoľvek rečou, bez rozdielu jazyku a náboženstva. Ale oproti tejto krásnej vlasti máme aj povinnosti. Máme nie len lúbiť túto drahú spoločnú mať, keď nám toľko výhod nadeluje; ale spolu i napomáhať ju v jej potrebách. Obete jej musíme prinášať, keď dorasteme, lebo vedľa veľkého básnika:

„V šírom svete, okrem tejto,
pre teba miesta niet;
či ťa žehná osúd, či šlahá,
tu musíš žiť a mrieť!“

174. Túžba za otčinou.

Vo vyhnanstve som ja väzeň
za hranicou — tam sa túlam;
ty domov môj, spanilá zem!
ty si podnet mojím dumám.

Láskou k vlasti lono horí,
či putujem v suché svety,
či sa plavím v svetomori:
mysel moja k tebe letí.

Keď vandrujú známe vtáky,
zvest o tebe od nich želám;
a keď víchor hne oblaky,
k tebe pozdrav môj vysielam.

Ale ty ma nepotešia,
neumenšia moje žiale;
chradnem jako mach a zelia,
čo na holej hynú skale.

Malá vieska môjho rodu!
ponevieram sa od teba
ako ten list, čo zo stromu
prudý vietor schytí, metá.

175. Drahá vlasť.

Veľký je svet — malá je v ňom moja vlasť,
ale túto vrúcne ľúbim ju ozajst,
druhou naša vlasť sa nedá nahradiť,
inde by ja tak blažene neznal žiť.

Predkov našich meč vydobil túto vlasť,
svatá mi je preto tuná každá chrasť,
modrá hora, pole, pusta, vabny háj:
to je všetko mne (spanilý) večný raj!

Nuže tedy bratia mladí som sa sem!
slúb zložený ten z vašich rúk nech prijmem:
že kým bude v našom lone srdce biť,
vlasti chceme všetci spolu mreť a žiť.

176. Odsľuž sa za dobrodenia rodičom.

Asi pred šesťsto rokami zachvátilo našu drahú
vlasť Uhorskú krajinu, veľké nešťastia. Za štvrtého
Bély kráľa uhorského privalilo sa sem z

daleka, z Ázie hrúza nepriateľov. Nepriateľský národ ten volali Tatármi, a bolo ich taká sila, že ich vojaci kráľovi nevedeli vyhnať z krajiny. Uhorský kráľ a jeho vojsko sa zrazili s Tatármi; ale bitku prehral. I sám kráľ len útekem si zachoval život. Tatári sa potom rozrôjili po krajine, a kadiaľ šli, všade lúpili, vraždili, dediny a mestá pálili/ Široko ďaleko bolo počuť nárek ubiedených Uhrov, ale ešte ďalej bolo vídať plameň a dym horiacích dedín a miest. Preto mnohí z obyvateľov opustili svoje domy, pokryli sa do jeskýň a utekali, kam sa len dalo. Toto bol ten zkažonosný tatársky vpád. Z ľavého brehu Dunaja každý sa snažil utiecť na pravý breh Dunaja, lebo cez rieku túto Tatári nevelmi prechodili. — V tomto osúdnym čase žila na ľavej strane Dunaja v jednej dedinke jedna stará vdova. Mala šesť synov, všetci šestoria bojuvali proti Tatárom, traja padli v bitve, traja v úteku našli svoju spásu. Po svojom návrate hľadali doma člnok. Chceli sa uchýliť na pravu stranu rieky. Medzitým starušká ich mať nechcela s nimi ísť: „Ja som už stará — hovorila ona — keď mňa zabijú, nebude pre mňa škoda, ale vy synkovia sa len ponáhlajte.“ Bratia si dali zrakom znak, objali matku, šikovali do ložky a spechom sa odrazili od brehu. Nuž ale, jako došli do prosried Dunaja, strhnul sa víchor, tak, že rieka veľké vlny hádzala a člnok sa chcel prekotiť. Starušká matka takto prerekla k synom: „Všetci zahynieme, lebo je preťažený člnok, hoďte mňa do vody, a tak sa oblahčí ložka, a vy sa ochránite.“ Jako toto počul najstarší syn, skočil do Dunaja, a зробil pokus plávaním sa zachrániť. Vlny ho opetne zarútily.

on sa ale vše vyšvihnul hore a napokon šťastlivo doplával na druhú stranu. Jeho bratia s člnokom už dorazili k brehu a teraz k nemu pospiechali. Neborák tak bol vysilený, že sotvy mohol stáť na nohách. Tatári potom, jako celú krajinu privedli na žobrácku palicu, odtiahli nazpät do Ázie. Uhorský kráľ Béla vrátil sa tiež domov, a jako dobrý otec staral sa o svojích nešťastných obyvateľov. Aj tato udalosť dostala sa mu ku sluchu, a povďačného syna kráľovsky odmenil. I Boh ho požehnal: dal mu dlhého života na zemi.

177. Pravidlá mravnosti.

1.

Pros pomoc od stvoriteľa
na začiatku tvojho diela;
živôt, odev i tá strava:
všecko nám on darom dáva.
Prvší po Bohu je rodič,
proti vôli nerob mu nič,
miluj ho len a stále cti,
abys dlho žil na zemi.
Starších v úctivosti maj,
orlom vrabec sa nerovnaj;
jakou mierkou nameraš ty,
takou tiež odmerajú ti.

2.

Za včasu sa uč statočnosť,
rob, čo nakladá mrav a enosť.
Zlé, čo sa tebe protiví,
to nerád máva aj iný.
Neber si vzor zo zlých ľudí:
dobrý človek ťa odsúdi.

V cudzý hrniec nenazeraj,
v cudzú pec si prsty nepchaj;
také veci nemiešajú,
čo sa nás nič netýkajú.
Keď ty nedáš ku zlu podnik,
i tebe neublíži nik.

3.

Skromný bývaj a bez pychy,
a ku všetkým milý, tichý,
žnie česť ten, kto seje pravdu,
a lož — tá len kosí haňbu.
Krotká dobrota, poslušnosť
narobí ti priateľov dost;
kto si pekne, mravne vedie,
ten pochvalu z toho bere.

4.

Štedré skutky netkaj nikdy
z lacnej v kúte pavučiny;
keď má byť vlk nasýtený,
nemôže byť baran celý:
sladkú radosť nám prináša
s biednymi útrpnosť naša.
Len skupáň na biedu šemre,
pred ňou on zapiera dvere,
rád bere, a nerád dáva
ani omrvinky zdarma.
Preto ho Bôh nemiluje,
že on pre seba žije.

5.

Buď dobrý na živočícha,
nakladaj s ním zkrotka, zticha;
nemuč, netráp živé tvory,
za ne ľudský cit hovorí;
čo len na žive v svete jest,
všetko cíti muky, bolesť.

I tvor žije z lásky Boha,
ušetri ho tedy zloba.
Ten, kto s tvormí nemá ľútosť,
i s ľudmi je ukrutný dost.
Keď sa prechodíš v zahrade,
abo v lese, vinohrade.
nekaz stromy, nehub vetvy,
len suché konáre kliesni.

6.

Čas vždy beží jedným dúškom,
i bystrý i drahý je on.
Čas nepostojí lenivým,
gazduvať tedy treba s ním,
čo sa ti dnes vykonať dá,
to neodkladaj na zajtrá.
Mravec je malý, slabý tvor,
ale v pilnosti je on vzor,
deň po deň pracuje, sbiera
od rána až do večera.
Vzorom ti bude i včela,
jako treba konať diela.
Proti povinnosti nebroj
keď dobre odhráš zástoj svoj:
sladunký ty budeš mať sen;
s modlitbou začni každý deň,
a pri loži pomni na hrob,
večierkom Bohu ďaky rob!

178. Nábožné hlasy.

1. Ráno.

Keď vôľou stvoriteľa sveta
v obzor slnce prvý lúč metá,
keď sa zorou východ zrumení;
milý úsvit po celej zemi,
v lese, vode, v obciach, v poli
všade živôt budí nový.

Tu zver stáva z lože svieži,
 vodu, stravu hľadať beží,
 tam vtak z nociľahu letí von
 vítať svit raňajším spevom.
 Ešte v tráve neuschla rosa,
 už v nej spieva trávnicka bosá,
 už ľahkým skokom barance
 na lúke stvárajú tance.
 Živočích i človek sa teší
 novému dňu, ktorý Bôh kriesei.
 Boh tvorstvu dáva, čo mu treba,
 Veselú myseľ, živôt, chleba.

2. Večer.

Prečo vše za svetlým dňom ide mrak?
 To od počiatku sveta býva tak,
 Keď dennie klopoty zmoria údy,
 a slabosť ovládze zvery, ľudí:
 tu ím vševládny pán Boh na pomoc
 posiela k odpočinku tichú noc,
 mraku On káže vystúpiť hore,
 a zastrieť tmou, čo je na obzore,
 — či je zdravý a či chorý
 uspať ľudí, uspať tvory.
 Mrak ích ukolimbá v sladký sen,
 kým úsvit nezбудí nový deň,
 a Bôh stráž drží nad nimi,
 nad tvorami svojimi.

179. Ranajšie vzdychy.

Po chutnom sne stávam hore,
 vítať vás červené zore.
 Hustý mrak rozraziť jeden
 už i slncový blesk stačí —
 i prekrasný urobiť deň!

Bože Tebä každá velebí
bytnosť na zemi i na nebi!
Blesky slnca k nám na Tvoj pokyn
prichodia z nedostupných vyšín;
Tebä sa koria hviezdy, svety,
Tebä poslúchajú búrky, vetry.
Tebä sa klaniam na začiatku dňa
v hlbokkej pokore i ja;
obráť aj dnes zreteľ na mňa,
daj mi do roboty chuti, vôle,
pilnosť nech mňa neopustí v škole;
chýb a pokleskov dnes ma sprost,
rodičom chcem priniesť radosť,
a v učbe od učiteľa
obdržať pochvaly veľa.

180. Večernie vzdychy.

Už mňa sen umára,
oči mi zatvára,
prácou unavený
chcem ležať v posteli.
Bože zachovaj mňa
pri zdraví do rána;
pokojný sen, prosím,
daj mojím domácim,
napokon von z nášho domu,
varuj každú dušu dobrú.
K Tebä vrúcne vdaky vysielam,
bez hraníc neba i zeme pán,
že mňa aj dnes vedľa láska Tvoja;
cnosti nech vždy pri mne stoja,
a hriech nech uteká odo mňa;
Bože večný, i tejto noci
nenechaj mňa bez pomoci,
vezmi nás pod Tvoju ochranu
a daj zdaru k novému ránu.

181. Vzdychy pred jedením.

Bože ráč požeňať tyto dary,
z Tvojej štedrosti sme ích dostali!
Na Tvoj rozkaz rastú plody zeme.
Skradne vďační ích my užijeme;
a tým, čo nám dorábajú chleba,
rodičom daj sily, kolko treba.

182. Vzdychy po jedení.

Kto nám jedlo, nápoj dáva,
Tomu nech je daná chvála!
Bože Tys' proti nám štedry,
zbav nás hladu, zbav nás biedy;
z Tvojej lásky sme sa
nasýtíli dneská;
maj starosť, aby nám zdravá
nikdy nechybela strava.

183. V nemoci.

Prečoš poslal nemoc na mňa,
to svatá Tvoja vôľa zná.
No vidíš Otče! že bez reptania
nemoc tú pokorne prenášam ja.
Len o to jedno prosím Ťa:
tarcha od síl nebuď vetšia,
a keď udoštíš mieru trápenia,
ráč mi navrátiť predošlé zdravia.

184. Po ozdravení.

V chorobe mňa opustila
Temer už ostatnia sila;
Smrť mňa už uchvátiť chcela
Lež božia milosť velela:
by môj živôt útly mladý
bol pre časnosť zachovaný.
Tak si ustanovil Bože —
A ja už dnes vstávam z lože.

185. Záhadné otázky.

1. Do jakých dobrých sudov sa nemôže naliať vína?
2. Čo vždy beží, bárs nemá nôh? *čas*
3. Kde neuteká zajac, bárs ho pichnú?
4. Kto ide čierny do kupela a červený z kupela? *nap*
5. Nemá ruky, a predci silno bije; čo je to? *hodina*
6. Koho vždy chytáme za ucho, bez toho, žeby ho zaboľelo? *h*
7. Koľko chlebov sa pečie do roka?
8. Koľko vajec sa dá zjesť na lačný žalúdok?
9. Ešte sa len otec rodí
a už syn po ~~pe~~ *chodí*.
10. Bez čoho nenamele mlynár múky, trebas má obilia,
vodu, kameň a všetké mlynské naradia v dobrom
stave?
11. Aká voda sa dá nosiť v riedčici?
12. Aká voda je najdrahšia?
13. Nie je väčší od kopyta
a unesie mecu žita.
14. Štyria bratia sa naháňali po poli
a nikdy sa nedohonili.
15. Ktorí hráči neomylné vždy vyhrajú?
16. Ja to mám, ty to máš, strom to má od svetla; ale
Boh toho nemá; čo je to?
17. Ktorí ľudia sú na celom svete najvyšší?

18. Či si už dakedy videl väžu z konopí?
19. V ktorom mesiaci mávajú ľudia najmenej obedov?
20. Kto nevidel nikdy dvere na kostole?
21. Ktorý oheň nepáli, bars sa ho holým prstom dotkneš?
22. Ktoré hlavy nikdy neplešivejú?
23. Kdo zná odpovedať všetkých rečach na svete?
24. Jeden brat takto vetil ku druhému: Daj mi jednu časť tvojho majätku a budem mať tri razy toľko jako ty. Ej bratku, povedal druhý, to by nebolo po pravde, daj ty mne radšej tvojho jednu časť, aby sme mohli oba rovno mať. Po koľko častí majetku mali jeden a jeden?

186. Hádky.

1. Bývam čierna, zelená alebo biela; v izbách ma len v kúte hľadaj. Keď je von teplo, ja som studená, a keď je von zima, ja bývam teplá. Nemám úst iba čeluste, a trebas mi chybia zuby, preca žeriem — a to drevo.

2. Biela som, keď sa narodím, odrastená bývam zelená a na starosť červená alebo čierna, a ačkoľvek mám srdce tvrdé jako kameň, preca mňa ľubi mladý, starý.

3. Som zvieratko malé, nosím meno z neba; pridaj „Z“ na predok, hneď ma máš u sebä.

4. S „C“ patrím do pevnej ruky roľníkovi, s „L“ bývam škodlivý, bars kde, vtáčkovi.

OBSAH

vedľa príbužnosti predmetov.

Básne sú označené hviezdičkou.

Články ty, pri ktorých nestojí † alebo meno pôvodcové, sú preložené a z väčšej časti slobodne prepracované z uhorskej Čítanky.

I. Opisy a nákresy.

	Pod číslom kusu.
O knižke	3
Ľuprová tabuľka	5
Stenová tabuľa	9
Zvieratá	11
Kamene	15
O skle	17
O vtákoch	19
Strom (drevo)	23
Ovocina	24
O ružach	28
Vrabec	30
Vandrovné vtáky	36
Jašeň	39
Človek	42
Hlava	43
Driek (trup)	45

Ramená ruky	46
Nohy	47
Pes	52
O besnom psovi	53
Potrava	55
Nápoj	59
Spania	62
Rodina	67
Radosti a žiale myšičky	73
*Boží chrám	77
Zima	79
*Zima jako čarodejnica	83
O mierach	85
Meter, centimeter, kilometer	86
Sviňa	89
Voz	92
Dejeprava voza	93
Ako stavajú domy	94
*Prečo chudobnejú domy? od Ignáca Slušný	95
Krava	96
*Úpadok z korhelstva, D. J. Makovičký	98
Ľuprová tabuľka a črkno	99
Baňa	102
Jako putujú stromy v holách?	103
Kôň	105
Dialka	109
Járo	114
Škovránok	117
Fijalka	121
Lastovička a jej hniezdo	123
*Živočíchy nezahálajú	125
Voda	126
Tisa	129
Prepodobenia živočíchov	130
Cestovania Jankové. 1—2	136
Chotár. 1. Role. 2. Lúky	138
Leto	147
Letnia robota	149
Valach	156

Hortobágy (úryvok)	158
*Sirota	161
Vrchy a doliny	162
Povetrie	165
Krt	167
Krumple	169
Čas	172
Domovina, vlast	173

II. Bájky a rozprávky.

Muška a dievčatko	6
*Chlapček a psík	12
*Chlapček a motýl	14
*Dieťaťko a vtáčik	20
*Chlapec a vtáčik	22
Tri motýle	35
*Dieťa a stehujúci sa vtáci	37
*Dieťa a jablko	41
*Chlapček a osol	44
Slepý a porazený	49
*Dva dvorné psy	54
*Pocestný, strom, a potôček	60
*Myšička	74
Múdra myš	75
*Smädná vrana, z Dom. pokladnice	76
Sliepka a vlčia jama	87
*Vrabc a kôň	106
Lesík a chlapec	108
Medvedia koža	111
*Medveď a včely	112
*Vandrovník a škovránok, od Ignáca Slušný	118
Slnečné lúče	119
*Baranček	120
*Kvety a prameň	127
Dunaj	128
*Prepelica od I. Slušný	146
*Vlk a komáre	155

Vrabc jak radca	160
*Vietor a chmára	166

III. Rozprávky a besiedocky.

Dobrosrdečné diéta	7
Kálmánko	13
Konvályjky	18
Vtáčik a chlapček	21
Vätsie jablko	26
Špačok. (Škorec.)	31
Buď povdačný naproti rodičom	32
Zdravie	50
Chudé jedlo	56
Najchutnejšie korenie	58
O spáčoch	65
Večernia modlitba	66
Šlechetný syn	69
Nádenník	71
Priska	82
Dobrodejná dievuška	84
Odplata za dobrý skutok	90
Bohatstvo	97
Hodény kameň	100
Veľka lipa	132
Vtáky	134
*Modlitba pri stole	137
Ozvena	140
Méštek s peniazmi	141
Chlapček v lese	142
Čerešne	144
Láska k bližnému	145
Verní bratia	150
Výslužný chlapec	152
Roľa	154
Méštek	159
Krásny dub	164
Rátací majster	170
Odsluž sa za dobrodenia rodičom	176

IV. Poučný živel.

	Pod číslom kusu.
*Úcta naproti rodičom	70
Prečo treba pracovať	124
*Pravidlá mravnosti 1—6	155

V. Porekalá a poslovice.

V štyroch článkoch †	51. 88. 113. 153

VI. Piesne.

*V mene božom	1
*Malý žiačik	2
*Sirota k Bohu	33
*Rozlučná vtákov	38
*Jaseň čili podzim	40
*Hra o koničky	48
*Uhorský honvéd, od Ignáca Slušný	57
*O čistote	61
*Chudák	72
*Pieseň o zime	80
*Odkladania	101
*Husári, od Ignáca Slušný	107
*Nebo	110
*Jarná pieseň	115
*Malý honvéd, od Ignáca Slušný	131
*Pieseň malého gazdy	139
*Pieseň pohoniča	143
*Pieseň o lete	148
*Nádenník, od Ignáca Slušný	151
*Mladý fujarník, od Ignáca Slušný	157
*Prostonáradnia pieseň	163
*Túžba za otčinou	174
*Drahá vlasť	175

VII. Detinský svet.

*Palko	4
*Chlapec a pero	9
*Malý Bandi	10
*Janko	16

*Zvedavá Klárka	25
*Zpevčí Danko	27
*Ružička sirôtka	29
*Za školou túžiaci Adamko	34
*Matka a dieta	68
*Zimušná potecha	81
*Orehový strom	133
*Mladý zlodej, Ján L. Bella	104
*Děti sa radujú jari, Ján L. Bella	116
*Šibal Miško, Ján S. Kršák	122
*Nevyberaj vtačie hniezda, Ján L. Bella	135
*Pokuta za neposlušnosť, Ján S. Kršák	168
*Korheľ Janko	171

VIII. Nábožné hlasy, modlitby.

*Večernia	63
*Pri líhaní	64
*Nedela	78
*Prozretelný Boh	91
*Nábožné hlasy. 1. Ráno. 2. Večer	178
*Raňajšie vzdychy	179
*Večernie vzdychy	180
*Vzdychy pred jedením	181
*Vzdychy po jedení	182
*V nemoci	183
*Po ozdravení	184

IX. Záhľadné otázky, 1—23 † 185

X. Hádky, 1—4 † 186

Rozlúštenie záhadných otázok a hádok:

1. Do plných. 2. Čas. 3. Na ražni. 4. Rak. 5. Hrom. 6. Hrniec.
7. Ani jeden netreba piecť do roka; upečie sa prvej. 8. Jedno; druhé je už nie na lačnô. 9. Oheň a dym. 10. Bez mlýnskeho ĺrnotu. 11. Zamrznutá. 12. Ktorú naleje krčmár do nápoja. 13. Nacesta lebo par. 14. Voz s kolesmi. 15. Muzikanti. 16. Tóna.
17. Ktorí majú hlavu najďalej od zeme. 18. Keď si v konopách stál. 19. Vo februári; lebo má len 28 dní. 20. Slepý od narodenia. 21. Nabarvený. 22. Kapustné. 23. Ozvena.

1. Pec. 2. Čerešňa. 3. Rak, zrak. 4. Cep, lep.

U 16.197